

κατὰ καιροὺς τελευτησάντων, (ἐκαλοῦντο δὲ Κωνσταντῖ-
νος, καὶ Σμαράγδα, καὶ Ἑλένη) δύο μόνον τούτοις ἐπέζη-

(ὡς ἐπονομάζεται προσηγορικῶς ἢτε βασιλομήτωρ, καὶ ἡ ἀδελ-
φή, καὶ ἡ ἄρρεν τεκοῦσα σύνευνος τοῦ Σουλτάνου), φανερόν. Ὡς
δὲ τὸ Σουλτάνος (μετὰ τὴν ἄλωσιν), οὕτω καὶ τὸ Σουλτάνα
συνεισέχθη εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον, καὶ τοῦτο οὐ
μόνον ὡς εἰδικὸν προσηγορικόν, ἐφ' ᾧ κυρίως τέτακται παρὰ
τοῖς Ὀθωμανοῖς προσώπων, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποκοριστικόν, λεγόμε-
νον πρὸς τὰς μικρὰς κορίσκας παρὰ τῆς τῶν τροφῶν καὶ αὐτῶν
πολλάκις τῶν γονέων φιλοστοργίας (οἷοις καὶ ἄλλοις ἄλλων εὐ-
φήμων καὶ καλῶν ὀνομάτων ὑποκορισμοῖς ἀνέκαθεν περὶ τὰ παι-
διά μάλιστα κέχρηται ἡ συνήθεια). Εἴτα δὲ τὸ προσηγορικόν
Σουλτάνα μετέπεσε καὶ εἰς κυριωνυμίαν τὸ πρῶτον ἴτως παρὰ
τοῖς Ἀσιανοῖς Ἕλλησι, καὶ μάλιστα παρ' ἐκείνοις, ὅσοι τουρκιστὶ
συνήθως διαλέγονται. Συνήργησε δὲ πρὸς τοῦτο ἢτε κατ' Ἐκ-
κλησίαν πρὸς τοὺς τοιούτους τουρκιστὶ, εἰς πλείονα κατάληψιν,
γινομένη παρὰ τῶν ἱεροκλήρων διδασκαλίᾳ (Σουλτάναν τὸ ἑλλη-
νικὸν βασίλισσα, καὶ τὰ τοιαῦτα μεθερμηνευόντων), καὶ ἡ Τουρ-
κικὴ ἐρμηνεία ἱερῶν τινῶν τῆς Ἐκκλησίας βιβλίων (οἷον τῶν
Ψαλμῶν), ἐν οἷς ἡ αὐτὴ μετάφρασις τοῦ ὀνόματος ἀπαντᾷται.
Ἐντεῦθεν καθιερώθη καὶ ὡς κύριον ἐπὶ τῶν χριστιανῶν τὸ ξενικόν
προσηγορικόν, μόνης τῆς τούτου σημασίας ἀπολύτως θεωρουμέ-
νης, ἀμελουμένης δὲ τῆς διωρισμένης ἰδιογλώσσου χρήσεως, ἢ
καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν ἐθνικῶν, εἰς ᾧ τὴν διάλεκτον ἡ λέξις
ἀνήκει. Οὕτω πού καὶ Ἰσμαῆλαί τινες ἤκουσαν, ὃ σύνηθες παρὰ
τοῖς ἐθνικοῖς· (ἔχομεν δὲ καὶ ἀρχαιότατον χριστομάρτυρα τὸν
Πέρσην Ἰσμαήλ)· πλεῖστα δὲ τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ ἐκ τῆς
λατινικῆς (ἔτι ἐπὶ τῶν Καισάρων) ἐπεξενώθησαν παρὰ τοῖς
Ἕλλησι, καὶ ἰδίως (ἵνα τᾶλλα παραλίπωμεν) τὰ μάλιστα τίμια
καὶ κυριότητά τινα σημαίνοντα, οἷον τὰ Δόμνος, καὶ Δόμνα, καὶ
Αὔγουστος, καὶ Αὔγουστῖνος, ἅτινα πρὸς τὰ ἑλληνικά Κύριος,
Κυρία, καὶ Σεβαστός, καὶ Σεβαστιανός ἀναλογοῦσι, περὶ ᾧ καὶ
κατωτέρω. Τὸ δὲ Σουλτάνα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τῶν ἑλληνικῶν
κύριον Β α σ ί λ ι σ σ α καὶ Β α σ ι λ ί ς καὶ Βασίλα· ταῦτα δὲ
καλοῦνται καὶ πολλαὶ τῆς Ἐκκλησίας μάρτυρες· (τὸ δὲ Βάσιλα
καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐν ἐπιγραφαῖς)· συνήθη δὲ καὶ παρ' ἡμῖν
τὰ Βατίλα καὶ Βασιλῶ καὶ Βασιλική. Οὕτω καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν οὐ
μόνον τὸ καὶ παρ' ἡμῖν συνηθέστατον Βασίλειος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ
τὸ Β α σ ι λ ε ὺ ς (ὡς ἐκυριωνυμοῦντο καὶ ἄλλοι, καὶ τις ἐν ἀγίοις

διδασκαλίας ὅχι θεμελιώδεις καὶ ἀκραιφνεῖς. Ὅταν δὲ αἱ βάσεις διαμένωσιν αἱ αὐταί, ὑπάρχει ἄρα καὶ ἐνδόσιμον ἀνοχῆς ἀμοιβαίας, σωζομένης ἐλπίδος ἐπιστροφῆς. Ἀλλ' οὐχ ἥττον τὸ παράδειγμα τοιούτων παρεκτροπῶν πρέπει νὰ γίνηται ὡς μύωψ, διεγείρων τὸν ἡμέτερον ζῆλον· ἐπειδὴ τὰ χρονικά τῆς Ἐκκλησίας ἀποδεικνύουσιν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθῇ τις, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐκκλίνῃ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας » κτλ. — Καί, « Μόνη ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κρατεῖ τὸ νοητὸν κέντρον, τοῦ ὁποίου ἀφίστανται ἐξ ἴσου ὅλα τὰ σημεῖα τῆς περιφερείας. Διαβαίνει τὸν χεῖμαρρον τῶν αἰώνων, ἀπέχουσα ἐπίσης καὶ τῶν καταχρήσεων τῆς ἐξουσίας » (ὅποῖαι αἱ τῆς παπικῆς), « καὶ τῶν παρεκτροπῶν τῆς θρησκευτικῆς ἀναρχίας » (οἷαι αἱ τῆς Λουθηροκαλδινικῆς)· « καὶ αἰείποτε καταπολεμουμένη ὑπὸ τῶν τυράννων, αἰείποτε κατατρυχομένη ὑπὸ τῶν πολιτικῶν τοῦ κόσμου τούτου τρικυμιῶν, διέμεινεν ἀκλόνητος, καὶ πιστὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς παραδόσεις (ἃς παρέλαβε) » κτλ. — Καί, « Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διεσώθη ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τοσούτων συμφορῶν, ὡς ἄλλη μυστηριώδης κιβωτός, ἀνθισταμένη πρὸς τοὺς λαίλαπας καὶ τὰς τρικυμίας, διὰ τῆς σωτηριώδους ἐπιρρόης τοῦ οὐρανίου φέγγους. Τὸ κλυδωνιζόμενον τοῦτο σκάφος περιέχει ἀναμφιβόλως καὶ ἀκάθαρτά τινα ζῶα, καὶ ἔπαθε μὲν ἐξ αἰτίας τῆς μακρᾶς ταύτης καὶ πολυμόχθου ναυτιλίας, ἐφύλαξεν ὅμως σῶαν τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως καὶ ἀπαρτάτου παραδόσεως, διὰ νὰ παραδώσῃ αὐτὴν ἀκίβδηλον πρὸς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὰ κρίματα εἶναι ἄβυσσος πολλή ». — Καί, « Ὁ ἡμέτερος λοιπὸν ζῆλος πρέπει νὰ ᾔηται κατ' ἐπίγνωσιν. — Πρέπει νὰ ἀποδεχώμεθα σταθερῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχετύπου Ἐκκλησίας, οἷα διετηρήθη παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν· συγχρόνως δὲ νὰ ἔχωμεν ἀνοχὴν μετ' ἀγάπης πρὸς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ

γῆς (1). Τὰ δ' αὐτὰ τῆς Λευκῆς θαλάσσης ὠκεάνεια ὕδατα μεταβάλλονται πολλάκις εἰς Ἰορδάνεια ρεῖθρα, ὑπηρετοῦντα πρὸς τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας τῶν κατὰ καιροὺς εἰς Χριστὸν βαπτιζομένων παραλίῳν περιοίκων. Οὕτω καὶ τὸ πάλαι πρώτη κολυμβήθρα τῶν Ῥώσσων ὑπῆρξεν ὁ παρὰ τὸ Κίαιβον Βορυσθένης, καὶ τούτου «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα ἤφραναν τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ» τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, βαπτισθέντων ἐν αὐτῷ πολυπληθεστάτων λαῶν Ῥωσικῶν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Βασιλέως Βλαδίμηρου, τοῦ πρώτην ἐν Ῥωσίᾳ οὐσῆσαντος βασιλεύουσας Ἐκκλησίαν, Ὀρθόδοξον καὶ καλλίγονον θυγατέρα Ὀρθοδόξου καὶ ἀρχεγόνου μητρός. Ἐπειτα δ' ἐκρότουν παραπέμποντες πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ σωτηρίου τοὺς παρ' αὐτοῖς παροικοῦντας καὶ Βόλγας, καὶ Τάναϊς, καὶ ἡ μαῖα τοῦ Πόντου Μαιῶτις, καὶ νῦν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Κασπία (2). Ἔτι δ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ιγ. αἰῶνος Μοναχοὶ πτωχοὶ ἀσκηταί, μὴ φέροντες

(1) Βλ. Ἐφημ. *Αἰῶνος* 1854. ἀριθ. 1491.

(2) «Ἰδοὺ» (ἔλεγεν, ὅλους αἰῶνας ὀκτὼ μετὰ τὸν Βλαδίμηρον ὕστερον, ὁ ἡμέτερος, Εὐγένιος, ὁ πρῶτος Σλαβίνιου καὶ Χερσῶνος ἀρχιεπίσκοπος χειροτονηθεὶς (τῷ 1775) ἐν τῷ πρὸς τὴν Μ. Αἰκατερίναν, ἐπιδημήσασαν εἰς Ταυρίδα (τῷ 1778) προσφωνητηρίῳ ἐπ' Ἐκκλησίας αὐτοῦ λόγῳ) «Ἰδοὺ οἱ ναοί, οἱ μεταξὺ τῶν διωκτῶν καὶ βυρβάρων ἐγειρόμενοι. Ἰδοὺ αἱ τῶν προσφυγόντων λογικῶν προβάτων μάνδραι, καὶ κατενώπιον τῶν ἀγριωπῶν λύκων καὶ ἀνημέρων λεόντων ἰσχυρῶς περιφραττόμεναι. Ἰδοὺ ὁ Δαγὼν κατενώπιον τῆς κιβωτοῦ πίπτων, καὶ ἐλεεινῶς συντριβόμενος. Ἰδοὺ καὶ Βορυσθενῖται, καὶ Ποντικοί, καὶ Βοσποριανοί, καὶ Κιμμέριοι, καὶ οἱ Δαναῖται (ἰσ. γρ. *Ταναῖται*), καὶ οἱ Μαιῶται, καὶ οἱ Βαστάρναι, καὶ οἱ Ἰαζυγες, καὶ οἱ Νομάδες, καὶ οἱ μετανάσαι καὶ οἱ ἀμαξόδιοι, καὶ ἄλλοι λαοί, τόσοι καὶ τόσοι, ἀπὸ τῆς ἀκοσμίας καὶ ἀταραξίας (γρ. ἀταξίας) εἰς τάξιν καὶ κόσμον μεθαρμοζόμενοι, καὶ ἀπὸ τὰ ζοφερά νέφη τῆς ἀσεβείας καὶ πλάνης εἰς τὸ σωτηριῶδες φῶς τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου ἀνακαλούμενοι» κτλ. Ταῦτα ἐκεῖνος ὁ μεγαλόφωνος κῆρυξ τῆς Ὀρθοδοξίας, περιορίζων τὸν λόγον εἰς μόνους τοὺς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ποιμαντορίαν λαοὺς (βλ. Συλλογ. ἀνεκδ. συγγραμ. τοῦ Εὐγενίου· τόμ. α. σελ. 47. Ἀθήνησι, 1838).

ἔχαιρε, μανθάνων ἐγγύθεν τὰς ἐν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ κατὰ τὰς νήσους καὶ τὴν χερσαίαν Ἑλλάδα γενναίας τοῦ ἀγῶνος προόδους, ἡγωνία δὲ πάλιν περὶ τοῦ μέλλοντος· ἐδυσφόρει δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς τότε παρὰ τῶν ἀλλογενῶν διασπειρομέναις κατὰ τῶν ἀνεγειρομένων Ἑλλήνων κακοτέχνους συκοφαντίαις, ὅτι ἄρα καὶ οὗτοι μέρος ἀποτελοῦσι τῶν τότε κατὰ τὴν Εὐρώπην ἀναρχικῶν συμμοριῶν (τῶν Καρβοναρίων, ἥτοι ἀνθρώπων ἀξίαν τῆς προαιρέσεως περιβεβλημένων ἐπωνυμίαν). Ἐπεχείρησε λοιπὸν συγγράφειν Γαλλιστὶ (πρὸς πληροφορίαν τῶν Εὐρωπαίων) ἀπολογία τῶν Ἑλλήνων, ἣν καὶ περάνας τύποις ἀνωνύμως ἐξέδωκε τῷ 1823, φέρουσαν ἐπιγραφὴν ταύτην « Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ 1821 καὶ 1822 ἔτος » (1). Ἔστι δὲ ἡ ἀπολογία λίαν ἐντέχνως συντεταγμένη ἐν εἴδει ἐπιστολικῆς ἀλληλογραφίας, δώδεκα περιεχούσης ἐπιστολάς, μεταξὺ δύο τινων, τοῦ Σ, καὶ τοῦ Β, τοῦ πρώτου μὲν (Ἕλληνας) προβαλλομένου τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων, τοῦ δὲ δευτέρου, (ἀλλογενοῦς τινος καὶ τάχα φιλέλληνας) ἀντιπροβάλλοντος τὰς ἐναντίας ἐνστάσεις, ἃς ὁ Σ. πάλιν διαλύει, ὡς ἀράχνης ιστόν. Μετεφράσθη δὲ τὸ πόνημα καὶ ἐλληνιστὶ καὶ διῆλθε χειρόγραφον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔτι κατὰ τὸ 1825, ἔτος. Εἶδε τότε τὸ χειρόγραφον τοῦτο καὶ Ἰ. Φιλήμων, ὁ τῆς Ἐφημερίδος τοῦ Αἰῶνος ἐκδότης· ἥδη δὲ καὶ τύποις ἐξέδωκε πρὸ τριῶν ἐνιαυτῶν ἑπτὰ τῶν ἐλληνικῶν τούτων ἐπιστολῶν (ἀπὸ τῆς Α, μέχρι τῆς Ζ, ὡς εἶθε προσετίθει καὶ τὰς λοιπὰς) (2), κάλλιστον ἀνάγνωσμα τοῖς Ἕλλησι δημοσιεύσας, καὶ τοῦ τε παρελθόντος ἱστορικόν, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος νοθετητικόν, καὶ πλήρες τῆς τε πρὸς τὴν Ἑλλάδα γνησίας τοῦ συγγραφέως ἀγάπης, καὶ τῆς περὶ τοὺς λόγους

(1) La Grèce en 1821 et 1822.

(2) Βλ. Αἰὼνα ἔτ. 1851, ἀριθ. 1155—1161.

νέστερος ὑπὸ τῆς λύπης γενόμενος, ἠναγκάσθη καὶ αὐθις γενέσθαι ἀκούσιος περιηγητής. Καὶ διελθὼν διὰ τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας καὶ Παρισίων, ἀφίκετο εἰς Ἰταλίαν, ὅπου καὶ παρώκησε χρόνον ἱκανόν, ἀναλαμβάνων τὸ σῶμα. Ἐν ᾧ δὲ διῆγεν ἐν Πίσῃ, ραΐζων ἥδη, καὶ κομψότερον ἔχων, ἤψατο πάλιν τῆς καλλιγράφου γραφίδος, καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τὴν Λειτουργίαν τοῦ θεοῦ Χρυσόμου (προτραπείς εἰς τοῦτο ἐν Παρισίοις ὑπὸ τινων Δυτικῶν ἱερέων καὶ ἄλλων εὐλαβῶν), ἣν καὶ ἐξέδωκε τῷ 1846 ἐν Πίσῃ, καὶ ἡ μετάφρασις θαυμαστῶς νύδοκίμησεν· ὅθεν καὶ μετετυπώθη ἐν Παρισίοις. Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει καὶ ἐν Πετροπόλει πληρεστέρα. Προέταξε δὲ καὶ πρόλογον πρὸ τῆς μεταφράσεως, ἐν ᾧ τό τε γνήσιον τῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ λειτουργιῶν ἀποδείκνυσι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν καθιερωμένων εἰς τὰς δι' ὅλου τοῦ ἔτους καθημερινὰς Ἀκολουθίας ἀσματικῶν βιβλίων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐμμελῶς τε ἅμα καὶ περιληπτικῶς καὶ ἀκριβῶς διαλαμβάνει. Ἐφεξῆς δὲ προσέθηκε καὶ τὴν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν μετάφρασιν τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου Ἰννοκεντίου, ἣν καὶ ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις (τῷ 1846). Μεθερμηνεύθησαν οἱ εὐφραδεῖς οὗτοι λόγοι τῆς Α, ἐβδομάδος καὶ εἰς τὸ ἐλληνικόν· καὶ ἐξεδόθησαν ἐν Ἀθήναις (τῷ 1847)· πρὸς δὲ τῷ τέλει τῆς βίβλου προσετέθησαν καὶ ἐκ δύο Γαλλικῶν ἐφημερίδων αἱ κρίσεις σοφῶν τινων καὶ φιλοχρίστων Γάλλων, μαρτυροῦσαι τὴν ἀξίαν τῶν Ὁμιλιῶν, καὶ τὴν νύδοκίμησιν τῆς μεταφράσεως. Ταῦτα δ' ἀπαρτίσας ἐπανῆλθε πάλιν μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ περίπου ἔτος εἰς τὴν Ὁδησσὸν (τῷ 1847). Συγχρόνως δὲ συνέγραψεν ἐν περιλήψει καὶ τὸν βίον τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ἀποστολικοῦ ἀνδρὸς Μακαρίου,

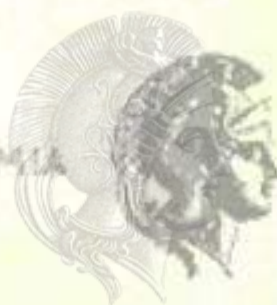
κλησίας, Παπικὰς ἀξιώσεις· καὶ οὗτος μετὰ τῆς εἰωθείας δεξιότητος καὶ διαλλακτικῆς αὐτοῦ καρτερίας ἐξωμάλυνε πολλὰς μεταξὺ τῶν δύο αὐλῶν παρεμπесούσας ἀμφισβητήσεις, μέχρι καὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν Ἰησουϊτῶν, περὶ ἧς ἴφεξῃς.

§. ιδ. Οὕτω δὲ περὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἐγκοσμίου πολιτείας ἀκαμάτως ἀσχολούμενος ὁ Στούρζας Ἀλέξανδρος, οὐδὲ τῶν δικαιωμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας (τόγ' ἐπ' αὐτῷ ἤκον) ἐπελανθάνετο. Καθορῶν γὰρ τὰς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἰησουϊτικὰς ἐνέδρας καὶ μηχανορραφίας, ὅσας ἐλάμβανεν ἄνεσιν ἀπὸ τῶν συνήθων τοῦ ἐπαγγέλματος ἐργασιῶν, συνέταττε γαλλισί, καὶ τέλος, ἐξεπόνησε, καὶ τύποις ἐξέδωκε κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν (1816) εὐογκον βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφή « Θεωρίαι περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ φρονήματος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας » (1). Τοῦτο πρῶτον κάρπωμα τῆς αὐτοῦ εὐσεβείας δημοσίως προσήνεγκε τῷ Θεῷ, σύγγραμμα ἀποδεικτικὸν περὶ τὰ καθόλου, καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀξιόχρεων. Πραγματεύεται δὲ περὶ τε τῶν θείων δογμάτων καὶ τῶν μυστηρίων τῆς Πίστεως, ὧν τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν ἡ μὲν Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀκραιφνῆ καὶ ἀκήρατον διατηρεῖ· ἡ δὲ Δυτικὴ πολλαχῶς διέφθειρε καὶ παρεχάραξε, παντοῖα (καὶ μάλιστα μετὰ τὸ σχίσμα) καινοτομήσασα. Ἐξέφρασε δὲ τοὺς ἐλέγχους μετὰ ζήλου μὲν, ἀλλ' οὐ πικρῶς καὶ δηκτικῶς· ἱλαρῶς δὲ καὶ πράως ἐκφέρει τὰς ἀποδείξεις τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς ὁμόνοιαν μετ' ἀγάπης παρακαλεῖ, ἄλλα τε λέγων, καὶ τὰ ἐξῆς « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν ». Καὶ τὸ πόνημα δὲ περαίνων, ἐπεύχεται ταῦτα

(1) Considérations sur la Doctrine et l'Esprit de l'Eglise Orthodoxe. Stuttgart. 1816.

περὶ δὲ τὰς νόστους καὶ τὰς ἀποβιώσεις τῶν συγγενῶν ἄγαν ἀσθενῆς καὶ φιλοπενθῆς, διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν καὶ ἀντιφι-
λεῖσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἔμελλε καὶ εἰς τέλος ὑπὸ τῆς συμφορᾶς
νικηθεὶς ἐκλυθήσεσθαι τὴν ψυχὴν· οὐδὲ διὰ χρόνου πενθεῖν
γυναικοπρεπῶς, ἅ λ λ ω ν κ α τ ᾱ δ ᾱ κ ρ υ π α ρ ε ι ῶ ν·
οἷον δέ τι ν η π ε ν θ ῆ ς , καὶ εἰ μ ῆ κ α κ ῶ ν ἐ π ῖ λ η θ ο ν
ἀ π ᾱ ν τ ω ν , ἀλλ' ὅμως προσηνὲς, καὶ τὰς ὀδύνας καιμίζον
φάρμακον λαβὼν, τὴν μετριοπάθειαν, δι' ὑπομονῆς ἐνισχυο-
μένην καὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον θέλημα πιστῆς ἀφοσιώσεως καὶ
ὑποταγῆς, ἔτρεχε πάλιν τὸν προκείμενον ἀγῶνα τοῦ ἐπαγ-
γέλματος, δεξιῶς καὶ καταλλήλως ἔγγραφα σπουδαιότατα
συντεθεῖς, ἐπιτάττοντος καὶ ἐφορῶντος τοῦ ἐτέρου γραμμα-
τείως τῆς ἐπικρατείας, κόμητος Νεσελρώδου (ἀπόντος τότε τοῦ
Καποδιστρίου εἰς τὰ Καρόλεια λουτρά). Πολλὰ δὲ καὶ τότε,
καὶ ἀφ' οὗ μετὰ τοῦ ὑπουργείου, τῷ Αὐτοκράτορι παρακο-
λουθήσαντος, συναπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς Μόσχαν, καὶ τῶν οὐ
σμικρᾶς ἐπιφροσύνης χρηζόντων, συνέταξεν ἔγγραφα, δι-
πλωματικά, οἷον ὑ π ὁ μ ν η μ α περὶ τῆς ἐκκαθάρσεως τῶν
ἰδιωτικῶν χρεῶν, ὧν τὴν ἀποζημίωσιν ἡ Γαλλικὴ κυβέρνη-
σις ὤφειλεν ἀποτίσαι. Γράμματα διαγνωστικά περὶ τῆς με-
ταξὺ τοῦ Παπικοῦ θρόνου καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης κε-
κινημένων διαφορῶν. Ἔτερα ἀφορῶντα τὴν μετὰ τοῦ
γραφείου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλων ἀλλαχοῦ
πρεσβειῶν ἀλληλογραφίαν· ἐν δὲ τούτοις καὶ χρηματισμοὺς
ιδίως πρὸς τοὺς ἐν Γερμανίᾳ ῥωσσικοὺς πρέσβεις περὶ τῶν
ἐκεῖ διαφαινομένων ἐπαναστατικῶν φρονημάτων· ἄλλα τε
παντοῖα (ἵνα μὴ καθέκαστα λέγοντες διατρίβωμεν), καὶ
ἐπὶ πᾶσιν, ἔκθεσιν περὶ τῆς ληψοδοσίας καὶ τοῦ διοργανι-
σμοῦ τῆς Βασσαραβίας, ἐφ' ἣ καὶ ὠνομάσθη Σ ύ μ β ο υ λ ο ς
τῆ ς π ο λ ι τ ε ῖ α ς . Ὑπῆρχε δὲ πρό τινων μηνῶν δι' αὐ-
τοκρατορικοῦ διατάγματος διορισθεὶς καὶ μέλος τῆς γενικῆς
διευθύνσεως τῶν Σχολείων τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τούτῳ

μητος Πίστις ἀποδείκνυσι τὴν ἀρετὴν ζῶσαν ἀληθῶς καὶ ἀθάνατον, καὶ ζῶντι τῷ κεκτημένῳ συμπαραμένουσιν, καὶ τελευτήσαντι συναποδημοῦσιν. Αὕτη καὶ τοὺς γνησίους αὐτῆς χαρακτῆρας, πρὸς τὸν κανόνα τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας ἀπευθύνουσα, διορίζει· καὶ τῶν εὐσεβῶς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζομένων θάλλουσιν μὲν τὴν μνήμην, αἰδίμα δὲ τὰ ἔργα καὶ ζηλωτὰ, καὶ πόλεσι καὶ οἴκοις μεγαλωφελῇ, καὶ θεάρεστα, καὶ ζωῆς αἰωνίου πρόξενον καθίσταται. « Ἡ γὰρ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης » (Α. Τιμοθ. δ, 8). Ταύτης δὲ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου Πίστεως καὶ τῶν θείων αὐτῆς δογμάτων καὶ θεσμῶν ἄγρυπνος φύλαξ καὶ πιστὸς κατέστηκε θεόθεν διηνεκῶς ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, « Στύλος οὖσα καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ σῶμα Χριστοῦ, ἧς κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, καὶ μήτηρ τῶν ἐκ πίστεως ζώντων καὶ σωζομένων ». Ἀτυράννητος, ἀδούλωτος, ἀήττητος πόλις Θεοῦ ζώντος. Ἐν αὐτῇ στήριζεται καὶ τοῦ ἐγκοσμίου πολιτεύματος ἡ εὐστάθεια καὶ εἰρήνη, καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων ἡ ἐλπίς, καὶ ἡ πρὸς τὰ βιωφελῇ, καὶ δημόσια καὶ ἴδια, καλὰ ἀδιάστροφος πρόοδος καὶ εὐημερία, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πολιτικῶν νόμων ἡ κατάλληλος ὀρθότης καὶ διατήρησις· χωρὶς δὲ τῆς παρὰ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας πνευματικῆς ἀρωγῆς οἱ νόμοι ἀποβαίνουσιν ἀράχνης ἰστός. Καὶ μάρτυς φοβερὸς, ἡ πάσας τὰς τάξεις τῆς χριστιανικῆς πολιτείας κατανεμομένη κακοήθεια καὶ κακοδαιμονία καὶ διαφθορά, ὅταν καὶ ὅπου, τυχόν, παραμεληθῶσιν, ἢ καὶ δουλωθῶσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἄλλοτε ἄλλως (κατὰ τὰ πτωχὰ καὶ ἀσθενῆ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τῆς σαρκὸς τὰ φρονήματα) μεταβαλλομένης ἀνθρωπίνης νομοθεσίας οἱ θεόκραντοι καὶ ἀναλλοίωτοι τῆς Ἐκκλησίας θεσμοί.

τό, τε ἄωρον τῆς ἡλικίας, καὶ τὸ περὶ πολλάς καὶ ποικί-
 λας γνώσεις μεμερισμένον τῆς διανοίας ἐμφαίνοντα, καὶ τινες
 φιλοτιμίαι νεανικώτεραι· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαλάμ-
 πουσιν, ὡς ἐν ἁώροις ὄριμοι καὶ γλυκύτατοι καρποὶ, πε-
 πεμμένοι ὑπὸ ταῖς ἀκτῖσι τῆς ἀληθείας, πάμπολλα θεωρή-
 ματα γενναῖα, τὰ μὲν ἐπιστημονικὰ, φιλοσόφου ἰδέας
 ἐχόμενα, τὰ δὲ φιλολογικὰ, καὶ ἄλλα παντοῖα, σκέψεως
 ἐμβριθεστέρας, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκ δυνάμεως εἰς
 δύναμιν προΐούσης ἐρρώμενα ἔκγονα. Ἔστι δ' ὅπου
 καὶ ἰδίως ὁ νέος συγγραφεὺς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφων, καὶ
 πρὸς τὸν ἑσώτῃς καρδίᾳς ἄνθρωπον προσε-
 κτικώτερον ἀτενίζων, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνακρίνων, καταδι-
 κάζει πᾶν, εἴτι που, τυχόν, ἐξ ἀγνοίας ἐφρόνησε παρ' ὃ
 δεῖ φρονεῖν, μετὰ τῆς δεούσης μετριοφροσύνης καὶ τα-
 πεινώσεως. Διαυγάζει δ' ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις πονήμασιν
 ἡ αἵγλη τῆς τὴν φιλόθεον ἐκείνην ψυχὴν περιλαμπούσης
 εὐσεβείας. Καὶ ταῦτα μὲν ἀμφοτέρω, ἥτε ἱστορία καὶ τὰ
 Δοκίμια, ἀνέκδοτα μένουσι μέχρι σήμερον, ἀποκείμενα ἐν
 χειρογράφοις. Ἄλλο δὲ Δοκίμιον φιλολογικὸν (ὃ καὶ τοῦτο
 τότε Ῥωσσιστὶ συνέγραψεν) ἐξεδόθη, τὸ ἐξῆς· « Δοκίμιον
 σχεδίου ἐκ παιδευτικοῦ, περὶ παραδόσεως
 τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Ῥωσικὴν
 νεολαίαν », ἔργον ἀξιόλογον, καὶ τῆς περὶ τὴν ἐλ-
 λάδα φωνὴν βαθείας αὐτοῦ γνώσεως καὶ τιμῆς καὶ ἀγάπης
 ἐνδεικτικόν. Κἂν αὐτῷ δὲ τῷ προλόγῳ πολλὰ καὶ καλὰ
 διαλαβὼν περὶ τῆς ἀναγκαίας εἰς τοὺς Ῥώσσους μαθήσεως
 τῆς ἐλληνικῆς, ἐπιφέρει καὶ ταῦτα· « Ὁφέλιμος μὲν καὶ
 ἀναγκαία ἡ Λατινὴ γλῶσσα, ἡ δὲ ἐλληνικὴ προσέτι καὶ
 πατροπαράδοτον ὑπάρχει τοῖς Ῥώσσοις κληροδότημα, συ-
 νάπτον πρὸς ἄλληλα τὰ δύο ταῦτα ὁμόδοξα ἔθνη » καὶ
 τὰ ἐξῆς. Ἐν δὲ τούτοις τοῖς χρόνοις (τῷ 1809) ἀνέβη καὶ
 ὁ κόμης Ἰωάννης ὁ Καποδίστριας εἰς Πετρούπολιν· ἐνθα πά-

περίπου ἑκατομμύρια (1), ὧν τὰ πεντήκοντα εἰσὶ Ῥῶσσοι ἰθαγενεῖς καὶ ὀρθόδοξοι, Θ ε ῶ, καὶ Β α σ ι λ ε ῖ, καὶ Π α τ ρ ῖ δ ι (ὡς συνάπτουσι συνήθως τὰ ὀνόματα καὶ αὐτοὶ οἱ χωρικοί, λόγου περὶ πίστεως ἐν ταῖς διαλέξεσι συμπεσόντος) μάλιστα πιστοὶ καὶ καθωσιωμένοι (2)· καὶ τῆς μὲν πατρίδας εὐσεβείας ἀκλόνητοι ζηλωταί, πρὸς δὲ τοὺς ἑτεροδόξους ἀνεξίθρησκοι, καὶ ἀμφοτέρω μετὰ διακρίσεως. Λαὸς (ὡς εἶπεν ἄνωτέρω ἡ Παρίκβασις) θαλερὸς καὶ νεάζων ἐν τοῖς μεθορίοις κόσμου γεγηρακότος (διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἴσως κατάχρησιν τοῦ σφόδρα φιλοκαινοτόμου πολιτισμοῦ)· καὶ δὴ καὶ μάλα ῥωμαλαῖος, «μ ε γ ά λ η ν ἐ π ι ε ι μ έ ν ο ς ά λ κ ή ν», ὡς ὡμολόγηται παρὰ πάντων. Ἀρίγνωτος δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀρ-

(1) Τὸ πολιτικὸν Μηνολόγιον (Ἀλμανάχιον) τῆς Γότθης (Gotha) ἐν ἀρχῇ τοῦ 1854 καταγράφει ἑκατομ. 65, καὶ 661,350 τὸν ὅλον τῆς Ῥωσσίας πληθυσμὸν, ἐξ ὧν 49,000,000 οἱ ὀρθόδοξοι, 1,000 000 Ἀρμένιοι, 7,300,000 Λατῖνοι, 3,500,000 Διαμαρτυρούμενοι καὶ 4 1/2 ἑκατομμύρια περίπου οἱ μὴ χριστιανοὶ (1,500 000 Ἰουδαῖοι, 2,400,000 Μωαμεθανοί, 600,000 Εἰδωλολάτραι). Εἰς τὸ Ῥωσσικὸν ἔθνος ἀνεφύησαν καὶ τινα αἵρεσίδια κατὰ τὸν ἰζ, αἰῶνα, ὡς ἄγρια παραφυάδες ἐξ ἀμαθείας ἀναφυέντα, καὶ κατὰ μικρὸν ἀποξηραινόμενα. Τὸ δὲ πλεῖστον τούτων ἀπατελοῦσιν οἱ ἀπλοῖκοι σχισματικοί, οἱ λέγοντες ἑαυτοὺς παλαιαδόλφους καὶ παλαιοπίστους, ἀποσχισθέντες μὲν τῆς ὀρθοδόξου μητρὸς Ἐκκλησίας, μηδὲν δὲ ἕτερον περὶ τὸ δόγμα καινοτομήσαντες. Συνιστῶσι δὲ πᾶσαι αἱ τοιαῦται ἑτεροδοξίαι μόλις ἑκατὸν χιλιάδας ψυχῶν.

(2) α Ὁ Ῥῶστος (εἶπεν ἑνδοξὸς ἀνὴρ ὁ Ἐρβέρτος δημηγορῶν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἑμογενῶν) α ὁ Ῥῶστος χωρικός, εἶναι ἄνθρωπος φύσεως ἀρχαιοτύπου· καὶ οἱ τοιαύτης φύσεως ἄνθρωποι εἶναι ἀφωσιωμένοι ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν πατρίδα των, εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των. Ἡμεῖς οἱ Ἀγγλοὶ ἔχομεν πάντοτε πρόχειρον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅπου δὲν ὑπάρχουσιν ἐλεύθεροι θεσμοί, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει καὶ πατριωτισμός. Ἡ ὑπεράσπισις ὁμῶς τῆς Σεβαστουπόλεως, ἡ ἀπαραμείωτος ἐπιμονή, μεθ' ἧς οἱ Ῥῶσσοι πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των, μᾶς ἔδωκε παράδειγμα, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ μᾶς ἐξάξῃ, τέλος, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπάτης » (βλ. Ἐφημ. Ἐλπίδος, ἀριθ. 786. Ἰανουαρίου 8, 1855).

καὶ τῶν κατὰ καιροῦς ῥητέων καὶ πρακτέων στοχαστικώ-
τερος· ἐπηκολούθει δὲ πειθαρχικὸς ὁ νεώτερος, ἀκαμάτως καὶ
ἐμπείρως ἐν εὐφραδεὶ λόγων πειθοῦς δημιουργ-
ῶν ἐκφράζων τὰ συμβεβουλευμένα. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ
κράτιστον, ὅτι καὶ ἀμφοτέρωι διὰ πάντων τῶν πολιτικῶν
αὐτῶν φροντισμάτων μετ' εὐλαβείας καὶ συνέσεως ἀκέραιοι
διατρέχοντες, πρὸς ἓνα καὶ μόνον ἀπέβλεπον σκοπὸν, τὴν σω-
τηρίαν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος Ἑλλάδος, καὶ ἀπὸ κοινοῦ
κρατῆρος συνέπινον, νῦν μὲν κεκραμένον οἶνον ἀμεθύ-
σου καὶ ἀτύφου εὐφροσύνης ἐν τοῖς κατορθώμασιν αὐ-
τῆς εὐροούσης, νῦν δὲ, τὸν οἶνον τῆς κατανύξεως ἐν
τοῖς φοβεροῖς κινδύνοις καὶ ταῖς θλίψεσιν αὐτῆς. Οὕτω δὲ
βασανίσαντες καὶ δοκιμάσαντες ἄτερος τὸν ἕτερον καθ' ὅλας
τάς ἐν αἷς ἐπολιτεύσαντο περιστάσεις ἐκείνας, αἵτινες, ὡς
ἄγρια κύματα χειμῶνος, συνετάρασσον τὸ πολιτικὸν πέλα-
γος τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸν ἕσω ἄνθρωπον ἐκάτερος
ἐκατέρω παρατηρήσαντες, καὶ διαγνόντες ἀλλήλους, συ-
νήφθησαν τὰς ψυχὰς ἀρρήκτοις φιλίας δεσμοῖς, ἀδιάσπαστοι
ἀπ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τὴν σωματικὴν διάστασιν διατελέ-
σαντες· οὐδὲ διέλιπον κοινοποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους δι' ἐπι-
στολῶν τὰς ὑπὲρ τῆς πατρίδος μερίμνας, οὐ μόνον ἐν ὧ
διέτριβεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ Καποδίστριας, ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ
(μετὰ τὸν εὐάγγελον κρότον τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας)
ἀνεχώρησε, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἔθνους κυβερνήτης τῆς Ἑλ-
λάδος, καὶ ἐν ὧ ἐκυβέρνα, μέχρι καὶ τῆς μακαρίας αὐτοῦ
τελευτῆς, καθ' ἣν ἐπεσφράγισε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὴν πο-
λιτικὴν διακονίαν, εἰς ἣν ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ.

§. κς. Αὐτὸς δὲ ὁ Στούρζας Ἀλέξανδρος καὶ ἄλλο
χρέος δικαιοτάτον, τὸ πρὸς τὴν υἱοθετήσασαν αὐτὸν Ῥωσ-
σίαν, εὐγνωμόνως ἐκπληρῶν, συνέγραψε Γαλλιστὶ Σημειώ-
σεις περὶ τῆς Ῥωσσίας (Notices sur la Russie),
σὸν ἔργον ἅλις ἐκτεταμένον, πρὸς εἰλικρινῇ καὶ ἀδιάψευστον

ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, προσήνεγκε τῷ πληρώματι τῶν Ὁρθοδόξων, Πίστει καὶ Ἐλπίδι καὶ Ἀγάπῃ καὶ Σοφίᾳ στεφανουμένην. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε Ἀλέξανδρε, καὶ δώῃ σοι τοῦ καμάτου τὸν μισθὸν ὁ γινόμενος μισθαποδότης τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτόν. Ταύτην καὶ ἡμεῖς ἐπευχόμεθα τὴν εὐχὴν, ἣν ἐν τῷ προλόγῳ ἐξητήσω παρὰ τῶν πιστῶν ἀναγνωστῶν εἰς ἀμοιβήν· «Ὁ ταύτην (λέγει) τὴν βίβλον φιλοπονήσας οὐδὲν ἄλλο βραβεῖον ἐπιθυμεῖ, εἰ μὴ σύντομον εὐχὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἐξερχομένην ἀπὸ σόματος καὶ καρδίας τῶν ἀναγινωσκόντων, ἵνα καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, τὸ δοθὲν εἰς ὄνομα Κυρίου, μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως». Μετὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐκδοσιν τῆς ἱερατικῆς ταύτης συγγραφῆς ἐπισυνῆψεν ὁ φιλόπονος καὶ καλὸν παράρτημα πρὸς ἱστορικὴν ἀπόδειξιν τῶν ἐν τῷ ἐσχάτῳ βιβλίῳ τῆς αὐτῆς συγγραφῆς ἐμπεριεχομένων πρὸς τοὺς ἀποστολικοὺς ἱεροκήρυκας παραγγελμάτων. Ἔστι δὲ τοῦτο Ῥωσιστὶ συντεταγμένον «Ἑπὶ μνημα περὶ τῶν Ὁρθοδόξων εὐαγγελιστῶν Ῥώσων (τῶν ἐξεληθόντων εἰς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα) ἀπὸ τοῦ 1793 ἕως τοῦ 1853». Διηγεῖται δ' ἐν αὐτῷ, συγγράψας εἰς πλάτος καὶ κατὰ σειρὰν, τοὺς δι' ὅλης ἐξηκονταετίας καρποφόρους ἐν Χριστῷ καὶ πολυμόχθους ἀγῶνας τῶν σεβασμίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Καὶ τούτου τοῦ πονήματος ἡ πρὸς τῷ τέλει κορωνίς ὑπῆρξε καὶ τελευταία τοῦ ὀξυγράφου αὐτοῦ καλάμου γραμμὴ· ὡς ἐσχάτου πάντων ὧν ἐξεπόνησε συγγραμμάτων (ὃ καὶ, τέλος, ἐξεδόθη τῷ 1853). Ἐν τούτῳ, ὡς ἐν τέρματι ἀγαθὸς σταδιοδρόμος, ἔσῃ, κάμψας τὸν καμπτήρα, καὶ τετελειῶς τὸ σάδιον τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ ζωῆς εὐαγῶς, ὡς ἀπὸ Θεοῦ ἀρξάμενος (τοῦ πρώτου ἐκδοθέντος περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πονήματος), καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαυσάμενος»,.

πατρίδα μακαρίαν ὁ δὲ πορευόμενος. Κεκμηκῶς τῆς ἀρετῆς ἀθλητής, νυστάξας καὶ βαθέως κοιμώμενος, ἕως ἂν πάλιν, « μέσης νυκτός, κραυγῆς γενομένης, ἐξ υπνισθῆ πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Νυμφίου ». Ἄπνους, ἄπρακτος, λείψανον ψυχρὸν, καὶ μετ' ὀλίγον ἄφαντον, ὁ πρῶτον κοινωφελὴς εὐεργέτης, ἐν τάφῳ θησαυριζόμενος, καὶ ὑπ' ὀρφανῶν καὶ νοσηλευομένων πενήτων, καὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ξένων ποθούμενος καὶ πενθαύμενος. Καὶ τὸ μὲν φθαρτὸν αὐτοῦ σκῆνος ἐκηδεύθη παρὰ τῷ ναῶι τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως (§. λγ), ὃν αὐτὸς ὠκοδόμησε καὶ ἐκόσμησεν, ἐν πίστει καὶ ἐλπίδει ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ Θεὸς, ὁ τῶν ψυχῶν ταμίας καὶ εὐεργέτης, ἀναπαύσαι ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν δικαίων σκηναῖς, « μετὰ πάντων τῶν ἡγαπηκότων τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ».

§. μα. Οὕτως ἐγεννήθη, καὶ ἐδίωσε, καὶ ἐτελεύτησεν ὁ ἀοίδιμος Ἀλέξανδρος, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ τε ζῆν καὶ τοῦ θανεῖν ποιησάμενος πέρας, λέγω δὲ τὴν ζῶσαν, « καὶ ζωῆς ἐπαγγελίαν, τῆς τε νῦν καὶ τῆς μελλούσης, ἔχουσαν εὐσέβειαν ». Ὅθεν καὶ γηράσας ἤδη, καὶ ἐξησθενικῶς, καὶ πρὸς τὰ χεῖλη τοῦ τάφου πελάζων, οὐκ ἀπέθετο τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ζῆλον· οὐδὲ τὸν ἄλλον εἶον ὡς ἀριστοπόνος μέλισσα βιώσας, εἶτα διὰ γῆρας εἰς κηφῆνα μετετράπη· οὐδ' ἀχάριστος ἐφάνη τῇ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἐνεργοῦς καὶ ἀκμαίας τὰς νοεράς αὐτοῦ δυνάμεις διατηρησάσῃ παναγάθῳ προνοίᾳ· ἀλλὰ διετέλεσεν ἀνενδότως ἄλλων τε παντοίων τῆς φιλαδελφίας ἔργων φροντίζων, καὶ λυσιτελεῖς συγγραφεὺς φιλοπονῶν, καλὸν ἐντάφιον ἑαυτῷ παρασκευάζων, τὸ κοινωφελέσι πόνοις ἐπαποθανεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σποράδην καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐμνήσθημεν μετὰ τῆς βιογραφίας, ἐξέστω ἡμῖν ἤδη συλλήβδην ταῦτα παραθεῖναι, τὰ τε κατὰ διαφόρους γλώσσας ἐκδεδο-

πρὸ τῆς συζυγίας ἐπὶ παντοίαις διέπρεπεν ἀρεταῖς ἐν τοῖς Ἀνακτόροις τῆς Πετροπόλεως, ὡς τιμήεσσα παρθέ-
νος (1) παρὰ τῇ ἀειμνήστῳ αὐτοκρατορίσῃ Ἑλισάβετ
διατελοῦσα), καὶ Ἀλέξανδρος οὗτος, ἡ καλὴ καὶ αἰδοίμῳ
ξυνωρίς. Κακείνης μὲν τὸν βίον (γεννηθείσης ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει τῷ 1780, μεταστάσης δὲ πρὸς Κύριον ἐν Ὁδησ-
σῷ τῷ 1844), συνέγραψεν οὐχ ἥττον λαμπρῶς, ἢ ἀκριβῶς,
αὐτὸς ὁ τὸν πρόσκαιρον ἀπ' αὐτῆς χωρισμὸν κατανυκτικῶ-
τατα θρηνήσας ἀδελφός· ἐπευφήμησαν δὲ καὶ ἄλλοι τὰς
ἀθανάτους αὐτῆς ἀρετάς (βλ. ἐν τοῖς ἐξῆς §. λγ). Αὐτὸς δὲ
ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη πέμπτῳ ἔτει νεώτερος τῆς ἀδελφῆς
(τῷ 1791, Νοεμβρ. 18) ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαυίας, καὶ
μόλις ἤδη τετράμηνον βρέφος συναπῆλθε μετὰ τοῦ πατρὸς
πανοικεῖ μεταναστεύσαντος εἰς τὴν Ῥωσσίαν (μετώκησε δὲ
τῷ 1792, καὶ λίαν εὐμενοῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς, Σύμβουλος
τῆς πολιτείας ὀνομασθείς). Αὐτοῦ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς εὐ-
σεβείας καὶ τῆς ἐλευθερίου παιδείας καὶ ἀγωγῆς μετὰ τῆς
ἀδελφῆς ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιδάχθη, τοὺς αὐτοὺς ἔχων καὶ
γεννήτορας καὶ καθηγητάς τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας.
Καὶ γλῶσσαν δὲ ἀμφοτέροι νηπιόθεν ἐθήλασαν μετὰ τοῦ
γάλακτος τὴν μητρώαν, τὴν ἐλληνικὴν, ἣν αἰείποτε καὶ τοῦ
λοιποῦ πρὸς ἀλλήλους ἐλάλουν, καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς
(περὶ οὗ λέγομεν εὐθύς), ὡς γλῶσσαν οἰκογενειακὴν. Ἐλαχον

καὶ Ἀλέξανδρος ἦσαν οὐ μόνον ὁμόψυχοι καὶ ὁμότρα-
ποι, ἀλλὰ καὶ ὁμώνυμοι, Ἀλεξάνδρα καὶ Ἀλέξανδρος.

(1) Τὸ Γαλλιστὶ Demoiselle d'honneur (ὡς ἐπεφημίζονται
παρθένοι εὐγενεῖς, τετεγμέναι ἐν τοῖς ἀνακτόροις σύντροφοι καὶ
συνοδοὶ τῆς βασιλίσσης), τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ μετεφφράσθη κατὰ
λέξιν Κυρία τῆς τιμῆς (ἀντὶ ἐντιμὸς, τιμήεσσα). Ἡ
δ' Ἀγγλικὴ φωνὴ Lady maid τοῦτο καλεῖ, ἥτοι κυρία κό-
ρη· ἡ δὲ Γερμανικὴ Fräulein, (ὑποκοριστικὸν τοῦ Frau, γυνή)
ἥτοι κοράσιον, νεάνις παρθένος (ιδίως ἐπὶ εὐγενῶν)· ὅθεν καὶ παρὰ
τοῖς Ῥώσσοις, φρεΐλινα.

διαφθοράν, οἱ μὲν τινες πολιτικῶς ἀπέδειξαν, οἱ δὲ τινες (ὅπερ καὶ πάνυ παράδοξον) καὶ χρησμολογικῶς ἐσπούδασαν συμπεράναι· ἦ λθε γάρ (φασι) καὶ τοῦτου ὁ καιρὸς (1). Αὐτοὶ δὲ οἱ ἐν τῷ κράτει τούτῳ τυραννούμενοι Ὀρθόδοξοι φέροντες τὰ παρόντα γενναίως, ἐπαποροῦσιν ἐπὶ τοῖς γινομένοις. «Καὶ λοιπὸν (λέγουσιν) ἀπέκειτο, φεῦ, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ ζήλῳ τοῦ Εὐαγγελίου καυχώμενον αἰῶνα, ἵνα ἴδῃ, νέον τοῦτο θέατρον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἠνεωγμένον, λαοὺς χριστιανούς ὑπὸ χριστιανῶν εἰς αἰώνιον δουλείαν, καὶ εἰς ὄλεθρον Μωαμεθανοῖς παραδιδομένους, ὡς ἐπιθανατίους; Ἀλλ', ὡς ἔοικε (περαίνουσι πιστῶς) διὰ τοιούτου φρικτοῦ καὶ τερατώδους ἀγῶνος τῶν μάλιστα νῦν ἤδη πλατυτάτων καὶ πολυπληθῶν ἠνεωγμένων πυλῶν τοῦ ἁδοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, πληροῦται ἐν χρόνῳ ὠρισμένῳ ἡ βουλή τοῦ Αἰωνίου· ὅστις ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ

(1) Νεώτατος ὁ αἰδέσιμος Γ. Σ. Φάβερρος, ἱερεὺς καὶ συγγραφεὺς ἐπίσημος Ἄγγλος, πρὸ μῆπω δύο ἐτῶν ἐξέδωκεν ἀγγλιστὶ τὸ ἐξῆς πονηματικὸν «*Ἡ προῤῥηθεῖσα πτώσις τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας*» κτλ. (The predicted Downfall of the Turkish Power etc. by G. S. Faber. London, 1853). Οὗτος ἐν μὲν τῷ προοιμίῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει καὶ τὰ ἐξῆς. «Μετὰ τῶν ἀρίστων ὑπομνηματιστῶν (τῆς Γραφῆς) θεωρῶ τὴν πτώσιν τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας καθαρῶς προειρημένην ἐν τῇ Γραφῇ. Ὅθεν, ὅταν ὁ διωρισμένος χρόνος ἔλθῃ, πᾶσαι αἱ συμπλέξεις τῆς νεωτέρας πολιτικῆς διπλωματίας εὐρεθήσονται παντάπασιν ἀνάρμοστοι πρὸς τὸ προλαβεῖν τὴν πτώσιν τούτου τοῦ φοβεροῦ βασιλείου» (pag. v). Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πραγματείᾳ εὕρισκει τὸν διωρισμένον τοῦτον καιρὸν παροβάλλων τινὰ χωρία τῆς θείας Γραφῆς (ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῶν προφητῶν Δανιὴλ, Ἠσαΐου, καὶ Ζαχαρίου), συνάγει ὡς βεβαίαν ἐποχὴν τῆς πτώσεως τὸ 1864 ἔτος. Περὶ δὲ τούτου ἐπραγματεύθη καὶ πρῶτον κατὰ πλάτος ἐν τῷ *Ἐκ τῶν προφητειῶν ἱερῷ Μηνολογίῳ* ὅπου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πονηματίῳ, διαλαμβάνει καὶ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν δέκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ (βλ. The sacred Calendar of Prophecy). Καὶ τούτου μὲν ταῦτα. Ἡ δὲ Γερμανικὴ Τεργεσθαία ἐφημερίς

τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς συγγενείας βαθμὸν, πρὸς δὲ τὰ τέκνα καὶ ἐξ αἵματος ἀπέβησαν θεῖοι καὶ θεῖαι καὶ ἐξάδελφαι διὰ τὴν μητέρα ». Κᾶκεϊνος· « Καὶ δύω λοιπὸν ὁ Στοῦρζας αὐχεῖ πατρίδας; — Ναὶ (φησὶν), ὡς αὐχεῖ καὶ δύω γνησίους γονεῖς. Ὡς δὲ τούτους ἀμφοτέρους σέβεσθαι καὶ τιμᾶν ἥ τε φύσις καὶ ὁ θεὸς κελεύει νόμος, οὕτω καὶ τὰς εἰς αὐτὸν συνελθούσας πατρίδας ἀμφοτέρας ἀγαπᾶ, καὶ τιμᾶ, καὶ εἴτι δυνηθείη, ὠφελεῖ. Συνέρχονται δ' αὐτόματα τὰ πατριωτικὰ τῶν διφυῶν γεννητόρων δικαιώματα καὶ εἰς τὰ γνήσια αὐτῶν τέκνα, καθὼς καὶ οἱ σωματικοὶ χαρακτῆρες, ὅταν ταῦτα γεννῶνται (καθὰ συνήθως γίνεσθαι φιλεῖ) « εἰοικότα γονεῦσιν, εἶδος τε, μέγεθος τε, φυὴν τε ». Ὡστε ὅ,τι ἔλεγεν ἀστείως ὁ Ἀλκιβιάδης πρὸς τὸν εἰπόντα, « Σὺ δ' οὐ τῇ πατρίδι πιστεύεις; ἀλλ' οὐδὲ τῇ μητρίδι φησὶ » (διαιρῶν ὡς ἑτεροσήμεους τὰς μόνον κατὰ λέξιν διαφερούσας, πράγματι δὲ ταυτοσημάντους ταύτας ὀνομασίας· τὴν δὲ τῶν ὀνομάτων διαφορὰν ἐπενόησεν, ὡς ἔοικεν, ἡ τῶν ἐξ ἀμφοῖν ἀστων καὶ αὐτοχθόνων γονέων ἐπίδειξις ὡς καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν τὴν αὐτὴν, ἣν καὶ ὁ πατήρ, γεννήτριαν γῆν ἐχούσης. Οὕτω καὶ οἱ Κρῆτες τὴν αὐτὴν ἔλεγον πατρίδα καὶ μητρίδα. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον). Ὅ,τι χαριεντιζόμενος ἔλεγε διαιρετικῶς ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦτ' αὐτὸ καὶ εἴ τις διφυῶν γονέων γόνος εἴποι πραγματικῶς καὶ σπουδαίως, ὅτι πατρίς μου μὲν ἦ δε πόλις, μητρίς δ' ἐκείνη », οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. — Κᾶκεϊνος. Ἀλλ' ἤδη πρῶτον ἀκούω ἄνθρωπον γενεαλογούμενον καὶ ἐκ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ πατρίδος, πρᾶγμα παντάπασιν ἀσυνείθιστον καὶ τοῖς παλαιοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις. — Καὶ ὁ Ἕλλην. Ἀλλ' ὦ γενναιότατε ἀνδρῶν, σὺ, ὅστις τιμᾶς καὶ φέρεις ἐπὶ κεφαλῆς πάντας τοὺς ἐνδόξους τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖς, ἵνα πιθανώτερος

εὖ τὸ πολὺ. πολλὰ γὰρ ἐν ὀλίγαις σελίσιν ὑπέρευγε διεξέρχεται περιληπτικῶς καὶ εὐκρινῶς, ὥς ἐν εὐθυγράμμῳ γεωμετρικῷ διαγράμματι, παραλληλίζον καὶ ἀντιδιασέλλον τὰ παραλλάσσοντα. Ἐν μὲν οὖν τῷ Α, Παραλλήλῳ παρεξετάζει τὰς πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν γνωστὰς καὶ μεγάλας διαφορὰς τῆς Παπικῆς (οἷον τὴν περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος, τὴν περὶ τῆς ἐν τῷ θείῳ Βαπτίσματι τριττῆς καταδύσεως, κτλ.), πρῶτως μὲν καὶ ἱλαρῶς, ἀλλὰ τρανῶς καὶ γενναίως ἔκ τε τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἁγίων Συνόδων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐξ αὐτῶν τινων τῶν νεωτέρων σοφῶν τῆς Δυτικῆς ἀποδεικνύων, πόσον ταύτης τὸ καινοπρεπὲς οἰκοδόμημα διαφέρει τοῦ θεοδμήτου οἰκοδομήματος τῆς ἀρχετύπου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἧς τὴν διδασκαλίαν διετήρησεν ἀπαραχάρακτον ἡ Ἀνατολική, κατὰ τὸν αἰώνιον τύπον τοῦ Ἀρχιτέκτονος· « Ἀμφιβάλλεις (λέγει) περὶ τούτου; παράβαλε τὰς διδύμους (τῶν δύο οἰκοδομῶν) κορυφὰς » (τὴν τῆς Δυτικῆς, ἧς ὁ Πάπας κεφαλὴ, καὶ τὴν τῆς Ἀνατολικῆς, ἧς ὁ Χριστός)· « ἔπειτα προσήλωσον τὰ βλέμματά σου ἐπὶ τῶν θεμελιώσεων, καὶ ἡ ἀμφιβολία σου ἐκλείπει ». Καὶ (σελ. 22) « Οὕτω καταρρέει καὶ κατεδαφίζεται τὸ γοητευτικὸν ἱκρίωμα τῆς ἐπὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κυριαρχίας τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης ». Ἐφεξῆς δὲ (σελ. 25) ἐξελέγχων τὴν σοφιστείαν τῶν δυτικῶν καυχημάτων ἐκείνων, ὅτι ἡ Δυτικὴ λέγεται Κ α θ ο λ ι κ ῆ (!), καὶ ὅτι συνέβαλε πρὸς τὸν τῶν ἐθνῶν πολιτισμόν· « Μὴ συγχέωμεν (λέγει) μηδέποτε τὴν αἰώνιον θρησκείαν πρὸς τὸν ἐν χρόνῳ πολιτισμόν· διότι ὁ πολιτισμὸς, γνήσιος γόνος ὑπάρχων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν οἷς προκόπτει, παύει τοῦ εἶναι τοιοῦτος, ὅταν παρεκτρέπηται. Οἱ καρποὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι πάντες ἐν ὅς καὶ τοῦ αὐτοῦ χυμοῦ προῖόν. Ἡ ξένη αὐτοῦ λάμψις μηδένα ἐκθαμβεῖτω· διότι δὲν εἶναι

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΣΤΟΥΡΖΑΣ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ.

ΥΠΟ
ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Επιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει . . τὴν
ἀρετὴν. Β. Πέτρ. α, β.

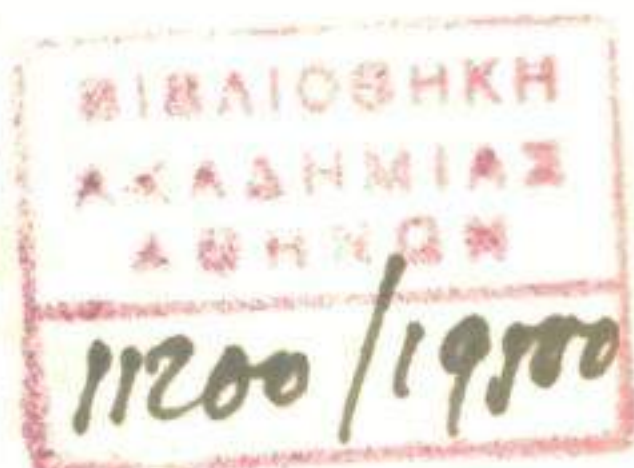

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῇ ὁδῷ Βύσση. ἀριθ. 302).

ΑΩΝΕ.

κείων, καὶ μάλιστα ἡ γηραιὰ μήτηρ, παρώτρυνε τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς δεύτερον γάμον. Τοῦτο δὲ καὶ πρότερον προὔβαλλετο πρὸς αὐτὸν (προσελιπάρει δὲ καὶ ἡ ἀδελφὴ Ῥοξάνδρα, ἄμοιρος καὶ αὐτὴ τεκνογονίας διατελοῦσα)· ὁ δ' ἀνένευεν ἰσχυρῶς. Τότε δ' ἐπέκειτο λιπαρῶς ἡ γεννήτρια, παρακαλοῦσα φιλοστόργως, ἵνα μὴ παραβῇ τὴν ἐντολὴν μητρὸς ἥδη πρὸς δυσμᾶς οὔσης τοῦ βίου, καὶ ποθούσης καρπὸν κοιλίας ἰδεῖν ἐξ αὐτοῦ, πρὶν ἢ τελευτήσῃ. Ἐπένευσε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ μηδὲν μελήσας, ἀπέβλεψε πρὸς τὴν ἥδη πενθοῦσαν τὸν ἀπ' αὐτοῦ χωρισμὸν ἐνάρετον Ἐλισάβετ, ἀξίαν ἀξίου πατρὸς θυγατέρα, τοῦ περικλεοῦς Οὐφελάνδου, ἀρχιατροῦ καὶ συμβούλου τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φριδερίκου Βιλέλμου τοῦ Γ. Ὑπῆρχε δὲ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ὁ φιλάγαθος Οὐφελάνδος καὶ μάλα φιλέλλην, καὶ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὡς μητέρα τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν διαφερόντως τιμῶν. Ταῦτά δὲ τῷ πατρὶ καὶ ἡ κόρη φρονοῦσα, καλὸν ἐκλέγεται νυμφίον τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ πρὸς τῇ ἀμοιβαίᾳ συγκαταθέσει προσετίθει καὶ ταῦτα· « Ἀλλ' ἐγὼ γε βουλοίμην ἂν, (εἶπεν), ἵνα τὴν σύζυγον τὴν ἐμὴν ὁμόφρονα καὶ ὁμόψυχον ἔχω μὴ μόνον ἐν τοῖς βιωτικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς, τὴν αὐτὴν ἐμοὶ καθομολογοῦσαν κατὰ πνεῦμα μητέρα, τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Προσθεαίτω τοίνυν (εἰ δοκεῖ) πρὸς τῇ μελλούσῃ σωματικῇ συναφείᾳ καὶ ἡ συμφυΐα τοῦ πνεύματος, ἵνα ταῦτά περὶ τῶν θείων φρονῶμεν καὶ καθομολογῶμεν, μηδ' ἐτεροζυγῶμεν ἐν συζυγίᾳ, μηδ' ἐν ᾧ συνοικοῦμεν ὡς μία σὰρξ ὁμόψυχος ἐν τῷ κόσμῳ, χωριζόμεθα σωματικῶς ἀπ' ἀλλήλων ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἐνώσαντος ἡμᾶς Θεοῦ, παριστάμενοι ἐνώπιον αὐτοῦ διηρημένοι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς λατρείας, καὶ ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἡμισείας, διὰ τὴν τοῦ τμήματος ἀλλοτρίωσιν. Τοιαῦτα λέγοντος καὶ ἀξιοῦντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, πείθεται ἡ φρόνιμος Ἐλισάβετ

νέμων δικαίως (1). Τῷ δὲ 1849 συγγράψας ἐξέδωκεν ἐν τῷ Μοσχοδίτῃ καὶ ἄρθρον ἐκτεταμένον, ἡ διατριβὴν « Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πνευματικῆς ζωῆς καὶ πνευματικῆς (ἐκκλησιαστικῆς) φιλολογίας. Ἐν δὲ τούτῳ διαλαμβάνει συνοπτικῶς ἄλλα τε, καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ Ἀθήναις, καὶ Κερκύρα, καὶ ἀλλαχοῦ συσταθεισῶν ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς καρποφόρου (σὺν Θεῷ) διδασκαλίας, καὶ τῶν ἐκδεδομένων διδακτικῶν τῆς εὐσεβείας συγγραφῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα κηρύττουσι τὸν νοερὸν φωτισμὸν, καὶ τὴν εἰς τὴν πατροπαράδοτον Ὀρθοδοξίαν ἐδραίαν καὶ ἀκλόνητον ὑπὸ τῶν ἐναντίων προσβολῶν πίστιν, καὶ πνευματικὴν ζωὴν τοῦ φιλοθέου γένους τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ὁ ζῆλος τῆς τοῦ Στούρτζα φιλαδελφίας ἐφιλοτιμεῖτο πανταχοῦ, καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τοὺς ὁμοπίστους Ῥώσους κοινοποιεῖν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω πρόοδον τῶν ὁμογενῶν, εἰς δόξαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Συγχρόνως δὲ τῷ 1850 συνέγραψε (καθὰ καὶ πρότερον) Ὑπομνήσεις ἄλλων πάλιν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ εὐσεβείᾳ γενομένων ἐπισήμων, οὓς ἐγνώρισε καὶ ἠγάπησεν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ (2).

(1) Oraisons funèbres, Homélies et Discours par Mons. Philarète, traduits par Alex. de Stourdza. Paris, 1849.

(2) Οἶον τοῦ ἀοιδίου καὶ σοφοῦ τε ἅμα καὶ ἀσκητικοῦ Ἀνικίτου ἱερομονάχου, καὶ πρῶτον κατὰ κόσμον πρίγκηπος Σεργίου Σιγμάτωφ (τοῦ καὶ τῆς Ἀθήνησι Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορικῆς πρεσβείας ἐφημερίου γενομένου, καὶ αὐτόθι τῷ 1837, κοιμηθέντος ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐνταφιασθέντος ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀσωμάτων). Τοῦ ἀειμνήσου καὶ φιλέλληνος πρίγκηπος Ἀλεξάνδρου Ν. Γαλιτσίνου. Τοῦ διασήμεου ποιητοῦ καὶ φιλολόγου Β. Α. Ζουκώσκου. Τοῦ ἐνδόξου Μ. Μαγνήτη. Τοῦ ἱστορικοῦ Μ. Καραμζίνου. Τοῦ Ι. Ν. Ἰντζοφ, Τοῦ Α. Β. Γόγκολη κτλ. Πάντα ταῦτα ἐτύπωσε κατὰ καιροὺς διαφόρους, τὰ μὲν ἐν τῷ Μοσχοδίτῃ, τὰ δὲ ἐν τῷ Ἀγγελιαφόρῳ τῆς Ὀδησσοῦ.

της δ. Ὁ δὲ Φωκίων ἀναγκάζεται πληρῶσαι καὶ τὸ τίμημα τοῦ κωνείου, δι' οὗ ἔμελλεν ἀποθανεῖν (1).

§. γ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τῶν συγγραφέων οἱ λόγοι, δι' ὧν ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων μεταβαίνει καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἀνάγραπτος καὶ ἀθάνατος, πάθει πολλάκις καὶ ψεύδει δουλεύοντες, ἀδικοῦσι καὶ οὗτοι τὴν ἀρετὴν, ὅταν παριστῶσι τὸ καλὸν, ὡς πονηρὸν, καὶ τ' ἀνάπαλιν, διαβάλλοντες μὲν τὰ ἐπαινετὰ, ἐγκωμιάζοντες δὲ καὶ δικαιοῦντες σοφιστικῶς τὰ ψεκτά. Καί τοι, ὅταν ἐξελεγχθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἀποβαίνουσιν εἰς τοὺς ψευδῶς ἐπαινουμένους πολλῷ χείρονες τῆς παντελοῦς σιωπῆς, ἀποτρέπαιον αὐτῶν καθιστῶντες τὴν μνήμην, καὶ σκυθρωποτέραν τῆς σκοτεινῆς καὶ ληθαίας ἀμνημοσύνης. Ἡ τίς τῶν φιλαρέτων οὐ φρίσσει βλέπων ὑμνουμένας πράξεις τινάς, μεγάλας μὲν δοκούσας καὶ γαύρους, πράγματι δ' ὠμάς, καὶ θηριώδεις ἀνδραγαθίας, Γιγάντων βίας στυγεράς, ὅσας ἔρις ἐξάπτει δοξομανῆς καὶ κακόχαρτος, μυρίαις μὲν τὴν τάλαιναν ἀνθρωπότητα περιβάλλουσα συμφοραῖς, διὰ δὲ χειμάρρων αἱμάτων καὶ ἀναρίθμων χρημάτων, ἀντὶ δόξης ὠνούμενη ἀθάνατον ἀδοξίαν; Γέμουςι τοιούτων τραγωδιῶν μελανειμονοῦσαι αἱ πλεῖσται σελίδες τῆς φιλαλήθους ἱστορίας. Ἀλλ' ἡ φύσις τῶν πραγμάτων οὐ μεταβάλλεται. Οὔτε γὰρ βία καὶ κράτος ἀδίκων χειρῶν, οὔτε δόλος καὶ πονηρία δύνανται κατορθῶσαι πράξεις κοινωφελεῖς καὶ γενναίας, καὶ τῆς μελλούσης ὑστεροφημίας ἀξίας. « Ἔργον οὐ δὲν (ἔλεγον καὶ οἱ πάλαι τῶν Ἑλλήνων σοφοί), οὐ δὲν ἔργον μέγα καὶ καλόν, οὐτε θεῖον οὐτε ἀνθρώπινον γίνεται χωρὶς ἀρετῆς (οἱ δὲ ταύτης φίλοι καὶ θανόντες) « οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰεὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλ-

(1) Βλ. Πλουτάρχ. Φωκίων §. λς.

προνοοῦντες τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων τῆς πίστεως, ἵνα μὴ φανῶμεν χείρονες ἀπίστων. — Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτά τινα συνέβησαν. Ἐδοξε δ' ἡμῖν μηδὲ ταῦτα (καὶ τοι μικροπρεπῇ, καὶ πρὸς ὀχληρὰν μακρολογίαν ἐκβιάζοντα) παρασιωπῆσαι· καθότι μαρτυροῦσι μὲν καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ πράου καὶ ταπεινόφρονος Στούρζα πολύζηλον φιλαδελφίαν, δι' ἣν καὶ παρ' αὐτῶν τινων τῶν τότε Μολδαυῶν ψεγόμενος, ἡμέλει, μαρτυροῦσι δὲ προσέτι καὶ τὴν τῶν εὐγνωμόνων Ἑλλήνων ὑπὲρ αὐτοῦ φιλοτιμίαν. Ἐπάνειμεν δὲ ἤδη ἐπὶ τὰ ἱστορικώτερα.

§. κγ. Κατὰ τὸ 1824 ἦλθεν εἰς Ὑδρυσσὸν καὶ ἡ ὁμαίμων καὶ ὁμόψυχος καὶ ὁμόζηλος αὐτάδελφη αὐτοῦ Ῥοξάνδρα, μεταβᾶσα ἐκ τῆς Βασσαραβίας, ὅπου πρότερον μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς ἀφικομένη, « εἶδεν ἠνεωγμένον ἐνώπιον αὐτῆς στάδιον ἐνεργείας, οὐχ οὕτω λαμπρᾶς, ὅσω χριστιανικωτέρας, καὶ μᾶλλον συμφωνούσης πρὸς ἣν ἔτρεφεν ἐπιθυμίαν τοῦ πάντοτε δουλεύειν Θεῷ καὶ τῷ πλησίον ». Οὕτως ἐξέφρασεν ὁ αὐτάδελφος Ἀλέξανδρος τὴν ὑπ' αὐτῆς δραστήριον καλλιέργειαν γῆς ἐρήμου καὶ ἀκάρπου, ἐν ταῖς ἐπέκεινα τοῦ Νίστρου κοιλάσι τῆς Βασσαραβίας κειμένης, δεκακισχιλίων Ῥωσικῶν δεσατινῶν (ὡς ἂν εἴποις, δεκατινῶν), τουτέστιν ἑκατοντακισχιλίων τετραγωνικῶν στρεμμάτων ἑλληνικῶν περιεκτικῆς· (ἐβράβευσε δὲ δι' αὐτῆς ἡ αὐτοκρατορική τοῦ Ἀλεξάνδρου μεγαλοπρέπεια τὴν παρὰ τῇ ἀοιδίμῳ αὐτοκρατορίσσει Ἑλισάβετ προσφιλεστάτην τῆς Ῥοξάνδρας διατριβήν) (1). Ἐκ ταύτης

(1) Ὡσαύτως ἐβράβευσε ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ τὸν Στούρζαν δι' ἑξακισχιλίων δεσατινῶν, ἥτοι ἑξηκοντακισχιλίων στρεμμάτων τετραγωνικῶν (ἐκάστη δεσατίνα περιέχει δέκα στρέμματα τετραγωνικά, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα). Καὶ ταύτην δὲ παρακειμένην ἡγόρασε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡ Ῥοξάνδρα, καὶ ἀπέβη ἡ μυριόπλεθρος αὕτη χώρα ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα χιλιάδων στρεμμάτων περιεκτικῆς.

φράζων ἐξ ἄλλων διαλέκτων εἰς τὴν Ῥωσικὴν τὰ διαπεμ-
 πόμενα γράμματα, καὶ συντάττων τὰς ὠρισμένας ἐπισολὰς,
 καὶ διατάξεις τοῦ ὑπουργείου ἐν τρισὶ πολλάκις διαλέκτοις
 (Ῥωσιστί, Γαλλιστί καὶ Γερμανιστί)· χρείας δὲ τυχούσης,
 καὶ πρὸς τρεῖς ταυτοχρόνως ὑπηγόρευεν ὑπογραφεῖς τὰ περὶ
 διαφορῶν ὑποθέσεων διατεταγμένα. Εἰ δέ ποτε ἐτύγγανεν
 εὐκαιρίας, ἐνησχολεῖτο καὶ περὶ μελέτας ἰδιαιτέρας, καὶ
 σπουδὰς φιλοσόφους καὶ θεωρητικὰς, ἀναδεικνύμενος « Σο-
 φὸς γραμματεὺς ἐν εὐκαιρία σχολῆς αὐ-
 τοῦ (Σ. Σειρ· λη). Μὴ προσαρκούμενος δὲ ταῖς ποικίλαις
 ἀναγνώσεσι καὶ μελέταις, ἐπεχείρησε καὶ τῇ συγγραφῇ.
 Καὶ πρῶτον μὲν, οἷον ἀποπειρώμενος τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων,
 ὡς οἱ πρωτόπειροι τῶν ἀθλητῶν, ἤρξατο συντάττειν, παί-
 ζων ἅμα καὶ σπουδάζων, Ἱστορίαν τῆς παιδικῆς
 καὶ νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας (1), πόνημα οἰ-
 κιακόν, διεξοδικῶς ἀναφερόμενον πρὸς Ῥοξάνδραν τὴν ἡγα-
 πημένην ἀδελφὴν. Καὶ ἄλλα δὲ συνέγραφε Δοκίμια, «τῇ
 μὲν σπείρων, τῇ δὲ θερίζων», ὡς ἔγραφε
 πρὸς τὴν ἀδελφὴν· (σπέρματα λέγων τὰς ἐκ τῆς ἀνα-
 γνώσεως ἐν τῇ ψυχῇ καταβαλλομένας ἐννοίας. Θέρος δὲ
 τὴν ἐκ τούτων καρποφόρον ἐν τοῖς συντάγμασιν αὐτοῦ συγ-
 κομιδὴν), οἷον τὸ «περὶ Μυστηρίου» (καθόλου),
 «ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν μυστηριωδῶν
 ἐννοιῶν» (2), καὶ τὸ περὶ τῶν θεμελιωδῶν νό-
 μων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας
 (3). Ἐν δὲ τούτοις ἀπαντῶνται μὲν καὶ τινὰ νοήματα

(1) L' Histoire de mon enfance et de ma première jeunesse, écrite pour ma soeur.

(2) Essai sur le Mystere, pour servir d'introduction à la theorie des sentiments mysterieux.

(3) Essai sur les lois fondamentales de la nature humaine et de la societé.

λήν, ἥτις καὶ τότε ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν ἐξεδόθη, καὶ ὕστερον ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι. Ἴδού καὶ ταύτης ὀλίγ' ἀποσπάσματα, εἰς μαρτύριον τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας θερμῆς ἀγάπης τοῦ ἐπιστείλαντος ἀγωνιστοῦ τῆς εὐσεβείας. « Εἶδον (ἐν τῷ λόγῳ) τὴν ἐπικρατοῦσαν θηριώδη ἀδιαφορίαν τῶν πολλῶν εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος, ὅπου ἔκπαλαι διετηρεῖτο ἡ σωτήριος τῆς Ὁρθοδοξίας παράδοσις, καὶ ὅπου τελοῦνται καὶ τὴν σήμερον τόσα καὶ τόσα θαύματα προφανῇ τῆς παντοδυνάμου χάριτος τοῦ Ὑψίστου, πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Ταλανίσας ἐκ βάθους ψυχῆς αὐτὴν τὴν ὀλεθρίαν παρεκτροπὴν τῶν ἀδελφῶν μου — κλαίω καὶ θρηνῶ τὴν κατάστασιν τῆς χειμαζομένης ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Τρέμω, προβλέπων τὰ δεινὰ τὰ ἐπαπειλοῦντα τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, ἂν σαλευθῇ εἰς τὴν Πίστιν. Ἡγωνίσθη καὶ ἀγωνίζομαι τὸ κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων στηρίζω τὰς ἐλπίδας μου εἰς τοὺς ποιμένας, οἵτινες ἐνεπιστεύθησαν τὴν παρακαταθήκην ταύτην, νὰ προλάβωσι γρηγοροῦντες, διδάσκοντες, τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου, . . . μὴ ναυαγήσῃ ὅλον τὸ ἔθνος πλησίον τοῦ λιμένος τῆς θείας εὐσπλαγχνίας. — Μόνη ἡ ἀγία Πίστις εἶναι φερέγγυος τῆς σωτηρίας· χωρὶς τὴν δύναμίν της, πρὸ πολλοῦ ἤθελε μᾶς καταπίῃ τὸ θηρίον τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. — Τὸ τοῦ Θεανθρώπου ῥητὸν « Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον » ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τοὺς ὑπομένοντας εἰς τέλος. — Ὁ Κύριος ἐγγύς· τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀπτόητον τῶν ποιμένων τοῦ μικροῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ποιμνίου γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. Καὶ ὅταν σὺν Θεῷ ταπεινωθῇ ἡ λύσσα τῶν Ὀθωμανῶν, ἐτοιμάσθητε, πανιερώτατε, εἰς ἄλλους κινδύνους. Τότε θέλει εἶσθαι τῆς στρατευούσης ἀγίας Ἐκκλησίας ἡ πάλῃ ὄχι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶ-

ἀπωτάτην καὶ σκοτεινὴν ἀπόστασιν, χωρὶς ἐπιθυμίας μηδεμιᾶς ». Παράδοξος προαίσθησις ! Βραχεῖαν καὶ γνωστὴν ὁδὸν ἔμελλε διελθεῖν, καὶ ὥς ἐπὶ μακρὰν καὶ ἀθέλητον ἀπόστασιν ἐδόκει συσκευάζεσθαι· ποίαν δὲ ταύτην, ἠγνόει, σκοτεινὴν καὶ ἀόρατον αὐτῷ δοκοῦσαν ἐν τῷ σκοτεινῇ τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος ἀθροπίνης ἀγνοίας. Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἔδειξε τὸ πρᾶγμα. Ἀπῆλθε, τέλος, εἰς τὸ Μανζύριον, ἐσχάτην καὶ τλήμονα ταύτην φορὰν, καὶ διέτριψεν ὀλίγας ἡμέρας (ὅσον εἶπεῖν, ὥς ἐν παρόδῳ, τὸ τελευταῖον χαῖρε πρὸς τὰς ἐκεῖ κατανυκτικὰς τῆς ἀδελφῆς ἀναμνήσεις). Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπέφανεν ἐξαίφνης καὶ ἐπ' αὐτὸν « ἡ ἀστραπὴ τῆς μελλούσης ζωῆς » (ὥς ἔγραφεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, σημαίνων τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τῶν ἰδίων αὐτοῦ συγγενῶν). Καθεύδων ἐπὶ τῆς κλίνης περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπλήγη καιρίως ὑπὸ θανατηφόρου ἀποπληξίας· καὶ ἔκειτο, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ σώματος τεθνεώς, πᾶσας δὲ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φωνὴν ἀφηρεμένος, ἀναπνέων δὲ μόνον λεπτὸν, καὶ λίαν ἀμυδρὸν καὶ ἡσύχιον. καὶ οὕτως ἔχων, ἐτελεῖτο τὴν μυστηριώδη τοῦ θανάτου τελετὴν ἐπὶ χρόνον συχνόν· οἷον βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ συμφυοῦς καὶ καταρρέοντος δεσμοτηρίου ἀπολυόμενος, καὶ μεταβαίνων ἡρέμα ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Οὕτως ἠθέλησε προσλαβέσθαι τὸν πιστὸν αὐτοῦ δοῦλον ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, ὁ βάθει σοφίας ἀνεξερευνήτων κριμάτων τὰ πάντα φιλανθρώπως οἰκονομῶν. Κατὰ δὲ τὴν 13 τοῦ Ἰουνίου παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ζήσας ἔτη ἐξήκοντα καὶ δύο καὶ μῆνας ὀκτώ. Καὶ πάλιν ἀνακομίζεται ἐκ τοῦ κτήματος εἰς τὸ Ἄσυλον, οὐκέτι ζῶν καὶ ἐμμέριμνος διφρηλάτης, ἀλλ' ἀφροντις καὶ ἄψυχος νεκρός· ὄγκος ὀλίγος καὶ τίμιος, ἐν νεκροδέγμονι θήκη πενιχρῶς περιεσταλμένος. Ξένος ἀκτήμων καὶ παρεπίδημος, γῇ τὴν γῆν ἀποδιδούς, καὶ τὴν πρὸς τὴν

ἐπιστατικῶς ἀναθεωρήσας, καὶ διεξακριβώσας, καὶ δὴ καὶ ἀνακηρύξας (ἐν τῷ προλόγῳ) τὴν τῆς μεταφράσεως γνησιότητα καὶ ἀκρίβειαν, ἐξαπέστειλεν εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐκτύπωσιν· καὶ εἶδε, τέλος, τὴν βίβλον ἑλληνίζουσαν προελθοῦσαν ἐκ τῆς Ἀθήνησι τυπογραφίας τῷ 1852. Ὡς δὲ ταύτην ἔλαβεν, ἔγραψε πρὸς τινὰ τῶν οἰκείων, χαίρων ἅμα καὶ ταπεινοφρονῶν « Εἰ μὲν ἔσται τις ἐκ τοῦ πονήματος ὠφέλεια τοῖς μετιοῦσιν ἀδελφοῖς, τῷ Θεῷ χάρις. Αὐτὸς μόνος δύναται καὶ τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τοῦ δένδρου παρασχεῖν, καὶ τοὺς καρποὺς τελεσφορῆσαι καὶ πολλαπλασιάσαι. Ὁ δὲ τῆς βίβλου συγγραφεὺς φοβεῖται, μήπως ἀκούσῃ τὸ « Ὁ τοὺς ἄλλοιους διδάσκων, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις »; Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος. Τὸ δὲ καὶ καλλίφυλλον καὶ εὐανθὲς καὶ καρποφόρον τοῦτο δένδρον τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας βύβλινόν ἐστιν ὅλον, συγκεῖμενον ἐξ ΟΔ, ἐπιστολῶν, μεταξὺ δύο τινῶν· τοῦ μὲν, Ἀλεξάνδρου τινός, ἐρωτῶντος καὶ διδασκομένου τὰ καθήκοντα τῆς ἱερωσύνης (ὑποτίθεται δὲ τοῦτον ἔγγαμον ἐσόμενον ἱερέα)· τοῦ δέ, πατρὸς αὐτοῦ πνευματικοῦ καὶ διδασκάλου, ἄνωνύμου. Διαιρεῖται δὲ τὸ σύνταγμα εἰς ἑπτὰ βιβλία, καὶ πρῶτον προηγεῖται πρόλογος, περιέχων τὰς αἰτίας τῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματος. Δύω δὲ προβάλλεται τὰς αἰτίας. α) Ὅτι πολλοὶ ἤδη τὴν σήμερον ἱεροσπουδασταὶ κατὰ διαφόρους τόπους (ἐν οἷς συνέστησαν ἱερατικαὶ Σχολαί) ἀφιερώθησαν εἰς τὴν μελέτην καὶ ἄσκησιν τῆς θεοσδότου ἀληθείας, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἐμπράκτου ζωῆς. — Ὅθεν πρόσφορος ἡ ἐκδοσις, ἥτις μέλλει, σὺν Θεῷ, λαλήσειν εἰς ὦτα ἀκουόντων. β) Ὅτι « πολλὴ ἡ τοῦ νῦν καιροῦ χαλεπότης· καὶ τὰ σμήνη τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης, ὅσα τὴν σήμερον πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπέρχονται πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐσπερίων μερῶν, πτερούμενα ὑπὸ τῆς βιαίας τοῦ νῦν αἰῶνος πνοῆς, προσβάλλ-

σης ἀπολαύων τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης, ἐγνωρίσθη καὶ παρὰ τῇ τοῦ Στούρτζα οἰκογενείᾳ. καὶ ἔκτοτε ἠγάπησε διαφερόντως, καὶ διετέλεσεν ἀγαπῶν τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ γενήσασθαι καὶ δοκιμώτατος ἀθλητῆς τῆς πολιτικῆς παλαιστρας ἐκείνου τοῦ χριστιανοῦ Ἀριστείδου (κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ σοφοῦ ποιητοῦ καὶ φιλολόγου τῆς Ῥωσσίας Ζουκώσκου), συμπράττων μετ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1811 ὁ μὲν Καποδίστριας ἀπεστάλη εἰς Βιένναν συνεργὸς καὶ σύμβουλος τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν πόλιν Ῥωσικοῦ πρεσβευτοῦ Στακελδέργου. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διῆγε πάλιν ἐν Πητρὸπόλει, πράττων τὸ ἴδιον ἔργον, ἄτυφος μὲν καὶ ἄφθονος καὶ φίλα μετ' εἰλικρινείας φρονῶν πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ συμπόνους καὶ συναδέλφους. Ἀκραιφνῇ δὲ τὴν πρὸς τοὺς ἄρχοντας προσήκουσαν πειθαρχίαν διατηρῶν, καὶ ἀντιλαμβάνων τὴν παρ' ἐκείνων εὐνοίαν καὶ τιμὴν, οὐ θωπείας ἀγενοῦς καὶ μοχθηρᾶς οἰκτρὸν καὶ κατὰγέλαστον μισθὸν, ἀλλ' εὐπαρρήσιάστου καὶ σεμνῆς γενναιοφροσύνης, καὶ τῆς περὶ τὰς πράξεις ἀδόλου καὶ καθαρωτάτης πίστεως ἀξιόχρεων ἀμοιβήν. Ὅθεν προὔδιδάσθη καὶ εἰς τὸν θαυμὸν τοῦ Διερμηνέως, ἕξ διαλέκτους καὶ λαλῶν καὶ γράφων ὀρθῶς, τὴν τε μητρικὴν τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ τὴν Ῥωσικὴν, καὶ Γερμανικὴν, καὶ Γαλλικὴν, καὶ Λατινικὴν, καὶ Μολδαυικὴν.

§. ι. Κατὰ δὲ τὸ 1812 ἔτος, ἐκεῖνο τὸ περίφημον καὶ ἱστορικώτατον ἔτος, ὅτε « Ῥώσων ὀρθόδοξοι παῖδες ἐβάλλοντο φαιινὰν κρηπίδ' ἐλευθερίας », πάσης ἐξ Εὐρώπης δουλοσύνην ἐλάσαντες, πέμπεται περὶ τὸν Ἀπρίλιον στρατάρχης τοῦ κατὰ τὸν Δανούβιον Ῥωσικοῦ στρατοῦ ὁ ναύαρχος Σισακώδ. Οὗτος δ' ἐξητήσατο καὶ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Στούρτζαν Ἀλέξανδρον γραμματεία τε ἅμα καὶ διερμηνευτήν· καὶ μόνος οὗτος ἐβάστασε τὸ πολυμέριμον βάρος τῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας,

λουσι » (1). Καί, « Ἀρετὴ δὲ, κἂν θάνῃ τις, οὐκ ἀπόλ-
λυται· ζῇ δ' οὐκέτ' ὄντος σώματος » (2).

§. δ. Οὕτως οἱ σοφοὶ καὶ θαυμάσιοι ἄνδρες ἐκεῖνοι,
καίτοι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ὠρφανισμένοι,
καὶ κατ' ἄλλας μὲν πολλὰς περὶ θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων
δοξασίας πεπλανημένοι, καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν γνησίαν
θεωρίαν τῆς ἀρετῆς· (οἱ μὲν γὰρ αὐτὴν μετὰ τῶν ἐπάθλων
ἀγήρω καὶ ἀθάνατον ἐδογματίζον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις
μόνοις, κἂν ταύτῃ μόνῃ τῇ ἐπικήρῳ ζωῇ, τῇ δακρυρρόῳ
καὶ βαρυστόνῳ ὀρχήστρᾳ τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου. Οἱ δὲ
καὶ τὴν μέλλουσαν πρεσβεύοντες ἀθανασίαν τῶν ψυχῶν,
σαρκοπρεπῇ καὶ κεῖ καὶ ὑλικῇ πάλιν ἐφαντάζοντο τὰ βρα-
βεῖα τῶν ἐναρέτων)· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἡγάπων καὶ
ἐτίμων τὴν πολύμοχθον ἀρετὴν, ἀπεστύγουν δὲ τὴν κακίαν,
ὑπὸ τε τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως κατὰ τὸν φυ-
σικὸν ὁδηγούμενοι νόμον. Εἰ δ' οὕτως ἐκεῖνοι, πόσῳ μᾶλλον
οἱ ὑπὸ τοῦ ἀδύτου φωτὸς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως ἐλλαμ-
φθέντες, καὶ πιστεύοντες εἰς τὸν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ Σω-
τῆρα Χριστὸν (ὃς ἐστὶν ἡ Ζωὴ, καὶ ἡ Ἀλήθεια, καὶ ἡ
Σοφία, καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὁ ἐνυπό-
στατος, τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον
πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσ-
μον), πόσῳ, λέγω, μᾶλλον, καὶ ἀσύγκριτον ὅσον, ὀφεί-
λουσιν οὗτοι γεραίρειν καὶ πράττειν τὴν μετὰ τῆς θείας Πί-
στεως ἡνωμένην ἀρετὴν; « Ἐπιχορηγήσατέ (φησὶν)
ἐν τῇ Πίστει τὴν ἀρετὴν » (Β. Πέτρ. α, 5). Τὰ
ἔργα τῆς γνησίας ἀρετῆς εἰσὶν ὠραῖοι καρποὶ τοῦ θεοφυτεύ-
του δένδρου τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀθανασίας, τοῦ δένδρου τῆς
θείας Πίστεως, « ἥς χωρὶς ἀδύνατον εὐαρεσῆ-
σαι Θεῷ » (Εβρ. ια, 5). Ὡστε μόνῃ ἡ εἰς Χριστὸν ἀμώ-

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημον. Β. α. (2) Εὐριπίδ. Λεῖψαν.

ἐξῆς. α) Τὸ περὶ πίστεως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. β) Τὸ περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας. γ) Τὸ περὶ τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων (ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν Ζ, Μυστηρίων). δ) Τὸ περὶ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς καὶ προσκυνήσεως εἰς τὴν Θεοτόκον, εἰς τὸν τίμιον Σταυρὸν, εἰς τοὺς ἀγγέλους, εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ τῆς ἐπικλήσεως αὐτῶν. ε) Περὶ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς καὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων. ς) Περὶ τῶν ἱερῶν νηστειῶν, τῶν διατεταγμένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. ζ) Περὶ τῆς μετὰ θάνατον καταστάσεως τῶν ψυχῶν, καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων δεήσεως. Ἐν πᾶσι τούτοις ἀποδείκνυσι καὶ ὧδε τρανῶς ἔκ τε τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων Συνόδων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὀρθόδοξον αὐτῆς διδασκαλίαν, ἐξελέγχων τὰς πλάνας καὶ φωνασκίας τῶν ἀρνούμενων αὐτὰ Μεταρρυθμιστῶν. Φράσις δὲ ἡ συνήθης καὶ ὧδε, σαφὴς καὶ χαρίεσσα· οἷον (ἐν τῷ περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας), « Οἱ περὶ τὸν Καλβῖνον, ἀνελίσσοντες τὰς φράσεις τῶν σοφιστικῶν αὐτῶν λεπτολογιῶν περὶ τοῦ Μυστηρίου τούτου, φαίνονται ὡς ἡχῶ τῆς στασιαστικῆς ἐκείνης κραυγῆς τῶν παλαιῶν Ἰουδαίων, Σ κ λ η ρ ό ς ἐ σ τ ι ν ὁ λ ό γ ο ς ο ὗ τ ο ς· τί ς δ ύ ν α τ α ι α ὗ τ ο ὗ ἀ κ ο ὐ ε ι ν; (Ἰωάν. ς, 69), — « Ἀλλ' αἱ δύο λέξεις αὗται «Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, καὶ, Τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου» καταβάλλουσι τούτους, καὶ ἐξελέγχουσι τὴν ἐν αὐτοῖς ἔλλειψιν τῆς πίστεως, καθὼς ποτε ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆς οἱ δύο ἀπλούστατοι λόγοι οὗτοι, « ἐ γ ώ ε ἶ - μ ι », ἔρριψαν χαμαὶ διὰ μιᾶς τοὺς στρατιώτας τῆς Συναγωγῆς, ὅπλα καὶ φανούς καὶ λαμπάδας βαστάζοντας ». Ἐν δὲ τῷ περὶ τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας « Ἡ Ἐκκλησία (λέγει) ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως. α) Διότι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐρμηνεύειν τὰς ἁγίας Γραφάς, καὶ διατηρεῖν τὰ δόγματα τῆς Πίστεως,

σίων κηρύκων τοῦ λόγου τῆς αἰωνίου ἀληθείας καὶ ζωῆς, τοῦ Θεοῦ καθοδηγοῦντος, καὶ τοῦ πιστοῦ Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος συμπαραστατοῦντος, εὐαγγελίζεται τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ἐν ἔθνεσι καὶ λαοῖς, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, καὶ οὗτοι ὑπακούουσιν εἰς ἀκοὴν πίστεως. Πολὺς δ' ὑπολείπεται κατόπιν ὁ πνευματικὸς οὗτος θερισμός· καὶ λήϊον βαθὺ καὶ πλατύτατον (ὡς εἶπεν ἡ τοῦ Στούρζα παρέκβασις) κυματίζον ἔνθα καὶ ἔνθα, περιμένει τοῦ ἐργάτου τὴν χεῖρα. Καὶ ταῦτα μὲν χάριν τῆς παρεκβάσεως ταύτης, ἣν αἰσθανόμεθα παρεκβατικωτέραν ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως πεποιηκότες διὰ τῆς ἐπισυναφθείσης διασαφήσεως· ἥδη δ' ἐπ'ἀνιμὲν ἐπὶ τὸ προκείμενον.

§. λβ. Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν εἰρημένων συγγραμμάτων (§. κη) ὁ Στούρζας εἶχε μὲν πάλιν ἠθῶντα τὸν νοῦν, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος προθυμίαν, ἀλλ' ἐτέρωθεν, ἡσθάνετο τὴν ἀσθένειαν τοῦ πεπονημένου καὶ γηράσκοντος σαρκίου. Ὅθεν ἔγραφε πρὸς τὴν ἀδελφὴν (τῷ 1842) « Τριττὸν βίον διάγω· Νοῶ καὶ συλλογίζομαι, ὡς ἄνθρωπος· προσεύχομαι, ὡς χριστιανός· καὶ πάσχω, ὡς ἁμαρτωλός ». Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἀφίστατο τῆς φιλοπονίας. Διέτριβε δὲ, καὶ οἶον διεπαιδαγώγει τὸν χρόνον, συγγράφων διατριβὰς Ῥωσσις, ἐν ἐφημερίσιν ἐκδιδομένας, ἀλλὰ καὶ ταύτας περισπουδάσους καὶ φιλοσόφους, τὰς ἐξῆς. α.) Περὶ χριστιανικῆς φιλοσοφίας. β.) Περὶ ἐτυμολογίας, καὶ αἰσθητικῆς κρίσεως, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς ἀρχαιότητος. γ.) Περὶ τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ τῆς μιμήσεως τῶν καλῶν τεχνῶν. δ.) Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ νεωστὶ καταστάσεως λουθηροκαλβινικῆς ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ Πρωσσίας (ἐν εἴδει ἐπιστολῆς,

«Οὐκ ἐπισκοπεῖς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς; καὶ γὰρ καὶ κεφαλὴν ἔχει, καὶ μέλη, παντὸς σώματος εὐειδοῦς καὶ καλοῦ εὐπρεπέστερα. — Κεφαλὴ μὲν αὐτῆς, ἡ ταπεινοφροσύνη. — Τὸ δὲ πρόσωπον ἐρυθρόν . . ἀπὸ τοῦ αἰσχύνεσθαι. — Ὀφθαλμοὶ δὲ, κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ ὑπογεγραμμένοι. — Στόμα, σοφία καὶ σύνεσις. — Καρδία δὲ, Γραφῶν ἐμπειρία, καὶ δογμάτων ἀκριβῶν διατήρησις, καὶ φιλάνθρωπία καὶ χρηστότης. — Πόδες καὶ χεῖρες, αἱ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπιδείξεις. — Καὶ ψυχὴ, ἡ ΕΥΣΕΒΕΙΑ. — καὶ στῆθος χρυσοῦν, ἡ ἀνδρία ». (Χρυσόστομ. εἰς Ματθ. Ὁμιλ. μζ).

11500 / 11910

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΩΓΡΑΦΙΑ

(Παρά τῃ ἐκδόσει 1902)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ

γενεαί, καθ' ἑνὸς καὶ μόνοῦ συνασπίσασα, καὶ τὸ κράτος τῆς Ῥωσσίας ἐπειγομένη κατασπαράξαι. Ἐλάνθανε δὲ ἄρα πληροῦσα τὴν ὑψίστην τοῦ παναγάρχου Παντοκράτορος βουλήν, ὅστις « ἔχων ἐν χειρὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς γῆς », καὶ « τοὺς μὲν ὑβριστὰς ταπεινῶν, καὶ καθαιρῶν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, ἀνυψῶν δὲ ταπεινοὺς », εἶχε καὶ τότε προωρισμένον, τὸν ἄτυφον καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ Μονάρχην, ἵνα σωφρονίσῃ τὴν ἀκάθεκτον ὕβριν τοῦ πρότερον μὲν τὴν ἄλλην κατανεμηθέντος Εὐρώπην, τότε δὲ καὶ τῇ Ῥωσσίᾳ προσπαράξαντος καὶ συντριβέντος ἔθνοφθόρου πολέμου, κατορθώσῃ δὲ τοὺς μέχρι γοῦν τῶν καθ' ἡμᾶς τούτων ἡμερῶν μοναδικούς ἐν τοῖς χριστιανικοῖς χρονικοῖς ἄθλους καὶ θριάμβους τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ, τῆς δικαιοσύνης κατὰ τῆς ἀδικίας, τοῦ πνεύματος τῆς εἰρήνης, κατὰ τοῦ δαιμονίου τῆς ἀνωμωτάτης ἀποστασίας, καὶ τέλος, τὸν θρίαμβον τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ πάλιν εἰς τὴν νόμιμον κυριαρχίαν καθιδρύσεως καὶ αὐτῶν ἐκείνων τῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν συνεισβεβληκότων ἐθνῶν καὶ βασιλειῶν, κατὰ τῆς μεγαλεύχως αὐτὰς ὑπεζυγώσας καὶ διασπαράξας ἀρειμανοὺς καταδυναστείας· ἀλλὰ ταῦτα μὲν διηγείσθω ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Τότε δὲ κατόπιν τῆς εἰσβαλούσης τῶν πολεμίων στρατιᾶς μεταβαίνει σπουδαίῳ τῷ θήματι καὶ ὁ παραδουνάβιος στρατός, ἀτρόμητα στίφη πολεμιστῶν, μετὰ τοῦ γενναίου στρατάρχου, καὶ συνελθὼν εἰς ἓν μετὰ τοῦ πέραν τοῦ Νίστρου προσεδρεύοντος στρατοῦ, ἐκαθάριζε τὰ μεσημβρινώτερα τῆς Ῥωσσίας, νικῶν καὶ καταδιώκων τὸ κατ' ἐκείνας τὰς χώρας ἀπομεμερισμένον στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Συμμετείχε δὲ τῆς στρατείας εὐψύχως καὶ Καποδίστριας, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ προσφιλὴς συνεργάτης Ἀλέξανδρος, συνδιερχόμενος τὴν Βολυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν Πολωνίαν, καὶ συνασχολούμενος ἀδιαλείπτως ἐν τῷ μέσῳ τῶν τοῦ πολέμου

καὶ πρῶτος αὐτὸς ἀπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐν Ὁδησσῷ συστάσεως φιλανθρωπικοῦ καταστήματος, ἐν ᾧ διαμενοῦσι νοσοκόμοι πρεσβύτεδες Ὁρθόδοξοι μοναχαὶ, συνεργοῦσαι εἰς ὑπηρετικὴν ἐπίσκεψιν καὶ περίθαλψιν νοσούντων τὰς τοιαύτας μοναχὰς οἱ Εὐρωπαῖοι καλοῦσιν ἀδελφὰς ἐλεήμονας, (Soeurs de charité), ἢ πολιὰς ἀδελφὰς, (Soeurs grises). Τοιοῦτον οἶκον ἐλεημονητριῶν ἀδελφῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἐμνημόνευσε καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἱερωσύνης (Βιβλ. Β. ἐπιστ. ζ). Ἐκτοτε λοιπὸν τὸν θεοφιλῆ τοῦτον ἀναζωσάμενος ἀγωνά, καὶ συνεργοὺς συνεταίρους εὐρῶν καὶ ἄλλους φιλανθρώπους καὶ φιλαδέλφους, εἶδε, τέλος, ἰδρυθὲν τὸ ποθούμενον κατάστημα καὶ δὴ καὶ ἠνεωγμένον τῷ 1850 (κατὰ Νοέμβριον), καὶ ἐφεξῆς πληροῦν θεαρέστως τὸν εἰς ὃν καθιδρύται σκοπόν. (Ἔστι δὲ τοῦτο μέγας οἶκος οὐ μακρὰν τοῦ Παρθεναγωγικοῦ μοναστηρίου ὑποδομημένος, ἐν ᾧ καὶ νοσοκομεῖον, καὶ ἐκκλησία καὶ ἱερεὺς· καὶ αἱ ῥηθεῖσαι σεβάσμιαι νοσοκόμοι, ἐπιμελόμεναι καὶ τῶν ἐκ τοῦ Παρθεναγωγείου παρθένων, ἂν τινες νοσήσωσι, καὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὅσοι θεραπείας χρήζοντες καταφύγουσιν εἰς τὸ νοσοκομεῖον). Τούτου δὲ τοῦ φιλανθρωπεύματος αὐτὸς ὠρίσθη κηδεμών· ὁ δ' αὐτὸς συνέταξε καὶ τὸ Καταστατικὸν αὐτοῦ, καὶ «ἰδίας παραινέσεις πρὸς τὰς διὰ τὸν Χριστὸν ὑπηρετούσας τοῖς νοσοῦσιν ἀδελφὰς». Τούτου τοίνυν τοῦ καθιδρύματος τὴν γλυκεῖαν μέριμναν καὶ κηδεμονίαν ἐκράτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ (1). Καὶ παρῆν κατὰ καιροὺς ὁ γέρων ἐν ταῖς συνελεύσεσιν αἰδέσιμος καὶ γεράσιμος, φέρων ἐπὶ κεφαλῇς τὴν πο-

(1) Ὅθεν καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ 1852 τυπωθείσῃ αὐτοῦ εἰκόνι τοῦτο καὶ μόνον, ὡς τίτλος αὐτοῦ, ὑπογέγραπται οὕτως. Ἀλέξανδρος Στούρζας κηδεμὼν τοῦ ἐν Ὁδησσῷ Νοσοκομείου τῶν ἐλεημόνων ἀδελφῶν. 1852.

ἐκτελῶν ἀμέμπτως τὰ τῷ Στρατάρχει δοκοῦντα, μέχρι τέλους τοῦ Μαΐου. Τότε δὲ μετακληθεὶς ἐκ Βιέννης εἰς Βουκορέστιον ὁ σύμβουλος τῆς πολιτείας ἀνηγορευμένος ἤδη Καποδίστριας, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγείαν τῆς εἰρημένης ἀλληλογραφίας. Ὁ δὲ Στούρζας ὑπὸ τὴν τούτου ἐπιστάσιαν ἐξεπώνει πάλιν συνήθως τὴν σύνταξιν τῶν ἐπιστολῶν, ὡς πρῶτος συντάκτης, ἅμα δὲ καὶ ὡς γραμματεὺς καὶ διερμηνεὺς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Μολδαυικῆς καὶ Γερμανικῆς φωνῆς. Πολλὰ δὲ καὶ ποικίλα (ὡς εἰκὸς ἐν τοιούτοις μάλιστα περιστατικοῖς) καὶ μετέφρασε καὶ συνέταξεν ἑγγραφα κατὰ τε τὰς γλώσσας ταύτας, καὶ Γαλλιστὶ καὶ Ῥωσσιστὶ, τὰ μὲν διαπεμπόμενα εἰς Πετρούπολιν, ἄλλα δ' ἄλλαχοῦ, καὶ μάλιστα εἰς Βιένναν, καὶ Κωνσταντινούπολιν, καὶ Σερβίαν, καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἀνώτατα συμβούλια τῶν δύο ἡγεμονειῶν, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Συνέταξε δὲ καὶ σχέδιον πολιτικῆς διαρρύθμισεως περὶ τῆς ὅσον ἐκ τῶν παρόντων (προσωρινῆς) κυβερνήσεως τῶν παραδουναβίων χωρῶν, ὅσας ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη κατὰ τὴν ἐν Βουκορεστίοις πρότινων μηνῶν γενομένην συνθήκην, ἀπένειμε τῇ Ῥωσσίᾳ.

§. ια. Ἦδη δ' ἐπῆρχετο κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ Ναπολέων ὁ πανδαμάτωρ, κοσμοκρατορίαν (ὡς ἔοικεν) ὄνειροπολήσας· ἴσως εἶπε καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐκεῖνο τὸ γραφικὸν « Ἀφελῶ ὄρια ἐθνῶν, . . καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ, ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡς ἄρῳ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξειταί με, ἢ ἀντείπη μοι » (Ἡσαΐ. ι, 14). Καὶ δὴ φοβερὸς εἰσέβαλεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς λάβρος τις καὶ πλήθων ἐκ πολλῶν ὑδάτων συρρέουσάντων χείμαρρος, ἡ πεντηκοντακισμύριος ἐκείνη, καὶ πολυμιγῆς καὶ ἄλκιμος καὶ μαχιμωτάτη στρατιά. Συνεστράτευε δὲ μετὰ τῶν Γάλλων καὶ πᾶσα ἡ λοιπὴ πολυβασίλειος Εὐρώπη, παντοδαπῶν ἐθνῶν

πόνημα πολλοῦ λόγου ἄξιον διὰ τε τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ λεκτικόν, ἐν ᾧ διαλάμπει ὁ τῆς Στουρζαίας φράσεως συνήθης ἐν τοῖς διδακτικοῖς πονήμασι τοῦ λόγου χαρακτήρ, σαφήνεια καὶ ἀφέλεια, συνημμένη μετὰ χάριτος καὶ εὐφραδοῦς πολυμαθείας. Μετεφράσθη δὲ τὸ σύγγραμμα καὶ ἐλληνιστί· ἐξεδόθη δὲ βραδύτερον (1). Περιέχει Μελέτας ΚΑ, οἷον κεφάλαια θεολογικῆς κατηχήσεως, ἐν περιλήψει συντεταγμέναις μετὰ ἀποδείξεων φιλοσοφικῶν καὶ ἱστορικῶν, συντόμων μὲν καὶ στοιχειωδῶν, ἀλλ' ἐναργῶν καὶ ἀναμφιλέκτων, πρὸς ἔλεγχον τῆς πλάνης τῶν καθ' ἡμᾶς ἔνθεν μὲν ἀθίων καὶ χριστομάχων, ἐτέρωθεν δὲ καινοτόμων αἰρετικῶν. Πᾶσαι δ' αὗται αἱ Μελέται πνέουσι τὴν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης μυρόπνουν καὶ πιστικὴν εὐωδίαν, ἐμβριθῶς μὲν καὶ πεπαρρησιασμένως, ἀλλὰ χωρὶς ἐρισικῶν κροτοθορύβων, ἢ πικρίας καὶ ὀργῆς κατὰ τῶν ἀντιδιατεθεμένων, κοσμίως δὲ καὶ πράως ἐκτιθεῖσαι τὴν θεόσδοτον ἀλήθειαν τῆς ἀμωμήτου Πίστεως, ἧς ἡ ἀκραιφνὴς καὶ ἀποστολικὴ παράδοσις διτηρήθη ἀναλλοίωτος καὶ ἀπαραχάρακτος ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐν τῇ Κ, καὶ ΚΑ, Μελέτῃ διαλαμβάνων περὶ ζήλου καὶ ἀνεξιθρησκείας, καὶ ἐκτιθεῖς συνοπτικῶς καὶ ἱστορικῶς τὰς τε τῶν Λατίνων καὶ τὰς τῶν Λουθηροκαλβίνων ἀντιθέτους διαστάσεις ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας τῶν Ὁρθοδόξων· « Ὑπάρχει (λέγει) οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι ὁλοκλήρως ἀπεσπάσθησαν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας » (οἷον τῶν ἀρνησιχρίστων) « καὶ μεταξὺ τῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχωρίσθησαν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐπόμενα εἰς

(1) « Μελέται θρησκευτικαί, ἠθικαί, καὶ ἱστορικαί ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Στούρζα· εἰς Γραικικὴν δὲ διάλεκτον μετεφράσθησαν ὑπὸ Κωνσταντίνου Γ. Σούτζου. ἐν Ἰασίῳ, 1844 ». — Ἔστι δὲ καὶ ἡ μετάφρασις ἀξία τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ Ῥωσσιστὶ δὲ καὶ Μολδαυιστὶ μεθερμηνευθὲν ἐξεδόθη τὸ βιβλίον.

σαν διὰ τέλους, ἥτις περιφανεστάτη κόμισσα Ῥοξάνδρα (σύζυγος ἀνδρὸς ἐνδόξου, τοῦ κόμητος Ἐδλίγγου, ἥτις καὶ

ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος). Τοιαῦτα καὶ τὰ προειρημένα Σεβαστιανὸς καὶ Σεβαστιανὴ καὶ Σεβαστὸς, Σεβεβαστὴ (τὸ λατιν. Αὐγουστος, Αὐγούστα). ἔστι δὲ καὶ Καίσαρ μάρτυς, ὅθεν καὶ τὸ σύνθηες Kaisáριος κτλ. Καὶ τὸ Δόμνος δὲ καὶ Δόμνα λέγονται καὶ νῦν, ἐκ τοῦ λατιν. Dominus καὶ Domina συγκοπέντα (τῷ Δόμνα κέχρηται καὶ ὁ Ὀππιανὸς ἀντὶ τοῦ προσηγορικοῦ Αὐγούστα, Κυνηγ. Α), συνηθέστερα δὲ τὰ ἐλληνικώτερα Κυράνα, καὶ Κυρίανα καὶ συγκοπ. Κύρα (ἀγίας ὄνομα) καὶ κοινῶς Κυρά ἐκ τοῦ Κύρος, (οὐχὶ τοῦ παρὰ Πέρσαις, ἀλλ' ἐκ τοῦ συγκοπῇ Κυρὸς ἀπὸ τοῦ Κύριος, ὅθεν καὶ Κυριακὸς καὶ Κυριακή). Πρόσθετες καὶ τὸ Δέσποινα καὶ συνηθέστερον Δεσποινὸς (καὶ συγκοπ. Δέσπω) καὶ τὸ Αὐθέντρα (καὶ ὑποκορ Αὐθεντρίτσα, ἐκ τοῦ αὐθέντης). Ἄλλ' ὑπερίκανος (εἰ μὴ γε κα περὶ τῇ τισι δόξει καὶ μικρολόγος) ἡ ὀνοματολογία τῶν πρὸς τὰ Σουλτάνα, καὶ Βασίλισσα σχεδὸν τι συνωνύμων κυριωνυμιῶν. Ἐν δὲ μόνον ἔτι περὶ τούτων σημειωτέον. Πᾶσαι αὗται αἱ καθ' ἡμᾶς Σουλτάναι, καὶ Δόμναι, καὶ Αὐθέντραι, καὶ Δέσποιναι, καὶ Κυράναι, καὶ Κυρίαι, πᾶσαι σχεδὸν μίαν τινα τῶν κατ' ἔτος ἐορτῶν τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου (καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν Κοίμησιν) ἐορτάζουσιν, ὡς ἐπώνυμον· διότι καὶ τὸ Μαρία παρά τισι τῶν ἁγίων Πατέρων Κυρία μεθερμηνεύεται. Ὅθεν καὶ οἱ ὕμνοδοι « Μαρία Κυριώνυμε· καὶ, χαῖρε Μαρία, Κυρία πάντων ἡμῶν ». Ὁ δὲ μακαρίτης Κύριλλος ὁ Λούκαρις (τῷ 1624) ἐν τινι τῶν ἀνεκδότων χυδαιοτέρων ἐπ' ἐκκλησίας ὁμιλιῶν, πάντα σχεδὸν συνῆψεν ἐπὶ τῆς Θεοτόκου ταῦτα τὰ ἐπώνυμα ὡς συνώνυμα τοῦ Κυρία, λέγων· « Ἡ Παναγία Δέσποινα Θεοτόκος Μαρία, ἡ Κυρία μας· ἡ βασίλισσα, ἡ Σουλτάνα μας ». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἄλ. ὁ Στούρζας τὴν μονογενῆ καὶ πατρώζουσαν αὐτοῦ θυγατέρα Μαρίαν ὠνόμασεν ἐκ τῆς μάμμης (οἶμαι) κατὰ τὸ συνώνυμον καὶ κυριολεκτικόν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τὸ δὲ Ῥοξάνδρα οὐχ (ὡς τινες ὑπέλαβον) κατὰ τὸ Περσικὸν Ῥωξάνη (ὡς ἐκαλεῖτο καὶ ἡ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου σύζυγος), ἀλλ' ὅπερ οἱ Βυζάντιοι καὶ ἄλλοι προφέρουσι Ῥοξάνδραν, τοῦτο παρὰ Χίοις καὶ ἀλλαχοῦ συνηθὼς ἐκφωνεῖται Λοξάνδρα, ἐκ παραφθορᾶς (οἶμαι) τοῦ Ἀλεξάνδρα. Ὡστε καὶ οἱ δύο (περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς) φίλτατοι ἀυτάδελφοι Ῥοξάνδρα

μένα, καὶ τὰ εἰσέτι ἀνέκδοτα, καταλέγοντας αὐτὰ συντόμως ἐκ μόνων τῶν ἐπιγραφῶν. Ὅσα μὲν οὖν ἔγραψε πολιτευόμενος, καὶ τὰ χρέη τοῦ ὑπουργήματος ὑπὸ τοῖς ἀρχηγοῖς αὐτοῦ κατὰ τὰ δεδομένα τούτοις ἐκπληρῶν, ταῦτα παραλείπομεν (ὥς μηδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τὴν ἀπολύτως ἐλευθέραν ἔκφρασιν τῶν ἰδίων ἐννοιῶν, καὶ τὴν αὐτεξούσιον περὶ τοὺς λόγους δημιουργίαν, ἣν ἐπαγγέλλεται κυρίως ὁ συγγραφεὺς, αὐτὸς καὶ πρὸς τὴν ὕλην καὶ πρὸς τὸ εἶδος τῆς συγγραφῆς ἐξαρκῶν. Εἰ δέ τινα τῶν ὑπουργικῶν γραμμάτων τούτων κατὰ πάροδον ἀνεφέρομεν, τοῦτο δι' οὐδὲν ἄλλο πεποιθήκαμεν, εἰμὴ μόνον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀκαμάτου φερεπονίας, καὶ πολιτικῆς αὐτοῦ συνέσεως, καὶ τῆς περὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν διπλωματικῶν λεγομένων γραμμάτων ἐμβριθοῦς καὶ ἀπτότου καὶ πειστικῆς καλλιπείας). Τῶν οὖν ἰδίων αὐτοῦ συγγραμμάτων ὅσα γινώσκουμεν εἰσὶ τὰ ἑξῆς. α) Ἰστορία τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας. — β) Περὶ μυστηρίου, ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν μυστηριωδῶν ἐννοιῶν. — γ) Περὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας. — δ) Δοκίμιον σχεδίου ἐκ παιδευτικοῦ περὶ παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Ῥωσικὴν νεολαίαν (βλ. §. θ'. ιζ.). — ε) Θεωρίαι περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ φρονήματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (βλ. §. ιβ') (1). — ς) Θεμελιώδης ὑποτύπωσις τῆς δημοσίου

(1) Τοῦτο καὶ ὁ διάσημος Ἰάκωβος Ῥίζος ὁ Νερουλός, ἀναγνούς, καί τις ἐλληνικῆς τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἔγραψε μετὰ τῆς αὐτῶ συνήθους εὐρυίας, ὅτι «Ἡ τῶν Μουρουζῶν οἰκογένεια παρ' ἔχου τῇ ἑλλάδι πολίτας ἐξόχους, ἐν οἷς καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Στούρζαν, οὗ τις τῶν προτερημάτων τὸ ἐλάχιστόν ἐστιν ἡ περὶ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν ἐξαίρετος δεξιότης η. Βλ. Cours de Littérat. Gréque moderne, par Jacovaky Rizo Neroulos. p. 180. Genève. 1828

λέστατον, καὶ δὴ καὶ πρὸς καλλονὴν καὶ κόσμον συντελοῦν· λέγω δὲ προϊόντων, φυσικῶν τε καὶ τεχνητῶν, εἶδη καὶ γένη παντοδαπά· ὅσα τε γῆ φέρει, καὶ ὅσα θάλασσα, καὶ νῆσοι, καὶ ἡπειροί, καὶ ποταμοί, καὶ λίμναι, καὶ ζῶα, καὶ δένδρα, καὶ πεδία, καὶ ὄρη, καὶ μέταλλα παντοῖα, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου, καὶ λευκοχρύσου, καὶ χαλκοῦ, καὶ πολυκμήτου σιδήρου, καὶ προσέτι λίθων βαρυτίμων, καὶ πολυτελῶν. Ἄλλας παραλείπομεν, ἐκεῖνο μόνον προστιθέντες ἰδίως· ὅτι μετὰ ἄλλων ἀπάντων τιμιώτατος εὐρίσκεται καὶ πολυπληθέστατος, ὁ δὲ ἀρότρου ἐλμεταλλευόμενος θησαυρός. Χαίρει δὲ μάλιστα τῇ γεωργίᾳ πολὺς τῶν Ῥώσων λαὸς, ἐνεργεστέραν καὶ τελεσφόρον τὴν χώραν ἀποδεικνύς, καὶ ἔστιν (ὡς εἰπεῖν) « ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς » (Γενέσι. θ. 20). Διὸ καὶ ἡ Ῥωσσία παρὰ πολλοῖς ἐπωνόμασται Σιτομήτωρ (χυδαίως σιταρομάννα), οἷον τις Σιτώ, πολὺ τῆς τῶν πάλαι μυθογράφων Σιτοῦς (τῆς θεσμοφόρου Δήμητρος) ἀληθεστέρα καὶ κοινωφελεστέρα, πλείστοις ὅσοις ἔθνεσι (καὶ ἄλλοτε, καὶ μάλιστα ἐν σιτοδείαις) διανέμουςα παντοίων εἶδη δημητριακῶν καρπῶν, ἰδίᾳ δὲ σίτου τοῦ ἀρίστου καὶ γενναιοτάτου, πᾶσαν σιτίζουσα τὴν Εὐρώπην, πᾶσαν δὲ τὴν Ἀσίαν (καὶ τοῦτο « Θεοῦ τὸ δῶρον »). Καὶ μαρτυροῦσι πολλαὶ πλοῖων ἑκατοντάδες ἐκ παντοδαπῶν ἐθνῶν καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τοὺς Ῥωσσικοὺς καταίρουσαι λιμένας, καὶ ποικίλον ἀποκομίζουσαι φόρτον, πρῶτιστα δὲ σίτου. Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

Ὁ δὲ τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας ἀκήρατος ὄλβος, καὶ στέφανος δόξης ὑπέρλαμπρος, καὶ κόσμος βασιλικώτατός ἐστιν ἡ μετ' αὐτῆς συμβασιλεύουσα, καὶ δύναμιν καὶ κράτος αὐτὴν περιβάλλουσα εὐσέβεια, καὶ οἱ θεοστεφεῖς αὐτῆς ἀγῶνες εἰς ἐξάπλωσιν τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς προσκτηθέντων βαρβάρων πρῶην καὶ ἀγρίων ἐθνῶν, ἅτινα κάλλιστον εὖρον ἀντάλλαγμα τῆς ὑποταγῆς

εὐάνδρους τε καὶ εὐόπλους· καὶ τὰ πάντα κατηρτισμένους, τοὺς μὲν ἐν ταῖς προσαρκτίαις καὶ ταῖς πρὸς ἑω θαλάσσαις ναυλοχοῦντας, τοὺς δὲ νοτιωτέρους παρὰ τὴν Μαιῶτιν καὶ τοῦ Πόντου τὰς ἁκτὰς, τοῦ νῦν ὡς ἀληθῶς Εὐξείνου γενομένου, διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ θαλασσοκρατοῦσαν, καὶ τοὺς καταπλέοντας ξένους εὐμενῶς δεξιουμένην πλουτοφόρον Ῥωσσίαν. Καὶ χωρογραφοῦντες δὲ διαγράφουσι τοὺς πολυπληθεστάτους καὶ οὐρανομήκεις τῆς χώρας ὄρυμῶνας, καὶ μεγέθη ποταμῶν ναυσιπλόων, καὶ πόρρωθεν εἰς ἀλλήλους μέρος τοῦ ρεύματος ἐμβαλλόντων δι' εὐμηχάνου ὀχετηγίας, καὶ πᾶν εἴτι χρήσιμον, ἀπ' ἁκρων εἰς ἅκρα τοῦ Κράτους εὐχερῶς μετακομιζόντων. Καὶ τείχη ἐρυμνά καὶ ἀνάλωτα, καὶ πόλεις πολλές καὶ καλὰς, ἐν δὲ ταύταις τὰς μεγίστας δὴ καὶ καλλίστας, πρὸ χρόνων μὲν οὐ πολλῶν ὠκοδομημένας, ὅψιν δὲ παρεχούσας ἀρχαίαν, ὡς ἂν εἰ συναπηρτίσθησαν διὰ πολλῶν ἡλικιῶν καὶ διαδοχῶν. Καὶ τεχνῶν δὲ παντοίων, καλῶν τε καὶ βιωτικῶν, καλλιστευούσας ἀμίλλας, καὶ βασιλείων καὶ ἀρχείων καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν ὑψηρεφεῖς μεγαλοπρεπείας. Καὶ ναῶν ἱερῶν ἀρχιτεκτονίας θεοπρεπεῖς, καὶ πλῆθος ἐν αὐτοῖς κειμηλίων ἁγίων, καὶ πολυτίμων ἀναθημάτων βασιλείων, πόλεων, δημοτῶν, παντοίας τάξεως ἀνδρῶν, τῶν δὲ καὶ ἀπὸ νίκης πολεμίων εὐσεβῶς ἀνακειμένων. Καὶ χριστιανικῆς φιλανθρωπίας παντοῖα καὶ πάμπλουτα καταγώγια, χορηγίας ἀδραῖς πεπρυτανευμένα, καὶ βιβλιοθηκῶν θησαυροὺς πολυγλώττων, καὶ Μουσεῖα, καὶ Σχολὰς (ἐν αἷς καὶ τὰ μικρὰ καὶ μεγαλωφελῇ διδασκαλεῖα, τὰ πανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας γαλακτοτροφοῦντα καὶ στοιχειοῦντα τοὺς παῖδας τῶν χωρικῶν), καὶ Πανεπιστήμια, καὶ Ἀκαδημίας Ἐκκλησιαστικὰς, καὶ φιλολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς, ἀρχὴν μὲν καὶ βάσιν τῆς διδασκαλίας ἐχούσας τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, σκοπὸν δὲ καὶ τέλος, τὴν γνησίαν καὶ πάσης βλαψινόου ψευδοσοφίας

λοπόνημά μας, βέβαια θέλει εὔρει τὸν πίνακα πιστότατον, καὶ ὁμοιότατον τὸν μέγαν πολίτην πρὸς τὸ ἀπείκασμά του». Ἐφεξῆς ἄρχεται τῆς βιογραφίας· καὶ τὰ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς τοῦ Καποδιστρίου διεξελθὼν, καταντᾷ καὶ εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιστημονικὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ· διαγράφει δὲ ταύτην ὡδί. « Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἰσέβαλλε τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ διεκλόνει διὰ τῶν διδασμάτων της, καὶ διὰ τῶν ὅπλων της ὑπεζύγονεν αὐτήν. Γινώσκουμεν δὲ, ὅτι αἱ μεγάλαι μεταπολιτεῦσεις καταλαμβάνουσι τὸν νοῦν τῶν κοινωνιῶν πρότερον, πρὸ τοῦ νὰ προσβάλωσι κατὰ τοῦ σώματος αὐτῶν. Ἡ Ἰταλιῶτις νεολαία ἤκουε λοιπὸν ἀπλήστως τὰ μαθήματα τῆς τοῦ ἱή, αἰῶνος φιλοσοφίας, παρὰ πολὺ ἀναξίας τοῦ ὀνόματος τούτου. Οἱ Ἰταλοὶ οἰκονομογράφοι παρείποντο εἰς τοὺς ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, καὶ πάντες, δυνάμει τῆς ἀκολουθίας, τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὰς πλάνας του ἀναγκάζεται νὰ βάλλῃ ὁ ἄνθρωπος, ὡς βάσιν ἐλάμβανον τῶν καινοφανῶν διδασμάτων, τὴν παρὰ τοῦ Λωκίου καὶ Κονδιλλιάκου κηρυττομένην φιλοσοφίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἡλαττοῦτο δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν τῆς Εὐρώπης, ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητος· καὶ προσεδάλλετο ἡ θρησκεία [παρ'] ὑποκρινομένων μῖσος κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης· διαμιλλώμενοι δὲ ἀνέκαιον οἱ νεοδιδάσκαλοι ὅλας τὰς ῥαγδαίας τῆς νεολαίας οἰήσεις· καὶ ὅμοιοι μὲ τὸν πλωτῆρα, ὅστις νομίζων ὅτι ἔφθασεν εἰς χώραν τρυφῆς, ἀμπώθει μὲ τὸν πόδα τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ τὸν Ὠκεανὸν διαπέρασεν, οἱ συζηταὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκρουον μὲν τὰ τοῦ παρελθόντος νοουθετήματα, τοῦ δὲ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ὠνειροπόλουν αἰφνιδίαν τὴν ἀναχώνευσιν. Ὁ νέος Καποδίστριας κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀπειρίας, εὐρέθη λοιπὸν ἐρρίμενος μέσῃ εἰς τοῦτον τῶν νέων ἰδεῶν τὴν στρόβιλον· ἀλλὰ τόσον μόνον τὰς ὑπεδέχθης, καθ'

πρὸς τὸν ἐκδότην τῆς ἐφημερίδος). Ἐξεδόθησαν δὲ καὶ αἱ τέσσαρες αὗται διατριβαὶ (τῷ 1842) ἐν τῷ Μοσχοβίτῃ (ἐφημερίδι φιλολογικῇ τῆς Μόσχας). Συνέγραψε δὲ καὶ Γαλλιστὶ Ἑπομνήσεις καὶ εἰκόνας (Souvenirs et Portraits) ἐπισήμων τινῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἐξέδωκε Ῥωσιστὶ (ἐν τῷ Μοσχοβίτῃ) μόνον τὰ περὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη. Συνέταξε καὶ Σχέδιον μεγάλου συγγράμματος « περὶ χριστιανικῆς ἀνατροφῆς ». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνέγραψε Γαλλιστὶ καὶ τὰς ἐξῆς διατριβάς· α) *Καμσάτκας ἀποστολάς* (ιεροκηρύκων)· ἦτοι, πράξεις ἐπισήμων, περὶ τῶν εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Ῥωσικῆς Ἀμερικῆς προόδων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. (Τοῦτο καὶ Ῥωσιστὶ συνταχθέν, ἐπέχει τόπον μακροῦ προοιμίου ἐν τῷ Ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντι πονηματίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφή « Ὁδηγὸς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » κτλ. ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ ὑπὸ Α. Παγκάλου. ἐν Ὁδησσῷ, 1843). β) Ὁδησσόν· ἐν ἧ μετὰ καλὸν προοίμιον ἱστορικὸν καὶ περιγραφικὸν τῆς πόλεως ἐξιστορεῖ καὶ τὸ κατ'ἐκεῖνο τὸ ἔτος γινόμενον ἐπίσημον μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γρηγορίου (ἐτυπώθη Ῥωσιστὶ καὶ Γαλλιστὶ). γ) Συνοπτικὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῇ πόλει τῆς Ὁδησσοῦ φιλανθρωπικῶν καθεδρυμάτων, καὶ ἐκκλησιῶν· καὶ δ) Νεκρολογίαν βιογραφικὴν τοῦ ἐν Ὁδησσῷ τότε τελευτήσαντος πρώην Ἀδριανουπόλεως Γερασίμου (Ἀργυρίδου τοῦ Κρητός). Πάντα ταῦτα ἐξεδόθησαν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Ὁδησσοῦ (τῷ 1842) (1). Κατὰ δὲ τὸ 1843 ἐπεσκέψατο τὸ

(1) Missions du Camtchatca. Quelques faits authentiques sur les progrès de l'Eglise de Russie dans les Iles et parages de l'Amérique-Russe. — Odessa. Quelques traits de sa physionomie et quelques uns de ses souvenirs. — Coup-d'oeil sur les établissemens de charité de la ville d'Odessa. — Nécrologie. M^{sr}. Guérasime, métropolitain d'Andrianople.

Πάντων δὲ τούτων ἐζωγράφει τὸν ἔσω τῆς καρδίας, οὐχὶ δὲ τὸν ἐκ τῶς ἀνθρωπίνης, στηλογραφεῖν ἐν ταῖς ἀναμνήσεσι τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, ὡς ὑπόμνημα διδακτικὸν πρὸς ὠφέλειαν τῶν μεταγενεστέρων. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἤδη καὶ τὸ γῆρας (πρὸς δ, κατὰ τὸν ποιητὴν, «ὡς εἰς ἐργαστήριον, ἅπαντα τὰνθρώπεια προσφοιτᾷ κακὰ») ἐπήρχετο βαρύτερον τῷ φιλοπόνῳ Στούρτζα (καί τοι προωρότερον), καὶ μᾶλλον ἐπαυξάνον τήν τε σύντροφον τοῦ ὅλου σώματος ἀτονίαν, καὶ τὴν τῆς ὁράσεως ἀμβλυωπίαν. «Συγκάμπτουςί με (ἔγραφε πρὸς τινὰ τῶν φίλων τῷ 1850, Μαΐου, 3) » συγκάμπτουςί με τὸ λυγρὸν γῆρας, καὶ ἡ πυκνουμένη ἀχλὺς τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τὰ πικρὰ τῶν ἀμαρτιῶν μου ὁψώνια ὥστε πολλαῖς ἐκφωνεῖν με σενάζοντα ἐνδομύχως ἐνώπιον τοῦ καρδιογνώστου, « Ἄνεσ μοι, ἵνα ἀναψύξω πρό τοῦ με ἀπελθεῖν, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ὑπάρξω ». — Καὶ ὅμως σὺν πᾶσι τούτοις ὁ ἀγήραντος νοῦς οὐ διέλειπε τονίζων τὴν ἐρρικνωμένην χεῖρα τοῦ πιστοῦ τούτου ἐργάτου, τοῦ ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἡδῆ, ὥρας τῆς ἡμέρας ἐκ διαλειμμάτων ἐργαζομένου ἐν τῷ ἀμπελῶνι τῆς εὐσεβείας. Παρεκτὸς συντόμων τινῶν ἄρθρων διδακτικῶν, ὧν ἐξετύπου ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐφημερίσι, συνετέλεσε κατὰ τὸ 1850 καὶ τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Συντόμου Εὐχολογίου, ὃ καὶ ἐξέδωκεν ὕστερον ἐν Παρισίοις τῷ 1852 (οἷον παράρτημα τῆς τεθείας Λειτουργίας καὶ ὧν προέταξεν ἐν αὐτῇ προλεγομένων (§. λγ.), καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Λόγων, ὧν τὴν Γαλλικὴν ἐρμηνείαν ἐξετύπωσε πρότερον ἐν τῇ αὐτῇ μεγαλοπόλει).

§. λε. Κατὰ δὲ τὸ 1851 συνέγραφεν ἐλληνιστὶ τὸν πρόλογον τοῦ προμνημονευθέντος περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἱερωσύνης συγγράμματος (§. κη), οὗ τὴν ἐλληνικὴν ἐρμηνείαν, ὑπ' Ἀλεξάνδρου Νέγρη τὰ πρῶτον γενομένην,

τὰ ἄψυχα « πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος, πνεῦμα κα-
ταιγίδος, τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ. Αὐτὸς
φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τὸν ὑφ' ὧν οὐκ ἔδει
περιφρονούμενον Σταυρὸν, τὸ ἀήττητον ὄπλον καὶ τρό-
παιον « τῆς τὸν κόσμον νικησάσης Πίστεως
ἡμῶν· καὶ, ὡς Ἄρχων εἰρήνης, ὅταν εὐδοκῇ, συ-
νάπτει τὰ διεστῶτα, ἀνταναιρῶν πολέμους μέ-
χρι τῶν περάτων τῆς γῆς ». — Καὶ ταῦτα μὲν
ΑΥΤΩι μελήσει.

§. λθ. Ὡς δ' ὁ πόλεμος ἐξερράγη λαμπρῶς, αἰφνης ἀνεφά-
νησαν οἱ στόλοι τῶν πολεμίων, ἀγέρωχοι καὶ βαρεῖς ἐπιόντες
κατὰ τῆς Ὀδησοῦ καὶ νῆες ἀμφιέλισσαι (ἐλικοκί-
νητοι) ἐπ' ἀγκυρῶν σαλεύουσαι, βέλη πυρφόρα καὶ μύδρους
ἐκεραυνοβόλουν ἀδιαλείπτως κατὰ τῆς καλῆς ἐκείνης πόλεως,
εἰς τέφραν ἐπειγόμεναι ταύτην, ὅσον οὐπώ, μεταβάλεῖν· (δε-
κάτη δὲ ἦν ἡμέρα τοῦ Ἀπριλίου μηνός). Ὁ δ' Ἀλέξανδρος
ἐκθαμβος ὅλος ἄποθεν ἐκ τοῦ παραλίου Ἀσύλου θεωρῶν, ἐνό-
μιζεν, ὅτι ἔβλεπε πάλιν αὖθις ἐπανιόντα καὶ διαγαύζοντα,
ὅσα πάνυ πρῶην ἤδη, πρὸ δύο καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν (τῶ-
1812) ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο τεράσια τῆς παντοδυνά-
μου Δεξιᾶς. Καὶ προσπίπτων καὶ προσκυνῶν « τὸν Θεὸν
τῶν θεῶν, τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ
κατὰ ἀνατολάς, καὶ « ἐγείραντα τὸν ἀπὸ
βορρᾶ, καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, τοὺς
ἐπικαλούμενος τῷ ὀνόματι αὐτοῦ » (Ἡσαΐ. μα), καὶ
« ἀποδιδόντα ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις », ἀνέκραζε καὶ
ταῦτα μετὰ τοῦ Προφητάνακτος, « Σῶσον Κύριε τὸν λαόν
σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. Ἐπίβλεψον ἐξ οὐρα-
νοῦ, καὶ ἴδε, καὶ κατάρτισον τὴν ἄμπελον ταύτην, ἣν ἐφύ-
τευσεν ἡ δεξιὰ σου. Κύριε, σῶσον τὸν Βασιλέα, καὶ ἐπάκου-
σον ἡμῶν· ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐλπίζει ἐπὶ Κύ-
ριον », καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐπινικίων ψαλμῶν. Καὶ τότε μὲν

διδασκαλίας. — ζ) Σκέψεις περί τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. — η) Σκέψεις περί μερικῆς καὶ τῆς γενικῆς ἀγαθοεργίας. — θ) Ἀναίρεσις τῶν ἐν τῇ Σιῶν ἐφημερίδι σοφισμάτων. — ι) Ὑπόμνημα περί τῆς παρούσης κατασάσεως τῆς ἄνω Γερμανίας (βλ. §. ιζ). — ια) Περί τῆς τῶν ἀγροτικῶν καὶ γεωργικῶν ἐργασιῶν ἐπιρροῆς εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἐθνῶν. — ιβ) Περί τῶν σημείων τῆς ἀληθείας. — ιγ) Περί τῆς τῶν Ὀσσετίνων καὶ Οὔδων ἐθνικῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν προσαγωγῆς (βλ. §. ιθ). — ιδ) Δηλοποιήσεις, καὶ σχέδια ἐπιστολῶν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἐν Βερὸνῃ Σύνοδον. — ιε) Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ 1821 καὶ 1822 ἔτος (βλ. §. κα). — ις) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀθηνῶν Νεόφυτον. — ιζ) Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὀρθοδόξου χριστιανοῦ (βλ. §. κδ). — ιη) Πίστις καὶ γνῶσις· ἡ κρίσις περί τῆς ἐν τῇ παραδόσει, τῇ πρὸς τοὺς ὑποτρόφους τῶν σχολείων μαθητὰς, ἀναγκαιοτάτης συμφωνίας τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐπιστημῶν. — ιθ) Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν ἀοίδιμον Ι. Καποδίστρια. — κ) Βιογραφία Ι. Καποδιστρίου (βλ. §. κε, κθ). — κα) Σημειώσεις περί τῆς Ρωσσίας. — κβ) Ἀλληγορίαι καὶ μῦθοι πρὸς χρῆσιν τῆς τῶν Ἑλλήνων νεολαίας (βλ. §. κς). — κγ) Δῶρον τοῖς πτωχοῖς. — κδ) Ἡ ἐπαῖτις (La Que-teuse). — κε) Βιογραφία Οὐφελάνδου. — κς) Μελέται θρησκευτικαὶ καὶ ἱστορικαὶ (βλ. §. κζ). — κζ) Κατήχησις (§. κη). — κη) Περί χριστιανικῆς φιλοσοφίας. — κθ) Περί ἐτυμολογίας,

ποιήσεως ὑπάρχει πολὺ πλεόν ἐκτεταμένη, παρ' ὅσον συνήθως τὴν ἰδεάζονται ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἤδη τοῦ εἶδους τούτου ὑπογραμμῶν. Ὅχι μόνον τὰ ἰδιώματα τῶν ζώων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑψηλότερα φαινόμενα τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς, τῶν στοιχείων, τῶν τεσσάρων βασιλείων τῆς φύσεως, περιέχουσι νοηματώδεις ἁρμονίας, ὅπως ἀναφορικᾶς εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐλεγκτικᾶς τοῦ ἐπὶ γῆς προσδιορισμοῦ του. Εἶναι χαρακτηρηεῖς ἔμψυχοι, καὶ ἀκτινοβόλοι, ἐκ τοῦ βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένου βιβλίου τῆς φύσεως, καθρέπται ἀντανεκλῶντες τὴν δόξαν τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ τὴν τύχην τοῦ κατ' ἐξαίρεσιν κτίσματος. Μακάριος ὁ συνίων, ἀναγινώσκων τε καὶ ἐπιγινώσκων τούτους τοὺς ποικίλους χαρακτηρηας, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρυόμενος διδασκαλίαν τερψίνουν καὶ ψυχωφελῆ. — Ἡ βίβλος αὕτη ἐδόθη, ὑπάρχει, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν πρόκειται. Ὅστις δὲν δύναται νὰ τὴν μελετᾷ συνεχῶς, τοῦλάχιστον ἅς συλλαβίζῃ ὀλίγα τινὰ ἐξ αὐτῆς, πρὸς ἴδιον του συνετισμόν. — μάλιστα δὲ ἡ νεότης, καθ' ὅσον εἶναι ἄδολος, φιλομαθῆς καὶ γενναιοφρῶν, δύναται νὰ ἀντλήσῃ καθαρὰ νάματα γνησίας ἠθικῆς, καὶ ἐμπράκτου σοφίας ἐκ τῆς μελέτης τῶν συμβόλων καὶ ἁρμονιῶν τῆς φύσεως, ἐν ἧ τὰ σύμπαντα αἰνίττονται καὶ διηγοῦνται ποτὲ μὲν δόξαν Θεοῦ, ποτὲ δὲ, τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα. Ταύτην τὴν πεποίθησιν ἐξ ἱκανῆς πείρας ἔχων ἐν ἑμαυτῷ, καὶ συλλογιζόμενος, ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἱ κατὰ πρῶτον ἀναπτυσσόμεναι εἰς τὴν νεότητα, εἶναι ἡ μνήμη καὶ ἡ φαντασία, ἐπεχειρίσθην, φίλτατοι νέοι, νὰ συγγράψω τοὺς παρόντας μύθους, διὰ στίχων, ὥστε εὐκολώτερα νὰ ἐντυπῶνται εἰς τὸν νοῦν σας » κτλ.

Οὕτως ἡ θεοφιλὴς τοῦ Στούρζα φιλαδελφία τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς δι' ἀλληγοριῶν καὶ μυθαρίων (ἐν οἷς μάλιστα χαίρουσιν) ἠθοποιῶσα καὶ διαπλάττουσα, ἀνεπτέρου ταύτας ἡρέμα καὶ βαθμηδὸν πρὸς τὴν σεμνοτάτην θεωρίαν

σεως ἐν Μόσχᾳ κεντρικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φροντιστηρίου (Σεμιναρίου), φροντίζοντος περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ μὴ χριστιανῶν ὑπηκόων· ἐξητεῖτο δὲ συνάμα καὶ σύστασιν ἐπιτροπῆς ἐξ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν συγκειμένης, ἣτις ἐξετάσασα, καὶ δοκιμάσασα τὸ Σχέδιον, ἐκτελέσει καὶ τὴν καθίδρυσιν τοῦ φροντιστηρίου· καὶ ἐνεκρίθη τὸ Σχέδιον. Ὡσαύτως ἐνεκρίθη καὶ ἕτερον αὐτοῦ Σχεδιάσμα τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου Μολδαυιστί, χάριν τῶν ἐν Βασσαραβία κατοίκων, καὶ συνέστησαν τὰ σχολεῖα. Πολλὴν δὲ κατέβαλε φροντίδα καὶ περὶ τῆς ἐπωφελοῦς καὶ καταλλήλου καταστάσεως τῶν σχολείων τῶν χωρικῶν, συντάττων ὁδηγίας μὲν πρὸς τοὺς διδασκάλους, παραινέσεις δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων περιορίζων εἰς μόνον τὰ χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα πρὸς τε τὸ ἥθος καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τῶν μαθητευόντων χωρικῶν, καὶ πρὸς στήριξιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς εὐσεβείας· πανταχοῦ γὰρ ἐκεῖνος ἐκράτει τὸ « ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεῖα » (Λουκ. ι, 42)· χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἄρθρα τινὰ συνέταξεν, ἐκδοθέντα ἐν ταῖς ἐφημερίσι, τὰ ἑξῆς·

α) Περὶ τῆς τῶν ἀγροτικῶν καὶ γεωργικῶν ἐργασιῶν ἐπιρρόης εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν κατάρτασιν τῶν ἐθνῶν. β) Περὶ τῶν σημείων τῆς ἀληθείας. γ) Περὶ τῆς τῶν Ὀσσετίνων καὶ Οὐδῶν ἐθνικῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν Πίστιν προσαγωγῆς. Οὕτως ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος βρύων ἐννοίαις θεαῖς καὶ ἀνθρωπίναις, καὶ ὀργῶν πρὸς τὴν μετάδοσιν αὐτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ πληθίου, καὶ ἔξιν δὲ περὶ τὸ γράφειν ἐκ μακρᾶς κτησάμενος συνηθείας, καὶ φύσει δραστήριος καὶ φερέπονός ὢν, οὐ διέλειπε πρὸς ταῖς ἐξ ἐπαγγέλματος ἐργασίαις καὶ ἄλλους πόνους οὐκ ὀλίγους ἐκουσίως ἀναλαμβάνων, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀγροτικὴν αὐτοῦ κατοικίαν, ἐν ᾗ διέτριψεν ὅλην διετίαν

ὅστις Ἀθηναῖος ὢν πρὸς πατρὸς ὠνειδίζετο ἐν Ἀθήναις, ὥς οὐκ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἀστὸς καὶ ἰθαγενὴς γεννηθείς. Θράτταν γὰρ εἶχε μητέρα. Αὐτὸς δὲ πρὸς τοὺς ὀνειδίζοντας ἔλεγε χαριεντιζόμενος, « ὅτι καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστίν. Ὅσοι δὲ καυχῶνται ὡς αὐτόχθονες καὶ γηγενεῖς, οὐδὲν τῶν αὐτοχθόνων κοχλιῶν καὶ ἀκρίδων, ἢ κανθάρων εἶσιν εὐγενέστεροι ». Ἀλλ' αὐτοῖ σου οὗτοι οἱ καλοὶ καὶ σφόδρα ἀστυκοὶ καὶ τεττιγοφόροι Ἀθηναῖοι πολὺ πλεόν ἐκαυχῶντο εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν, ὥς εἰς γνήσιον αὐτῶν συμπολίτην, καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι γενόμενον εὐεργέτην· καὶ ὅμως οὐδ' ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἀστὸς ἐξ ἀμφοῖν καὶ ἰθαγενής· εἶχε δὲ καὶ οὗτος θράτταν (ἐκ τῆς Θράκης) μητέρα· μέμνησαι δὲ καὶ σὺ τοῦ καλοῦ ἐκείνου ἐπιγράμματος.

« Ἀβρότονον θρήϊσσα γυνὴ γένος, ἀλλὰ τέκεσθαι

Τὸν μέγαν Ἕλλησι φημί Θεμιστοκλέα ».

Οὕτω καὶ τὴν σήμερον οὐχὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἀστὸν γενέσθαι τὸν γνήσιον Ἕλληνα κυρίως ποιεῖ, ἀλλ' ἀρετὴ, καὶ ῥῆθι, καὶ γλῶσσα, καὶ θρήσκευμα, καὶ πράξεις ἀξίαι τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλων ἐθνῶν τοιούτους ἀπὸ διφυῶν γονέων εὐκλεεστάτους ἄνδρας. Θέλεις καὶ γενικώτερα παραδείγματα; Ἐνθυμήθητι τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους, ὧν τὸ ἔθνος σύμμικτον γενόμενον οὐ μόνον ἐκ δυοῖν, ἀλλ' ἐκ διαφόρων τῆς Ἰταλίας λαῶν, συνεχωνεύθη εἰς ἓνα ὀλοφυῇ καὶ ἰδιοσύστατον ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ἴδε τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπισημότατα τῶν ἐθνῶν. Ἀγγλους, Γάλλους, Γερμανοὺς, καὶ τούτους (ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας) ἐκ πολλῶν φύλων καὶ λαῶν ἀναμίξ συνελθόντων εἰς ἓν συμπαγὲς καὶ ἀδιαίρετον κρᾶμα συνεστηκότας· ἢ μήπως ἐν τούτοις οὐδεμία σώζεται ῥανίς αἵματος τῶν πάλαι πατέρων αὐτῶν, Βρεττανῶν, καὶ Γαλατῶν, καὶ Φράγγων, καὶ ἄλλων τινων; Εἰς σὲ αὐτὸν, ἄνθρωπε, καὶ τὴν σὴν πατρίδα στρέψον

πρόσφατον καὶ σύγχρονον παράδειγμα ἀνδρὸς ἀγαθοῦ· τιμίως μὲν, καὶ ἐπισταμένως, καὶ Θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις ἀρεστῶς κοσμήσαντος πᾶσαν ἦν ἐξ ἐπαγγέλματος ἔλαχε σπάρταν ἐργασίας βιωτικῆς, σφόδρα δ' ἀγαπήσαντος καὶ τιμήσαντος, καὶ ὠφελήσαντος (ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ) τὴν πολυπόθητον Ἑλλάδα, πιστῶς δὲ καὶ γενναίως καὶ πολυζήλως, ἐν ταύταις δὴ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις, ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, δι' ὅλων τεσσαράκοντα ἐτῶν μέχρι καὶ τελευτῆς, ἀγωνισαμένου. Διὸ καὶ μνήμην κατέλιπεν εὐκλεᾶ ἐν τε τῇ εὐλογημένῃ καὶ θεοδοξάστῃ Ῥωσσίᾳ, ἣτις αὐτὸν εἰσποιησμένη, διαφερόντως ἐτίμησε, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ Πανελληνίῳ, παρὰ τοῖς ἐξ αἵματος καὶ πίστεως ἀδελφοῖς καὶ συγγενέσιν Ἑλλησι. « Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη· τὴν δὲ σύνεσιν αὐτοῦ διηγέσονται πολλοί, καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν εὐλογίαις ἔσται ».

Ἐγγραφον Ἀθήνησι,
τῇ 12 Ἰανουαρ. 1855.

λῖνον, ἐπισκεψόμενος τὸν ἀρχαῖον φίλον καὶ σεβάσμιον πενθερὸν Οὐφελάνδον· μεθ' ὅσης δὲ τοῦτον εἶδεν εὐφροσύνης, ἐδήλωσεν αὐτὸς, γράφων τότε πρὸς τὴν ἀδελφὴν περὶ αὐτοῦ τάδε· « Ἴδού ἄνθρωπος, μεθ' οὗ ἐπεθύμουν συνδιάγειν τὸν βίον ἡδίως, ἵνα καταρτίζωμαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπανορθῶ τὰ ἐλλείμματά μου ». Ὀλίγον δὲ χρόνον ἔμεινε παρ' αὐτῷ, σπεύδων πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων, τῆς ὥρας κατεπειγούσης. Ἀναχωρήσας δ' ἐκεῖθεν, διέβη κατὰ πάροδον διὰ τῆς Ἑλβετίας, ὅπως θεωρήσῃ τῶν ἐν αὐτῇ περιφήμων ὁρέων τὴν μεγαλοπρεπῆ καλλονήν, ἣτις καὶ θαυμαστῶς ἐκίνησε τὴν πρὸς πᾶν τὸ διαρκὲς καλὸν καὶ ὑψηλὸν

λέγων· « Καὶ μὴν οὐδὲ κατὰ τὰς τῶν ἀγιωτάτων μυστηρίων τελετὰς οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς, ἢ τῆς νομικῆς παραδόσεως ἱερομύσται » (οἱ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης) « τῶν θεοπρεπῶν ἀπέσχοντο συμβόλων » κτλ. (ἐπιστ. θ, καὶ Σχόλ. Μαξίμου). Ὁ δὲ Σχιμίττιος καὶ προλαβὼν ἐν ἧ' ἐξέδωκεν *Armonia* καθήψατο, καὶ τοι ἡπιώτερον, ταύτης τῆς τοῦ Στούρζα συγγραφῆς, δυσφορῶν, ὅτι δι' αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς « ἐν ᾧ ὤφειλεν ἐξομαλῦναι τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας μεσότοιχον, ὁ δὲ, μᾶλλον ἐστήριξε τοῦτο », μὴ δεχόμενος δηλονότι τὸν Πάπαν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας· (βλ. Schmitt, *Harmonie der morgänl. und abendländ. Kirche*, pag. XI. καὶ 47 καὶ 59. Wien, 1824). Ἄλλοι δὲ πάλιν (βλ. *Conversations-Lexicon*. v. Stourdza) ψέγουσι τὸν Στούρζαν καὶ ὡς ἐκ φιλοδοξίας καὶ τύφου ἐπιχειρήσαντα τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφῇ. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο συνείκασαν οἱ ἄνδρες, οὐ λέγουσιν. Ὅσον δ' ἐξ αὐτοῦ τε τοῦ συγγράμματος, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ πονημάτων, πᾶν τούναντίον ἀποδείκνυται. Εἶδομεν δὲ καὶ ἐν τοῖς προηγηθεῖσιν ἱκανὰ δείγματα τῆς αὐτοῦ πραότητος καὶ ταπεινοφροσύνης. Τὸ δὲ ψέγειν δυσμενῶς ἄνδρας βεβαιοπίστους καὶ σεμνοὺς τῆς ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ζηλωτὰς, ὡς δοξοκόπους καὶ τετυφωμένους, ἀνακαλεῖ πῶς εἰς τὴν μνήμην (εἰσὶ δὲ καὶ τοῖς ἀνομοίοις κατὰ μέρος ὁμοιότητες) τὴν ἀστείαν ἐκείνην προτροπὴν τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος, ὅστις τοὺς καὶ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητι δοξοκομπίαν καὶ τύφον ἀποκαλοῦντας παρεκάλει « καὶ αὐτοὺς τι τοιοῦτον δοξοκομπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν » (Πλούτ. Περικλ. §. ε).

(ἀπὸ μέσου τοῦ 1819 μέχρι μεσοῦντος τοῦ 1821), πρὸς ἄνεσιν, καὶ θεραπείαν μάλιστα τῆς δράσεως. Ἄλλ' ἡ προθυμία τοῦ πνεύματος ὑπερτεροῦσα τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, ἀπέστρεφεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς φροντίδος τοῦ πονοῦντος ὀφθαλμοῦ. Ἐπὶ δὲ μάλιστα τὸν δεξιόν· καὶ τὸ πάθος αὐτῷ παρηνώχλει μετρίως ἔτι κατὰ τὸ 1818 (ὡς ἔγραφε τότε πρὸς τὴν ἀδελφὴν, ἀσχολούμενος ἐν τῇ περὶ τῆς διευθύνσεως τῶν σχολείων ἐπιτροπῇ) « ἔχω ζῆλον ἄρκετον, ἀλλ' ἐνίοτε οὐ συνεπαρκεῖ καὶ ὁ ὀφθαλμός μου ».

§. κ. Ἐπιστάντος δὲ τοῦ 1821 ἐνιαυτοῦ, καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως αἴφνης ἐκραγείσης, ἐξεπλάγη μὲν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ τοῦ ἐγχειρήματος ἄωρον καὶ παράτολμον, καὶ πικρῶς ἐδάκρυεν, ἀκούων τὰς ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ κατὰ τὴν Δακίαν δραματουργηθείσας τραγικωτάτας σκηνάς· Ἄλλ' οὐ κατέπεσε τὴν ψυχὴν, οὐδ' ἔμεινεν ἄργος θεατῆς ταύτης τῆς (ὡς ἔγραφε) παραδόξου ἐξυπνήσεως τοῦ πολυπαθοῦς ἔθνους, ἀλλὰ πάσας εἰς Θεὸν ἀναθέμενος τὰς ἐλπίδας, ἔγραφεν ἐκ διαλειμμάτων εἰς Πετρούπολιν ἔγγραφα διάφορα, καὶ ὑπομνήματα, συνηγορῶν τοῖς Ἕλλησιν. Ἀφίκετο δ' ἐκεῖ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821, ἐκφράζων παρρησίᾳ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ δίκαια τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ βίαιος ῥοῦς τῶν τότε κατὰ τὴν Εὐρώπην παντοδαπῶν περιστατικῶν ἔρρεεν ἀντιβοῶν ἀκάθεκτος (1). Διὸ καὶ περιώρισε τὰς ἐργασίας αὐτοῦ εἰς μόνὰ τὰ πράγματα τῆς Βασσαραβίας, καὶ τὰ περὶ τῆς δημοσίας παιδείσεως, συντάξας ἐκεῖ, διαταγῇ τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ, κατὰ πάντῃ νέαν μέθοδον, Σχέδιον κανονισμοῦ λογοκρισίας, ἀποβλέπον πᾶσαν τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐπε-

(1) Ἴδε τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα ἐν τῷ προλόγῳ τῶν τοῦ Κυβ. Καποδιστρίου ἐπιστολῶν, τόμ. α. σελ. 46—52.

λιάν, ὡς στέφανον, ὃν ἡ φύσις ἔντιμον ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος σύμβολον τοῖς συνετοῖς ἐπιτίθησι· καὶ συνεσκέπτετο περὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς τοῦτο τὸ θεοφιλὲς τῆς ἐλεημοσύνης καθίδρυμα· καὶ καθ' ἑαυτὸν δὲ περὶ τε τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς διαρκείας τῶν τούτου προσόδων ἐμελέτα, καὶ διανοίᾳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ προθύμως συντελῶν. Εἰς τοῦτον τὸν οἶκον προσήνεγκε καὶ τὴν ποσότητα τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ προῖκθέντος περὶ τῶν Ἀποστολικῶν κηρύκων ἐσχάτου αὐτοῦ συγγράμματος συναχθέντων ἀργυρίων, καὶ ὅσα συνηθροίσθησαν ἐκ τῶν ἐκποιήσεων σωμάτων τῆς περὶ τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων ἐλληνικῆς μεταφράσεως. Καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον δὲ τῆς Ναυπλίας ἔπεμψε τῷ 1853 προσφορὰν, ἐφ' ᾗ καὶ οἱ Ναυπλιεῖς εὐγνωμονοῦντες ἀπέστειλαν αὐτῷ εὐχαριστήριον ἐπιστολήν (1). Εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ ἔπεμπε κατ' ἔτος κρυφίῃ χειρὶ ἐλεημοσύνας. Καὶ φαίνεται ἄρα, ὅτι ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς φιλελεήμονος αὐτοῦ καρδίας ἐλάλησε τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἐν οἷς εἰσήγαγε τὸν πνευματικὸν τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων ἀναγινώσκοντα ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς, ἣν κατ' ὄναρ εἶδε, περισερᾶς ἐπιγεγραμμένας διὰ φλογοειδῶν χαρακτήρων τὰς δύο ταύτας λέξεις Ἀγάπη καὶ ἐλεημοσύνη (Βιβλ. Α. ζ).

§. λη. Ἦδη δ' ἐπελθόντος τῷ 1853, τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ μεγάλου, καὶ μεγίστων δὴ πραγμάτων προδρόμου καὶ ἀρχηγοῦ, συγκινούμενος ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῶν μικροῦ προλαβόντων πολιτικῶν περιστατικῶν, ἐκυμαίνετο τὴν καρδίαν, παντοίους λογισμοὺς ἀνελίπτων. Λόγου δὲ πολλοῦ γινομένου καὶ περὶ τοῦ τότε φανέντος παραδόξου τὸ σχῆμα κομήτου, ἐπεμνήσθη κακκείου τοῦ ξιφοειδοῦς, τοῦ μικρῷ πρὸ τῆς εἰς Ῥωσσίαν τῶν Γάλλων εἰσβολῆς ἐπιφανέντος (οὗ

(1) Βλ. Ἐφημ. Αἰῶν. ἀριθ. 1335.

ἀλλὰ καὶ οὕτως, οὐδὲν ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τιμία ἢ εἰκονογραφία· διότι παραμυθεῖται τοὺς ποθοῦντας τὸν ἐξεικονισμένον, παριστῶσα τούτοις τὸ γοῦν φάντασμα αὐτοῦ, ὡς παρόντος, καὶ ἀνάγουσα τὸν νοῦν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ πρὸς ταῦτα μὲν παρεξέβη ὁ λόγος, ὀρμηθεὶς ἔκ τε τῆς εἰκόνης τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς τῶν σωματικῶν αὐτοῦ χαρακτήρων διαγραφῆς.

§. μδ. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις αὐτοῦ εἰκὼν (ἣν προη-
νιξάμεθα), πολὺ καρὰ τὴν ἄψυχον τιμιωτέρα, καὶ μάλιστα
μὲν ἀνάλωτος ὑπὸ χρόνου, μάλιστα δὲ πιστὴ καὶ ἀκριβής,
καὶ οἶαν οὐκ ἂν ἐξετύπωσεν οὔτε ζωγράφος μιμηλὸς, οὔτε
πλάστης ἀνδριαντοποιός· λέγω δὲ τὴν εἰκόνα τῶν τῆς ψυ-
χῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ προτερημάτων,
ἣν αὐτὸς ἀπὸ νεότητος μέχρι ἐσχάτου γήρως φιλοτίμως ἀπη-
κρίβωσεν, ἐξ ὧν ἔπραξεν, ἐξ ὧν εἶπεν, ἐξ ὧν ἔγραψεν, αὐτὸς
ἐαυτὸν ἐκτυπώσας καὶ διαζωγραφήσας· καὶ ταῦτα λεληθό-
τως καὶ ἀγνοῶν, οἷα καὶ σοφοῦ ζωγράφου ὀφθαλμός, τὰ περὶ
αὐτὸν ζωγραφοῦντος, οὐκ οἶδεν, οὐδ' αἰσθάνεται, ὅτι ἀντιγρά-
φει τὰς ἐντὸς αὐτοῦ πρῶτον διὰ τῆς ὁράσεως ἐντυπωθείας
τῶν ζωγραφουμένων εἰκόνας· τῆς δὲ τοιαύτης ἰδιογράφου καὶ
αὐτοποιήτου, καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον μεμιμημένης εἰκόνης τοὺς
διὰ βίου σταθεροὺς χαρακτῆρας ἐχάραξεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τε
ταῖς ἐπιστολαῖς (ὡς προείπομεν), καὶ ἐν πάσαις αἷς κατέλιπεν
ἐπισήμοις συγγραφαῖς, ἐξ ὧν (ὡς ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον,
καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἐκείνου) σαφῶς ἐπιγινώσκεται, ὅπεϊός τις
ἐγένετο. Τούτους καὶ ἡμεῖς τοὺς χαρακτῆρας ἀναλεξάμενοι,
ἐπειράθημεν, ὅσον ἡδυνήθημεν, ἀκριβῶς ἐκτυπῶσαι τὸν ἀοί-
διμον ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΣΤΟΥΡΖΑΝ ἐν τῷ βιογραφικῷ τού-
τῳ σχεδιάσματι, ὅπερ καὶ προθύμως προσφέρομεν τοῖς φίλοις
ὁμογενέσιν· ἵνα πρὸς ἄλλοις τοσούτοις, ὧν ἔκπαλαι πλουτοῦ-
σιν, ὑπομνήμασιν ἀληθινῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς, ἔχωσι καὶ

τελευταῖον τὴν γῆν τῶν πατέρων αὐτοῦ Μολδαυίαν (ἡγεμονεύοντος τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Μιχαήλ Στούρζα)· καὶ χρόνον μὲν ὀλίγον διέτριψεν ἐκεῖ· συνήργησε δὲ δραστηρίως εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Σοκολεσκίου ἱεροσπουδαστηρίου, (ὅπερ εὗρεν ἔρημον καὶ παιδείας ἑλληνικῆς, καὶ θεολογικῆς ἀκριβοῦς) τὴν τε σπουδὴν τῆς Ἑλληνίδος γλώσσης εἰσαγαγὼν, καὶ διοργανίσας τὴν τῶν ἱερῶν μαθημάτων παράδοσιν συμφώνως καὶ συστοίχως τοῖς ἱεροῖς Κανόσι, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐδέξατο δὲ καὶ τὴν προσηγορίαν τοῦ κατὰ τριετίαν διοριζομένου Κηδεμόνος τῆς θεολογικῆς ταύτης Σχολῆς, ἧς καὶ διετήρησε τὴν κηδεμονίαν μέχρι τῆς ὠρισμένης προθεσμίας, φέρων κατὰ νοῦν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ κοινωφελεῖ ἐπιστάσει τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ σωτηριῶδες παράγγελμα· « Μὴ ὁκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει ».

§. λγ. Ἦδη δ' ἀρχομένου τοῦ 1844 ἐνιαυτοῦ (Ἰανουαρίου 16) τελευτᾷ τὸν εἶον ἡδαιμίων καὶ ὁμόψυχος ἀδελφῇ, καὶ δευτέρα μήτηρ αὐτοῦ Ῥοζάνδρα. Καὶ ὅσον μὲν ἤλγησε καὶ ἐθρήνησεν ὁ ἀδελφὸς διὰ τὴν ἐπώδυνον στέρησιν αὐτῆς, πρόδηλον ἐκ τῶν προειρημένων· « Ἐπάταξε Κύριος (ἔγραφε πρὸς φίλον), « ἐπάταξέ με τὸν ἁμαρτωλὸν ἐν γήρει, πληγῇ ἀνιάτῳ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων, μόνος ὁ καρδιογνώστης οἶδε τίνος καὶ πόσου ἐστερήθην. Κλαίω ἐμαυτὸν, ἀπορφανισθεὶς ἀδελφῆς καὶ δευτέρας μητρός. Ἀλλὰ χάριτι τοῦ καλοῦντος ἡμᾶς, καὶ δωρεὰν ἀναπαύοντος, κέκλικεν ἡ ἡμέρα· καὶ ἔτι μικρὸν, προσθήσει με τοῖς πατράσιν ἡμῶν » κτλ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑπετάγη τε ταπεινούμενος ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς, καὶ διήγαγεν ὅλον τὸ ἔτος σιγῶν, καὶ ἐκτελῶν τὰς ἐσχάτας ἐντολὰς τῆς ἀοιδίμου ἐκείνης καὶ φιλαδέλφου ψυχῆς. Κατὰ δὲ τὸ 1845 ἐπακολούθησαντος καὶ τοῦ ἀώρου θανάτου τοῦ δευτεροτόκου ἐγγόνου καὶ ὁμωνύμου Ἀλεξάνδρου (ὃν ἠγάπα κατ' ἐξοχὴν, ἀσθε-

δοκῆς ὑδρίζων εἰς τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων, μήτι παρ' ὀλίγοις τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἀνέγνως, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπίσημος ἀνὴρ « τὰ μὲν πρὸς πατρός ἦν ἐκεῖθεν, τὰ δὲ πρὸς μητρός ἄλλοθεν ποθεν; Λέγε λοιπὸν καὶ σὺ τὸν Στούρζαν « τὰ μὲν πρὸς πατρός Μολδαυὸν, τὰ δὲ πρὸς μητρός Ἑλλήνα· τί ἄλλο παρὰ τοῦτο δικαιοτέρον, ἢ ἀληθέστερον; Ἡ μήπως ὁ τόπος τῶν τινος γενεθλίων ἐξαλείφει τὰ ἐξ αἵματος ἀμφοτέρων, ἢ θατέρου τῶν γονέων δικαιώματα; Κἀκεῖνος· « Καὶ ποτέραν τῶν δύο τούτων αὐτοῦ πατρίδων νομίζεις ὅτι μάλιστα τιμᾷ »; — Καὶ ὁ Ἑλλην. ἀναμφιβόλως, τὴν Ἑλλάδα, οὐχ ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς ἰδίαν ἑαυτοῦ μητρίδα, καὶ λογικὴν τιθηνήτριά καὶ τροφὸν, ἀλλὰ πρῶτιστα καὶ μάλιστα καὶ ὡς ἀνάκτορον τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ἀνεγεννήθησαν πάντα τὰ ἔθνη τῶν ὀρθοδόξων· διὸ καὶ χαίρουσι προσλαμβάνοντα καὶ τὴν Γραικικὴν ἐπωνυμίαν, ὡς γνῶρισμα τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν· καὶ ἄκουσον, παρακαλῶ. Ὁ Στούρζας ἔτι βρέφος γαλακτοτροφούμενον μετώκησεν (ὡς οἶδας) ἐκ τῆς Μολδαυίας εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἐν ἧ καὶ νηπιόθεν ἀνετράφη, καὶ ἐπολιτογραφήθη· διὸ καὶ ταύτην ἐγνώρισεν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα πολιτικὴν, ὡς υἱοθετηθεὶς ὑπ' αὐτῆς, παρ' ἧ καὶ πιστῶς ὑπηρετεῖ καὶ ἀγαπητῶς, ἀνταγαπώμενος καὶ τιμώμενος ὑπ' αὐτῆς (1). Ἡ δὲ θεοδόξαστος προστάτις τῶν ὀρθοδόξων Ῥωσσία μητέρα πνευματικὴν αὐτῆς ὁμολογεῖ τὴν ἐλληνικὴν ὀρθοδοξίαν. Ὁ-

(1) Καὶ αὐτὸς ὁ Στούρζας (ἐν τῇ προειρημένῃ ἱστορίᾳ τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας) ἔγραφε πρὸς τὴν ἀδελφήν. « Υἱὸς προσφύγων ἐγώ. Γνωρίζω μὲν τὴν πατρίδα μου, καὶ ταύτην διακρατῶ ἐν μόνῃ τῇ τῶν γονέων μου ἀναμνήσει. Νῦν δέ μοι γεννήτρια (πατρίς) ἡ Ῥωσσία ἐστί. Τὰ πάντα μὲ συνδέουσι μετ' αὐτῆς, Πίστις, ὑπηρεσία, ἔθιμα, καὶ ἡ καρδιά μου ». — Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα (ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῆς ἀδελφῆς) ἀνέφερε τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας υἱοθεσίαν (πολιτογραφίαν), καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ.

θεν καὶ ἡ ἀγιωτάτη Ῥωσικὴ Ἐκκλησία ἐστὶ τε καὶ λέ-
γεται καὶ Γραικορωσικὴ, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς πνευ-
ματικῶς ἀδελφίζουσης καὶ ἐνούσης τοὺς Ῥώσους μετὰ τῶν
Γραικῶν ὁμόφρονος ὀρθοδοξίας. Καὶ ἄλλως δὲ, πᾶς τις καὶ
ἀλλοδαπὸς τὸ γένος ὢν (Ἰταλὸς, ἢ Δάκης, ἢ Σύρος, ἢ Ἀ-
ραψ κτλ.) πρὸς τῇ ἐθνικῇ προσηγορίᾳ ἐπονομάζεται καὶ ἐκ
τοῦ φρονήματος τῆς ἐν ἡ θρησκείᾳ Ἐκκλησίας (οἶον, Ἀραψ
τὸ γένος, Γραικὸς δὲ τὴν θρησκείαν). Ὡστε καὶ ἐκ τού-
των ἀμφοτέρων, ἐκ τε τῆς πολιτικῆς ἐκ τε τῆς πατρώας
αὐτοῦ πατρίδος, ὁ Στούρζας θεωρούμενος, Γραικός ἐστι
καὶ Ἕλλην, ὡς μητέρα πνευματικὴν ἔχων τὴν παμμήτορα
τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν Γραικικὴν Ἐκκλησίαν· διὸ καὶ
τὴν Ἑλλάδα πρῶτιστα καὶ μάλιστα τιμᾷ. Ταῦτά λέγο-
μεν ἰδίως καὶ περὶ τοῦ μακαρίτου πατρὸς αὐτοῦ· καθότι
καὶ τῶν Δακῶν, ἢ Μολδαυῶν, καὶ Βλάχων τὸ ἔθνος μητέρα
καὶ πατρίδα πνευματικὴν ἀνέκαθεν ἔχει τὴν Γραικικὴν
Ἐκκλησίαν. Ἔτι περὶ τὸ 326 μνημονεύεται Δακῶν καὶ
Βήσσων ἐπίσκοπος Νικήτας, ἔχων Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ τὴν
ιεράν ἀκολουθίαν ἐτέλει Γραικιστὶ (καθὼς ἐξ ἀρχαίων συγ-
γραφέων ἱστόρησε παρ' ὑμῖν ὁ ἡμέτερος Δ. ὁ Φωτεινὸς ἐν τῇ
περὶ Βλαχίας καὶ Μολδαυίας ἱστορίᾳ)· καὶ σὺ
ἄρα Μολδαυὸς ὀρθόδοξος ὢν, μετέχεις τοῦ αὐτοῦ πνευματικοῦ
ἐλληνισμοῦ· διὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα (κατὰ γε τοῦτο) ὀφείλεις
μάλιστα τιμᾷ. » — Κἀκεῖνος ὑπομειδιῶν, Ἀλλ' ἔστω ταῦτα
(φησιν) ὡς θέλετε. Ἐγὼ δ' ἄλλο τι ἐνεθυμήθην. Μητρίδα
τοῦ Στούρζα ὡς ἐκ τῆς μητρὸς εἶπατε τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ
πάλαι Ἕλληνες, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἀπεδέ-
χοντο ὡς γνησίους πολίτας τοὺς γεννηθέντας ἐκ γονέων μὴ
ὄντων ἀμφοτέρων αὐτοχθόνων καὶ ἰθαγενῶν ». Καὶ ὁ Ἕλ-
λην· « Εὖγε ποιῶν ἐπεμνήσθης τοῦ νόμου τούτου τῶν Ἀ-
θηναίων. Μέννημαι γὰρ ἡμεῖς ἀναγνοῦς ἄλλα τέ τινα περὶ
τούτου παραδείγματα, καὶ τὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀντισθέλους·

μοις δυσὶν (1). Ἑλληνιστὶ δὲ μεταφρασθεῖσας ἐξέδωκεν ὕστερον παρ' ἡμῖν Ἀθήνησιν, αὐτὸς οὗτος ἀποστείλας (τῷ 1852). διὸ καὶ θεωροῦμεν τὰ κατ' αὐτάς ἐν τοῖς ἐξῆς. Τότε δὲ συγχρόνως (τῷ 1841) ἐξετύπωσεν ἐν Ὁδησσῷ, μεταφράσας Ἑλληνιστὶ ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ τὴν κατ' ἑκτασιν Κατήχησιν (σύγγραμμα τοῦ μητροπολίτου τῆς Μόσχας Φιλαρέτου), καὶ πολλὰ ταύτης ἀντίτυπα τοῖς ὁμογενέσιν ἐδωροφόρησεν, ἀποστείλας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα. Μικρῷ δὲ πρότερον (τῷ 1839) ἐδημοσίευσεν Γαλλιστὶ ἐπιτομὴν τῆς τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου βιογραφίας, προτεταγμένην ἐν εἴδει προλεγομένων ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐκδόσει τῶν τοῦ Κυβερνήτου ἐπιστολῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὕτη μεθ' ὅλων τῶν ἐπιστολῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μιχαήλ Γ. τοῦ Σχινᾶ πιστῶς ἐξελληνισθεῖσα συνεξεδόθη καὶ παρ' ἡμῖν (τῷ 1841), λέγομεν ἥδη καὶ περὶ ταύτης τῆς βιογραφικῆς ἐπιτομῆς.

§. κθ. Εἵπομεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν (§. κε.) ὅτι συνέγραψε τὸ πρῶτον ὁ Στούρζας εἰς πλάτος βιογραφίαν τοῦ ἀειμνήστου Καποδιστρίου, ἣτις κεῖται εἰσέτι ἀνέκδοτος. Κατὰ δὲ τὸ 1838 καὶ 1839 ἐκδιδομένης ἐν Γενεύῃ τῆς Συλλογῆς τῶν Γαλλιστὶ γεγραμμένων τοῦ Καποδιστρίου ἐπιστολῶν, οἱ τούτου αὐτάδελφοι καὶ ἐκδότης ἐξητήσαντο καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ συγγραφέως παρὰ τοῦ Στούρζα, τοῦ πολυετῶς γνωρίσαντος αὐτὸν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ πρῶτον συναγωνιστοῦ γενομένου, καὶ φίλου πιστοῦ· καὶ συνέταξεν οὗτος Γαλλιστὶ τὴν βιογραφικὴν ἀφήγησιν (συνοψίσας ἴσως αὐτὴν ἐκ τῆς προειρημένης κατὰ πλάτος βιογραφίας), ἣτις, ὡς ἐν τῇ Γαλλικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκδόσει προτέτακται τῶν ἐπιστολῶν (2).

(1) Μετὰ τὴν Α, ταύτην ἐκδοσιν μετετυπώθη τὸ περίφημον τοῦτο σύγγραμμα καὶ Β, τῷ 1842, καὶ Γ, τῷ 1843, καὶ Δ, τῷ 1844. Ἐξεδόθη δὲ μεταφρασθὲν καὶ Μολδαυιστί.

(2) « Ἐπιστολαὶ Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος,

ὅσον προσέφερον εἰς τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ τὸ περὶ τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας καὶ τελειοποιήσεως τῶν πολιτευμάτων στιλπνὸν γοήτευμα. Ξένος δὲ πάντοτε ἔμενε τῶν φθοροποιῶν θεωριῶν, αἵτινες τείνουσιν εἰς θραῦσιν παντὸς σωτηρίου συνδέσμου μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν χρεῶν τοῦ ἀνθρώπου » κτλ. Οὕτω δὲ καθυπογράψας ὁ Στούρζας τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ὑλοφρόνων ἀδιάφθορον περὶ τὴν πατρώαν εὐσέβειαν καὶ ἀκλόνητον πίστιν τῆς ψυχῆς τοῦ Καποδιστρίου, καὶ συνείρας τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον αὐτοῦ καὶ διαγωγὴν, καὶ τὴν θείᾳ νεύσει πρόσκλησιν καὶ μετάβασιν εἰς Πετρούπολιν, διηγεῖται ἔπειτα μετὰ συνοπτικῆς ἀκριθείας τοὺς καθ' ἣν ἐτάχθη ὑπηρεσίαν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐν πίστει καὶ συνέσει καὶ εὐθύτητι διηγωνισμένους ὑπουργικοὺς καὶ διπλωματικοὺς ἀγῶνας (ἐν οἷς ἦν καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διακαῆς καὶ ἄσβεστος στοργή, καὶ ὧν ὑπῆρχεν ἀχώριστος συμμετοχὸς καὶ συνεργάτης, ὡς προείδομεν, καὶ αὐτὸς ὁ μηδαμοῦ τῆς βιογραφίας φαινόμενος βιογράφος)· καὶ κατατείνων τὴν διήγησιν τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν τοῦ Καποδιστρίου πράξεων, ἀπὸ τοῦ μεγάλου μάλιστα δράματος τῆς τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσσίαν εἰσβολῆς, μέχρι καὶ τῆς εἰς Γενεύην ἀναχωρήσεως αὐτοῦ, καταντᾷ, τέλος, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων πρόσκλησιν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄθλους τοὺς κυβερνητικούς ἐως τῆς αὐτοῦ τελευτῆς.

Ἐν ᾧ δὲ διαλαμβάνει περὶ τῆς εἰς Πετρούπολιν ἀφίξεως αὐτοῦ, καὶ τῆς πρὸς καιρὸν ἀπράκτου διατριβῆς, ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς. « Ἐντρεχῆς (ὁ Καποδίστριας) παρατηρητῆς, καθὸ Λαθατέρου καὶ Πλάτωνος παίδευμα, τότε ἐπεχείρησε νὰ σπουδάσῃ σχολαίως τὸ πάντῃ νέον φαινόμενον, τὸ τοῦ Ῥωσικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχαϊκῶν αὐτοῦ ἡθῶν. . . Λαὸς εἰσέτι νεάζων ἐν τοῖς μεθορίοις κόσμου γεγηρακότος! — (καὶ μετ' ὀλίγα) « Ἐνταῦθα (λέγει) ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ

§. ε. Πάντα τοίνυν ὅσα ἂν πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ κρα-
ταίωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὁ ἐνάρετος χριστιανὸς
ἐνεργήσῃ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ
τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ (Ἀποκαλ. ιδ), πάντα ταῦ-
τα τὰ ἔργα « ἀναβαίνουσιν εἰς μνημόσυνον
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ » θησαυριζόμενα ἐν τοῖς ἀχράν-
τοις ταμείοις τῆς αἰωνίου δικαιοσύνης, καὶ τὴν παρ' αὐτῆς,
τὴν βεβαίαν, οὐ τὴν ἐξ ἀνθρώπων, περιμένοντα μισθαποδο-
σίαν· οὐδὲ χρήζουσι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τῆς ἀειθαλοῦς
καὶ περιφάντου μνημοσύνης τῶν θνητῶν. Καὶ ἄγνωστος
πολλάκις καὶ ἀφανὴς ὁ ταπεινόφρων δοῦλος τοῦ Χριστοῦ
ἐργάζεται τὸ κοινὸν ἀγαθόν, ὥς τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας ὀπι-
σθεν ἐπιπροσθοῦντος νέφους διαχέει εἰς τὸ περιέχον τὴν θερ-
μότητα καὶ τὴν λάμψιν τοῦ φωτός. Κἂν πάλιν φανερω-
θῶσιν ἔτι ζῶντος αὐτοῦ τὰ καλὰ ἔργα, φεγγοβολοῦντα, ὥς
ὁ ἐπὶ τῆς λυχνίας λύχνος ἐμπροσθεν τῶν
ἀνθρώπων εἰς δόξαν τοῦ ἐπουρανίου Πα-
τρὸς, τότε πάντως ὁ τοιοῦτος τῶν καλῶν ἐργάτης ἔργων,
κρυβῆναι μὴ δυνάμενος (ὥς οὐδὲ πόλις ἐπ' ἀ-
νω ὄρους κειμένη), ἔχει μὲν καὶ ἐπὶ γῆς τὸν ἔπαινον,
παρὰ πόδας αὐτῷ, ὥς ἡ σκιά τῷ σώματι, παρακολουθοῦντα
(ὅστις καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ τὴν μνήμην ἐπικοσμήσει·
« Μνήμη γάρ(φ)ησι) δικαίου μετ' ἐγκωμίων· καὶ τό ὄνομα
αὐτοῦ ζήσεται εἰς γενεὰς γενεῶν ». Παροιμ. Ι. 8. — Σ. Σειρ.
μδ.). Αὐτὸς δὲ καὶ τότε μετὰ τῶν ἐπαινούντων συζῶν, πολὺ
μᾶλλον ἀσπάζεται τὴν κεφαλὴν τῆς ἀρετῆς,
τὴν ταπεινοφροσύνην, δοῦλον ἀχρεῖον καὶ ὀφειλέ-
την ἑαυτὸν καὶ φρονῶν καὶ ὀνομάζων. (Λουκ. ιζ, 10) καὶ
ταπεινοῦται ἐνώπιον τοῦ θησαυροῦ καὶ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν,
πυκνὰ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιλέγων τὸ « τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ
ἔλαβες »; καὶ μάλα φιλοτίμως καὶ γενναίως ἐπιμένων
εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πράξεων τῶν θεοφιλῶν. Οὐδὲ « τοὺς

Στούρζας ἡσυχάζων ἀπὸ τῶν βιωτικῶν θορύβων, καὶ κα-
τοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ἰψίστου, συνέταξε τὴν
περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἱερωσύνης συγγραφὴν, ἣν ὡσπερ
κεφάλαιον, καὶ ἄκρον ἄωτον, ἐπέθηκεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπὲρ
τῆς εὐσεβείας πονήμασιν αὐτοῦ. Καὶ ταύτην, εὐλογηθεῖσαν

θανόντων θρῆνος συνέτριψε πληθὺν εἰδώλων, κεκρυμμένων μέχρι
τότε ἐντὸς τῶν ψυχῶν τῶν χριστιανῶν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν αφηρ-
πάσθησαν ἐκ μέσου τῆς κοσμικῆς ματαιότητος ὑπὸ τῆς δεξιᾶς
τοῦ Ἰψίστου· καὶ ἐπὶ τῶν προσφάτων τάφων ἀνεφύησαν καρποὶ
μετανοίας, πεποτισμένοι διὰ τῶν δακρύων! Οἱ δὲ ἐπιζήσαντες
ἐστράφησαν εἰς τὰς προτέρας ἀσχαλίας, φέροντες τὴν μὲν σφρα-
γίδα τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τῶν σκυθρωπῶν αὐτῶν μετώπων, τὴν
δ' εἰκόνα τοῦ θανάτου ἐν τῇ ψυχῇ, μετὰ πάντων τῶν σωτηρίων
φοβήτρων » (τόμ. α. σελ. 34). — Καὶ « Οἱ πρέσβεις τῶν ἐπι-
γείων βασιλέων ἀόκνως ἐπιχειροῦσι μακρὰς ὁδοιπορίας πρὸς δια-
πραγμάτευσιν προσκαίρου τινος σχεδίου τῆς πολιτικῆς, ἥτις συ-
νεχῶς ἀμβλυνεῖ εἰς τοὺς σκοπούς αὐτῆς. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ εἰς
τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ τοῦ πολέμου, ἀρόδως κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας
τὴν λευκὴν σημαίαν, ἐκθέτουσι τὰ στήθη αὐτῶν εἰς τῶν πυρο-
βόλων τὰς προσβολάς. Ἡμεῖς δὲ οἱ πρέσβεις τοῦ Βασιλέως τῆς
εἰρήνης καὶ δόξης, ὑπὸ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐμπιστευθεῖσαν σημαίαν τοῦ
τιμίου Σταυροῦ αὐτοῦ, πῶς δυνάμεθα νὰ ὀλιγοψυχώμεν, καὶ νὰ
στρεφώμεθα εἰς τὰ ὀπίσω; Καὶ οἱ μὲν φιλόχριστοι στρατιῶται,
χωροῦντες πρὸς τοὺς ἤχους τῆς πολεμικῆς μουσικῆς, καὶ φάλαγγας
συνιστῶντες, ἐξέρχονται εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀπαντῶσι τὸν θά-
νατον κατὰ πρόσωπον, καὶ ἀτρόμητοι ὀρμῶσιν εἰς τὰς σιδηρὰς αὐτοῦ
ἀγκάλας. Ἡμεῖς δὲ οἱ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, οἱ μαχόμενοι ὑπὲρ
τῆς ἁνῶ πατρίδος, καὶ τῆς κληρονομίας τῆς ἐν τοῖς ἀγίοις,
ἡμεῖς νὰ δειλιῶμεν πρὸς τοὺς κόπους, καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς κιν-
δύνους, ἀποξενοῦντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς «ἐπιθανάτου» καλῆς ὀνο-
μασίας, δι' ἧς ἐτίμησεν ἡμᾶς ὁ οὐρανοδόχων Παῦλος; (Α. Κορινθ.
δ' 9). (τόμ. β. σελ. 129). — Καὶ « Ἡ δύναμις τῶν ὅπλων
δύναται μόνον νὰ καταστρέφῃ τὰ ὀχυρώματα, ὁ δὲ μαγνήτης τῆς
βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου συνάπτει πρὸς καιρὸν τοὺς ἀνθρώ-
πους κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀμοιβαίων αὐτῶν συμφερόντων· ἀλλὰ
μόνη ἡ πίστις δημιουργεῖ ἐν χρόνῳ τὴν αἰωνιότητα, συναρμόζει
τὰς καρδίας, καὶ κυριαρχικῶς δαμάζει τὸ φρύαγμα τῶν ἐθνῶν »
(τόμ. β. σελ. 172).

κᾶν τῇ προειρημένη βιογραφικῇ Ἀφηγήσει δι-
μνημόνευσε (1). «Καί, τί ἄρα» (ἔλεγε μειδιῶν πρὸς τινὰ
τῶν συνήθων διίσχυριζόμενον περὶ τῆς ἐπισημασίας τοῦ κο-
μήτου) «Τί ἄρα τὸ σημεῖον τοῦτο ἐσται»; Αὐτὸς
δ' ἀσφαλέστερον ἐκ τῶν πραγμάτων εἰκάζων (κατὰ τὸ
«Μάντις ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς»)
διῆγε μετέωρος ἐν τούτοις αἰωρούμενος, καὶ περιμένων
μέγα τι συμβησόμενον, ὃ καὶ μετ' ὀλίγον συνέβη. Πόλεμος
βροτολογὸς καὶ μαιφόνος ἐπῆλθεν, οἷος οὐ γέγονεν
ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
χριστιανικῶν βασιλείων μέχρι τῆς σήμερον. Πόλεμος, ἀρκεί-
νου τοῦ κατὰ τὸ 1812 ἔτος φοβερώτερος. Τότε καθ' ἐνὸς
καὶ μόνοι πᾶσα ἡ Δύσις ἐσράτευσε κατὰ γῆν· ἀλλ'
ἤδη πάλιν καθ' ἐνὸς καὶ μεμονωμένου σείεται καὶ
γῆ στρατηλατοῦσα, καὶ θάλασσα ναυσολοῦσα, καὶ ὅρη
μετατίθενται ἐν καρδίαις θαλασσῶν· καὶ
ταῦτα ἡφαίστεια, ἀπ' ἄκρων τῶν Παρωκεανείων μέχρι
καὶ τῶν Ποντικῶν παραλίων πυρίπνοα πελαγοδρομοῦντα.
Ὁ δὲ, εἷς καὶ μόνος οὗτος, ὁ καὶ μόνος ἐν Εὐρώπῃ καὶ
Ἀσίᾳ Ὀρθόδοξος βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ μόνος
ἐκ δικαιώματος ἀντιλήπτωρ τῶν ὁμοπίστων λαῶν,
πλήρης θείας Πίστεως καὶ δικαιοσύνης, ὑπερμαχεῖ τῆς

(1) Βλ. Προλεγόμ. εἰς τὰς Καποδιστρ. ἐπιστολ. (τόμ. α. σελ. 14). Τοῦτον δὲ τὸν τῷ 1853 περιμενόμενον, ὡς μήπω μέχρι τότε φανέντα, κομήτην εἶδον οἱ ἀστρονόμοι ὡς ἄστρον ἄγνωστον καὶ διάφορον παρ' ὁποῖον ὑπελογίζοντο. Τὸν δ' ἐφεξῆς (τῷ 1854) ἐπιφανέντα, ἐξέλαβον τινὲς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῷ 1454) ἐπισκεψάμενον τὴν γῆινον σφαῖραν, περὶ οὗ γράφει ὁ Φραντζῆς (Χρον. Δ. κεφ. ζ'). Τούτους δ' ἀμφοτέρους τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀναφανέντας κομήτας, ὡς μεγάλα συμβεβηκότα προσημαίνοντας ἐξέλαβον οἱ περὶ τὸ παρατηρεῖν τὰς τοιαύτας ἐπισημασίας δεινοί. Βλ. Almanach Prophétique, pittoresque et utile pour 1855, Paris.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΣΤΟΥΡΖΑΣ.

§. α. **ΠΟΛΥΜΟΧΘΟΝ** μὲν καὶ πολύπονον, ἀλλ' ἐν-
ταύτῳ καὶ καλλίμορφον παρθένον, καὶ μεγαλουργόν, καὶ
τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων κοινωφελεστάτην ἐζωγράφησε τὴν
Ἀρετὴν εἰς τῶν φιλοσόφων αὐτῆς ὑμνωδῶν, ὁ Ἀριστοτέ-
λης· « Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ, »
καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ περικροτουμένου ᾄσματος (1). Ὅθεν καὶ
αὐτῶν τῶν εὐγνωμόνων ἐθνικῶν ἢ πολιᾶ ἀρχαιότης τοὺς
ἀγαθοὺς ἐργάτας τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς
οὐ μόνον ζῶντας ἐτίμα, στεφανοῦσα δημοσίως, καὶ δώροις
πλουσίοις ἀμειβομένη, καὶ ποικίλαις ἄλλαις κατὰ τόπους
νενομισμέναις γεραίρουσα τιμαῖς, ἀλλὰ καὶ θανόντων αὐ-
τῶν τὴν μνήμην ἀθάνατον ἐφιλοτιμεῖτο διατηρεῖν. Καὶ
ἔθαπτε μὲν αὐτοὺς δημοσίᾳ, ἢ καὶ ἀπόντας ἐκενοτάφει,
καὶ ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐτέλει. Ἐσέβετο δὲ καὶ τοὺς τάφους
αὐτῶν, καὶ πολλαχῶς περιεῖπε, καὶ μεγαλοπρεπεῖς ὤκοδό-
μει, καὶ στήλας ἐφίστα, καὶ ἀνδριάντας ἀνήγειρε, καὶ κα-
λὰς ἐπιτυμβίους ἐνεχάραττεν ἐπιγραφάς, καὶ (τὸ δὴ κάλ-
λιστον, καὶ μάλιστα λογικοῖς ἀνθρώποις προσῆκον) λόγοις
ἐγκωμίων ἐκόσμει τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν καὶ τὰ κατορθώ-
ματα, ἐξάκουστον πανταχοῦ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν καθι-
στῶσα, καὶ τὸ κλέος ἀσβεστον εἰς τὰς μεταγενεστέρας γε-
νεὰς μεταλαμπαδεύουσα.

§. β'. Καλὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τὰ γεηρά τῆς ἀρετῆς

(1) Ἴδε τὸ ᾄσμα παρ' Ἀθηναίῳ ΙΕ, 51, καὶ παρὰ Λαερ-
τίῳ Ε, α, 7.

λοῦς καὶ διαφοροῦς τῶν γνωρίμων ἐπιστολικήν ἀλληλογραφίαν, νῦν δὲ συνεργῶν καὶ πρὸς τι κοινὸν τῆς πόλεως ἀγαθὸν, ἐφ' ᾧ προσεκαλεῖτο. Οὕτω περὶ τὰ τέλη τοῦ 1837 κατὰ πρόσκλησιν τῶν πολιτῶν τῆς Ὁδησσοῦ, συνεδρίαζεν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς κοινότητος ἐν τῇ τότε διὰ τὴν ἐνσκήψασαν πανώλην νόσον συστάσῃ ἐξεταστικῇ ἐπιτροπῇ. Συγχρόνως δὲ μετεῖχε καὶ τῶν πόνων τῆς ἐταιρείας τῆς ἀσχολουμένης περὶ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσσίας. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐνησχολήθη περὶ τὴν διαρρύθμισιν τῆς (ἥς ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς εἷς τῶν πρώτων συνισόρων) Ὁδησσίτιδος ἐταιρείας τῶν ἐραστῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Νεορωσσηίδος χώρας. Ἐπίσης ἐκοπίασε καὶ περὶ τὴν ἐν Ὁδησσῷ καθίδρυσιν τοῦ γυναικείου παρθεναγωγικοῦ Μοναστηρίου, συμπράκτορα καὶ συναγωνίστριαν ἔχων καὶ τὴν ἀδελφὴν (περὶ ἧς προείπομεν §. κγ. σημ.). Οὔτε τὰ χαρμόсуна, οὔτε τὰ λυπηρὰ συμβεβηκότα τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἐσθέννυον τὸν ζῆλον τῆς πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθὸν ὀργώσης αὐτοῦ φιλοπονίας. Καὶ καθήπτοντο μὲν ἑκάτερα ταῦτα τῶν εὐήχων χορδῶν τῆς φιλοσυγγενοῦς αὐτοῦ καρδίας, οὐδ' εἶχεν «εὐλυταστέργηθρα φρενῶν» (κατὰ τὸν εἰπόντα), ἀλλ' ἀπεδέχετο καὶ τὰς εὐπραγίας καὶ τὰς δυσπραγίας, ὡς νεύσεις τῆς θείας ἀγαθωσύνης, δοκιμαζούσης αὐτὸν, καὶ καθαριζούσης, ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ἅμα ἐνισχυούσης τὴν φιλόκαλον αὐτοῦ προθυμίαν πρὸς τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας, ἵνα δι' αὐτῶν ὑποχαλᾷ καὶ μετριάζῃ καὶ τὸ χαῖρον καὶ τὸ λυπούμενον τῆς ψυχῆς, καὶ μήτε δι' ἐκεῖνο ῥαθυμῇ, μήτε διὰ τοῦτο καταπίπτῃ. Οὕτω δὲ «ἐνδυναμούμενος ἐν Κυρίῳ πρὸς τοὺς κόπους τῆς ἀγάπης», καὶ δι' αὐτῶν ἐξασκῶν τὴν μετριοπάθειαν, διῆγε κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν (Α. Κορινθ. ζ. 30) «καὶ κλαίων, ὡς μὴ κλαίων».

στον Σκαρλάτον (καὶ τοῦτον Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ἡγεμονεύσαντα), καὶ τὸν μέγαν Διερμηνευτὴν Ἰωάννην, ἀμφοτέρους ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος, οἷον προθύματα τῆς ἐλευθερίας, ὑπὸ τῆς ὀμότητος τοῦ δυνάστου θυσιασθέντας. Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ὁ περικλεὴς ἐκεῖνος τῆς Μολδαυίας ἡγεμὼν, σύζυγον ἔσχεν ἐκ τῆς Βλαχίας τὴν ἐνδοξὸν Σαύταν. Τούτων δὲ τοὺς υἱοὺς, καὶ πρῶτιστα τὸν πολύτλαν ἀγωνάρχην τῶν Δακικῶν Ἀλέξανδρον, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ὡς Ἑλληνας ἀποτροπιαζόμενοι λοιδορεῖτε! Ὁ δὲ τούτου αὐτάδελφος Δημήτριος ἤδη καὶ κατ' αὐτὴν εὐκλεῶς ἀγωνίζεται τὴν Ἑλλάδα, ὡς γνήσιος τῶν Ἑλλήνων ἀδελφός. Ἄλλος Ἀλέξανδρος ὁ Μουρούζης, υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ ἡγεμόνος, (τοῦ καὶ πάππου τοῦ Στούρζα πρὸς μητρὸς), ὁ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἡγεμονίας ἡγεμονεύσας, ἀδελφοὺς μὲν ἔσχε Γεώργιον καὶ Δημήτριον, τὸν ἐπὶ φιλογενεῖα περικλεέστατον, ἀμφοτέρους μεγάλους Διερμηνεῖς, καὶ Παναγιώτην τὸν ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Δημητρίου ἐπιτροπεύσαντα τῆς Διερμηνείας· πάντας καὶ τοὺς τρεῖς ὑπὸ τοῦ δυνάστου σφαγιασθέντας. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ μόνος διασωθεὶς, Μολδαυὴν εἶχε σύζυγον ἐξ εὐγενῶν, τὴν τληπαθεστάτην Ζωὴν, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν τε ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον Μουρούζην, τὸν μέγαν Διερμηνέα, καὶ Νικόλαον διερμηνέα τοῦ στόλου, καὶ τούτους ἀμφοτέρους ἐν ἀρχῇ τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ὡς τούτου συνεργοὺς καὶ συμμετόχους, ὑπὸ τοῦ μαινομένου δυνάστου κρεουργηθέντας. Ἄλλων τινων ἐκ διγενείας γνησίων Ἑλλήνων πολλαχῶς κατὰ καιροὺς ἀναφανέντων δείγματα παραλείπομεν, τῶν μὲν ὡς ἔτι ζώντων, τῶν δὲ, ὡς καὶ σοὶ γνωστῶν πολὺ μᾶλλον, ἢ ἡμῖν. Τῶν δ' οὖν προηριθμημένων ἀπάντων, καὶ Μουρουζῶν καὶ Ὑψηλάντων καὶ Γκιικάδων καὶ Καλλιμαχῶν, ὅτι συγγενῆς ἐξ αἵματός ἐστιν ὁ Στούρζας, πρόδηλον (1). Ὑπαγε

(1) Περὶ τῶν Μουρουζῶν προείπομεν. Ὡσαύτως καὶ (§. ζ.)

καὶ χαίρων, ὡς μὴ χαίρων· καὶ χρώμενος τῷ κόσμῳ, ὡς μὴ καταχρώμενος», μηδὲ προσκολλώμενος ὅλος πρὸς τὰ ῥέοντα τοῦ θνητοῦ καὶ ἐφημέρου τούτου βίου πράγματα. Ὅτι δὲ ταῦτα ἐφρόνει ὁ φιλεργότατος καὶ καλλίεργος οὗτος ἄνθρωπος, αὐτὸς μαρτυρεῖ. Συνέτελεσε χαίρων τὴν εὐτυχίῃ τῆς θυγατρὸς συζυγίαν (τῷ 1838)· τί ἔγραφε πρὸς τὴν συγχαίρουσαν ἀδελφήν; αὐτὸς εἰπάτω διὰ τῆς χαριέσεως καὶ τροπικῆς αὐτοῦ βραχυλογίας. «Ὅταν ζῆς εὐτυχῶς, καὶ συνάμα (μετὰ τῶν συγγενῶν), πάντοτε κινδυνεύεις ἀναφωνῆσαι μετὰ τοῦ Πέτρου «Καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηναὶς τρεῖς». Ἀλλὰ τοῦτο (καθὼς φαίνεται πάντως) οὐ χρὴ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς». — Μετὰ ταῦτα (τῷ 1839 Μαρτ. 8) τελευτᾷ ἡ πολυσέβαστος αὐτοῦ μήτηρ, εἴτα δὲ καὶ ἡ μητραδέλφη αὐτοῦ θεία (Ῥοξάνδρα Καλλιμάχη)· τί πάλιν ἔγραφε λελυπημένος καὶ ἀλγῶν πρὸς τὴν συναλγοῦσαν ἀδελφήν; «Ἀστραπαὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, ἄλλη μετ' ἄλλην, ἐξερράγησαν αὐταὶ μετὰ ῥύμης φρικώδους». Ταῦτα δὲ πρεσβεύων καὶ διανοούμενος, «ἐξηγοράζετο τὸν καιρὸν» ἀπὸ τῶν προσβαλλόντων βιωτικῶν παθημάτων καὶ περισπασμῶν, οἷον διαπαιδαγωγῶν τὰ συμπτώματα, καὶ τὸν καιρὸν ἰδίᾳ κερδαίνων πρὸς τοὺς κόπους τῆς ψυχωφελοῦς ἐργασίας. Καὶ ὑπάρχει πρᾶγμα σημειώσεως ἄξιον, ὅτι καθ' ἃς προείπομεν χαρμοσύνους, καὶ τὰς ἐφεξῆς λυπηρὰς αὐτοῦ περιστάσεις, ἐξεργάσατο, καὶ ἐξέδωκεν ἄλλα τε πονήματα, καὶ τὸ μάλιστα πολυτιμότεον, οὗ τινος ὁ ἔρως ἔθελγεν ἐξαιρέτως αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν· διὸ καὶ εἰς τὴν τούτου συγγραφὴν ἀφωσίου τὰς πλείονας ὥρας τῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων ἀνέσεως καὶ μόνώσεως· λέγω δὲ τὰς περὶ τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων ἐπιστολὰς ἐν εἵδει ἀλληλογραφίας. Ἐξέδωκε δὲ ταύτας τῷ 1840 καὶ 1841 Ῥωσσιστὶ ἐν τό-

3
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΣΤΟΥΡΖΑΣ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ.

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Επιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει . . τὴν
ἀρετὴν. Β. Πέτρ. α, β.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῇ ὑδρῷ Βύσσου. ἀριθ. 302).

ΑΩΝΕ.

§. λζ. Ἔτι δὲ κατὰ τὸ 1852 βαρεῖα περιέπεσε νόσῳ, ἀσθενήσας παραπλήσιον θανάτῳ. Ἴδου πῶς ταύτην ἐν τινι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ διαγράφει· « Ἄνεμος βίαιος καὶ ψυχρὸς προσέβαλε τὴν ἀριστεράν μου πλευράν, καὶ ταυτοχρόνως ἐξεχύθη ἰοδόλος χολή εἰς τὰ ἐντόσθιά μου. Οἱ πόννοι οὐ παύουσι μέχρι σήμερον· ἀλλ' ἵνα, καὶ κακῶς ἔχων, ἀναπνεύσω καθαρώτερον αἶρα, μετέβην προχθές εἰς τὸ ἡμέτερον παράλιον ἀγροκήπιον. Τὸ γῆρας ἀντικρούει καὶ βραδύνει, κατὰ φυσικὸν λόγον, πᾶσαν ἀνάρρωσιν· οὐ κωλύει ὁμως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνει τὴν υἰεῖαν τῆς ψυχῆς. Ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος ἐδωρήσατό μοι ἀσθενοῦντι τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος αὐτοῦ. Διεγερθεὶς διὰ νυκτὸς ἀπὸ κλίνης ὁ δύνῃς μου, ἤκουσα ἐνδομύχως τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου μου, καὶ ἐπόθησα τὴν θεῖαν Μετάληψιν· ἐπιφωσκούσης τῆς Κυριακῆς ἐκάλεσα τὸν πνευματικόν μου πατέρα, ὅστις μετὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἦλθε πρὸς με κομίζων τὸν ἀρράβωνά τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἐδέξατο τὴν ἰσόβιον ἐξομολόγησίν μου, καὶ ἐφωδίασέ με τοῖς ἀχράντοις Μυστηρίοις διὰ τῆς χάριτος τοῦ Λυτρωτοῦ » (τῇ 10, Μαΐου, 1852). Οὕτω δὲ βραδέως καὶ μόλις αὐτῷ προχωρούσης τῆς ἀναρρώσεως, καὶ τῆς συνοίκου ἀτονίας ἀκμαιοτέρας ἐπικειμένης, ἠσθάνετο λοιπὸν « τὴν ἐπίγειον οἰκίαν τοῦ σκηνοῦς αὐτοῦ κατὰ μικρὸν καταλυομένην· ἀλλ' ὑπέμενε εὐψύχως, ἀφορῶν εἰς τὴν ἀχειροποίητον οἰκίαν, ἣν ἔχομεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἰκητήριον, τὸ ἐγειρόμενον ἐν ἀφθαρσίᾳ (Α, Κορ. ιε, καὶ Β, ε). Καίτοι δὲ κατερειπομένου τοῦ σώματος ὁσημέραι, ἔλαμπεν ὁμως ἀσβεστος ἐν αὐτῷ τοῦ νοεροῦ φωτὸς ἡ λαμπάς, «ὡς λύχνος καιόμενος καὶ φέγγων ἐντὸς κεχλασμένων τοίχων ἐτοιμορρόπου θαλάμου (ἔστι δ' αὐτοῦ τὸ παράδειγμα, ὅπερ ἔγραψέ ποτε περί τινος ἄλλου σεβασμίου γέροντος). Τότε δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε τῇ

« Ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ ὁ αἰώνιος Μεσίτης, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας καὶ τοῦ φωτός· ὁ Θεὸς τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀπεράντου ἀγάπης, εἴθε ποτε συνενώσαι πάσας τὰς χριστιανικὰς ὁμολογίας! Εἴθε συναθροίσει πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, καὶ εἰσαγάγοι πανταχοῦ τὴν προσκύνησιν, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ! Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ ». Τούτου τοῦ πονήματος τὸ σχέδιον εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος καθυποβαλὼν καὶ ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ Αὐτοκράτορος· καὶ αὐτοῦ ἀσμένως ἐπεδοκίμασε τὸ ἔργον. Προστεθέντος δὲ καὶ τούτου, οἷον ἐπιστεφανώματος, καὶ χρυσῆς κορωνίδος, πρὸς οἷς ὁ Στούρζας εὐδοκίμως καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐξεπόνθησεν ἀγωνίσμασι τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀνηγορεύθη Σύμβουλος τοῦ Κολλεγίου. Ἐπεμψε δὲ ἀντίτυπα τῆς βίβλου, προσθεὶς καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἐρμηνείαν χειρόγραφον, καὶ πρὸς τοὺς ἀοιδίμους πατριάρχας, τὸν τε σοφὸν Κύριλλον, διιθύνοντα τὸν θρόνον τὸν Οἰκουμενικόν, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Πολύκαρπον, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς διατριβὰς ποιούμενον. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι οἱ ποιμενάρχαι ἀπήντησαν πρὸς τὸν συγγραφέα, εὐχαρίσως αὐτὸν εὐλογοῦντες « διὰ τὸν πόνον τοῦτον, ὡς λίαν ὠφέλιμον τοῖς χριστιανοῖς ». Μετεφράσθη δὲ τὸ τεῦχος καὶ Ῥωσιστὶ καὶ Ἀγγλιστὶ καὶ Γερμανιστὶ. Ἀλλ' οἱ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀγανακτήσαντες, πολλὰς πρὸς ἀπάντησιν ἐξήνεγκαν λοιδορίας καὶ τότε καὶ ὕστερον, αὐτῆς τε καθαπτόμενοι τῆς Γραικορωσικῆς Ἐκκλησίας (ὡς εἰώθασιν τοξεύειν εἰς οὐρανὸν), καὶ τὴν συγγραφὴν ἐκφαυλίζοντες ὡς ἔνοχον σχεδὸν Καλβινισμοῦ) (1). Ἀλλὰ τοιαύτης δυσμενοῦς καὶ φιλοψόγου κριτικῆς τὰ βέλη διάκενα πίπτουσι καὶ κωφά.

(1) Βλ. τοῦ σοφοῦ Σχιμιττίου τὴν « Κριτικὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς » (οὕτως ὀνομάζει τὴν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν) « καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας »

αἰῶνος τοῦτοῦ μυρίας κατ' αὐτῆς προσβολάς καὶ ἐπι-
βουλάς. Φέρει δὲ καὶ οἶον ἐπὶ στήλης σερῶας καὶ εὐρυθέμλου
τὴν θείαν ταύτην ἐπιγραφὴν « Ἐγὼ Κύριος τοῦς
ὄντας αὐτοῦ » (Β. Τιμοθ. β, 19). Τίνας δὲ ὡς ἰδίους
αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν ὁ τῶν ὄλων Κύριος ἔγνων καὶ γινώ-
σκει, καὶ (ὡς ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα) κατ'
ὄνομα καλεῖ; Τοῦς γινώσκοντας (φησὶν) αὐ-
τόν, καὶ πιστῶς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ (Ἰωάν.
I, 4, 15). ἐν οἷς πάντως καὶ οἱ γνησίως ἀθλοῦντες, καὶ κο-
πιῶντες ἐξόχως ὑπὲρ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ
φέροντες λαμπρὰν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν τὴν
σφραγίδα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ
καὶ τελευτῶντες τὸν μετὰ σώματος βίον, ἔχουσι τὴν καρ-
ποφορίαν τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἐπέκεινα τοῦ τάφου συμπα-
ρακολουθοῦσαν, καὶ συμπροπέμπουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐπι-
γείου καὶ πολυμόχθου ἐργασίας εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῆς αἰωνίου
μακαριότητος. « Μακάριοι οἱ νεκροί, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀπο-
θνήσκοντες. Ναὶ λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν
κόπων αὐτῶν. τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν »
(Ἀποκαλ. ιδ, 13).

§. 5. Τούτων ὁπαδὸς καὶ μιμητὴς (κατὰ τὸ μέτρον τῆς
ἐνὶ ἐκαστῷ θεόθεν διδομένης χάριτος) ἀνεφάνη καθ'
ἡμᾶς καὶ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΣΤΟΥΡΖΑΣ, οὗ τὴν βιογρα-
φίαν αὐτοσχεδίως σκιαγραφοῦμεν (1). Ἐπρεπε γὰρ (ὡς
ἂν εἴποι τις περιπαθῶς καὶ ματαίως ἀδυνάτων ἐπιθυμῶν)
ἔπρεπεν, ἵν' αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ τῶν σοφῶν τοῦ ὀξυγυρά-
φου τούτου γραμματέως χειρῶν ἀπωρφανισμένος ἤδη κά-
λαμος, αἰσθησιν καὶ φθόγγον ἀναλαβὼν, καταγράψῃ τά γε

(1) Βιογραφικὰ περὶ τοῦ μακαρίτου Ἀ. Στούρζα ἄρθρα ἐξεδό-
θησαν ἤδη δύο ἐν τῷ Αἰῶνι, ἀριθ. 1484 Αὐγούστου 7, 1854,
καὶ ἀριθμ. 1492 Σεπτεμβρ. 4. Καὶ ἄλλο δὲ πρότερον, ζῶντος
αὐτοῦ ἔτι, ἐξεδόθη ἐν Conversations-Lexicon 10 Bd. p. 739.

καὶ αἰσθητικῆς κρίσεως, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἐπισήμας τῆς ἀρχαιότητος. — λ) Περὶ τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τῆς μιμήσεως τῶν καλῶν τεχνῶν. — λα) Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ νεωστὶ καταστάσεως λουθηροκαλβινικῆς ἐπισκοπῆς. — λβ) Ὑπομνήσεις καὶ εἰκόνες. — λγ) Περὶ χριστιανικῆς ἀνατροφῆς. — λδ) Καμσάτκας ἀποστολαί. — λε) Ὁδησός. — λς) Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν ἐν τῇ πόλει τῆς Ὁδησσοῦ φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων. — λζ) Νεκρολογία βιογραφικὴ τοῦ πρώην Ἀδριανουπόλεως Γερασίμου. (βλ. §. λβ). — λη) Μετάφρασις γαλλικὴ τῆς Λειτουργίας τοῦ θείου Χρυσοστόμου (ἀνωνύμως) (1). — λθ) Μετάφρασις γαλλικὴ ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακóstῃς τοῦ Ἰννοκεντίου. — μ) Βίος τοῦ ἀποστολικοῦ ἀνδρὸς ἀρχιμ. Μακαρίου. — μα) Φόρος εἰς μνήμην τῆς κομίσσης Ῥοξάνδρας Σκαρλατίδος. — μβ) Ὁ ἀκούσιος Περιηγητής. — μγ) Περὶ τῆς ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ παρούσης κατασάσεως τῆς Ἐκκλησίας. — μδ) Διπλοῦν Παράλληλον (βλ. §. λγ). — με) Πρόλογος εἰς τὰς δύο ἐγκυκλίους. — μς) Μετάφρασις γαλλικὴ λόγων ἐπιταφίων καὶ διδαχῶν τοῦ Μόσχας Φιλαρέτου. — μζ) Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πνευματικῆς ζωῆς, καὶ πνευματικῆς φιλολογίας. — μη) Μετάφρασις γαλλικὴ Συντόμου Εὐχολο-

(1) Liturgie de Saint Jean Chrysostome, traduite du Grec sur le Texte original. Pise, 1846.

ται, καὶ ἐπαπειλοῦσι καταστροφὴν, θεμιτὸν νομίζομεν, καὶ σωτήριον μάλιστα εἰς τὸν χριστιανὸν, νὰ μεταβιβάσῃ τὸν λογισμὸν εἰς τὴν βασιλείαν, ἥτις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ὑψώσῃ τὰ βλέμματά του πρὸς οὐρανὸν, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα ἡ γῆ τρέμει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ (τῇ 1, Νοεμβρ. 1848) π.

§. λδ. Εἴπομεν ἄνωτέρω, ὅτι τὴν Ἐγκύκλιον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴν μεταφράσας Ῥωσιστὶ, ἐξέδωκεν ἐν Πιερπολίει τῷ 1849. Μετέπειτα δὲ (τῷ 1850) ἐξέδωκε καὶ Γαλλιστὶ ἐν Παρισίοις, ἁμφοτέρας τὰς Ἐγκυκλίους (τὴν τοῦ Πάπα καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας), μεταφρασθεῖσας ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τοῦ δόκτωρος Δάλλα. Αὐτὸς δὲ ὁ Στούρζας προσέθηκε πρὸς τῇ ἐκδόσει ταύτῃ πρόλογον ἀξιόλογον, ἐκφράζων τὰ δίκαια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (1). Ἔτι δὲ κατὰ τὸ 1849 ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις καὶ οὗς εἶχεν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταφράσας, τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν, Λόγους ἐπιταφίους, καὶ Ὁμιλίαις καὶ διδασχάς τοῦ σοφοῦ τῆς Μόσχας μητροπολίτου Φιλαρέτου, μετὰ καλοῦ προλόγου, ἐν ᾧ διαλαμβάνει, ὅτι καὶ ταύτην τὴν μετάφρασιν (ὡς καὶ πρότερον τὴν τῆς θείας Λειτουργίας, καὶ τὴν τῆς Α, ἐβδομάδος τῶν Ἰννοκεντίου Ὁμιλιῶν) προσφέρει εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἵνα γνωριμωτέραν αὐτῇ καταστήσῃ τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσσίας. Ἐφεξῆς δὲ διεξέρχεται καὶ τούτων τῶν Ὁμιλιῶν καὶ Λόγων τὴν ἐμβρίθειαν, καὶ πλήρη θείου ζήλου καλλιέπειαν, καὶ τοὺς ἐκ νεότητος μέχρι τοῦ νῦν ἀκαμάτους περὶ τὸ κηρύττειν τὸν θεῖον λόγον ἀγῶνας τοῦ σοφοῦ καὶ ῥήτορος καὶ ἱεράρχου Φιλαρέτου, προσήκοντας τοὺς ἐπαίνους ἀπο-

(1) Les deux Encycliques, traduites du Grec par le Docteur D. Dallas et précédées d'un avertissement par A. de Stourdza, Paris, 1850.

εὐχίσθητον αὐτοῦ ψυχὴν, ὥς φαίνεται ἐκ τῆς πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὴν ἀδελφὴν ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Βέρνην Ὁδερόιδος πεμφθείσης παρ' αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ γράφει τὰ ἑξῆς· « Οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει μεγαλειότερον, οὐδὲ ἰδανικώτερον, οὐδὲ καλλιώτερον τῶν θαυμάτων ἐκείνων, ὅσα θεωροῦντες ἰδρουῖμεν τὸ πρόσωπον. Ὅρη ταῦτα, γίγαντες, μέχρι ζώνης » (τῆς μέσης) « ὑπὸ νεφῶν κεκαλυμμένα. Ἐκεῖ καταρράκται διῦπετεῖς, ἐξ ὑψηλοκρήμνων καταρρέοντες κορυφῶν· αὗται λίμναι γλαυκαὶ καὶ βαθεῖαι, τριπλαῖς ἐστεφανωμέναι σειραῖς ὁρέων, ἀλλεπαλλήλων ὠροφωμένων. Πάντα ταῦτα θαυμαστῶς ἐκπλήττουσι καὶ κατανύσσουσι τὴν καρδίαν. Ἀλλ' ὅπως καταμετρήσης ἀκριβῶς τὰ ὕψη τῶν, ὧν θαυμάζεις, κορυφῶν, ἀνάγκη πάντως, ἵνα ἴδῃς τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας αὐτῶν ἔργα τῶν ἀνθρώπων, πόλεις, ναοὺς, πύργους· (τί δὲ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα;) νηπίων, ἐρεῖς, παίγνια, οἷα τὰ ἐκ τῆς Νυρεμβέργης. — Ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς θαυμαστοῖς θεάμασιν, ἐν οἷς ὄραῖς καὶ θόλους χλόης, πέτρας ὁμοῦ καὶ πάγους αἰωνίους συμπεριλαμβανούσης, ἐν τούτοις λέγω καὶ τοῖς τοιούτοις ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς παρασχεῖν ἡμῖν σημεῖον στήριγματος (1) πρὸς τὸ διασκεῖσθαι περὶ τῆς ἀπείρου μεγαλωσύνης αὐτοῦ » κτλ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Στούρζας ἐν τοῖς θαυμαστοῖς ἐκείνοις θεάμασιν ἐφιλοσόφει, θεωρῶν καὶ ὧδε τὴν ἐν τοῖς ὁρατοῖς ποιήμασιν ἐμφαινομένην ἀσύγκριτον καὶ αἰδίοον δύναμιν τοῦ ἀοράτου Δημιουργοῦ. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ ταῦτα τὴν μεγαλοφροσύνην τῆς ἐνθεαζούσης αὐτοῦ ψυχῆς, ἐφ' ᾧ καὶ προσεθήκαμεν τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν τῆς ἐπιστολῆς.

(1) Φράσις ἀστρονομικὴ, « τοὺς πλανήτας στηρίζειν λέγουσι, παυσταμένους τῆς πορείας » (Πλούταρχ.). Καὶ στηριγμὸς ἀστέρος ἢ φαινομένη στάσις, ἣν λαμβάνουσιν ὡς σημεῖον εἰς καταμέτρησιν τῆς ἄλλων τινῶν ἀστέρων ἀποστάσεως ἀπ' αὐτοῦ καὶ διαφορᾶς.

τῆς ἀπράκτου γῆς ἡ μεγαλεπήβολος ἐκείνη ψυχὴ δι' ὀλίγων ἐτῶν ἀνέδειξε κτῆμα διάσημον, καὶ μάλιστα προσοδοφόρον, τὸ καλούμενον *Μανζούριον* (1), ἐν ᾧ φυτεῖται δένδρων παντοδαπῶν, ἀμπελῶνες, κῆποι, λειμῶνες, μελισσῶνες, ποίμναι προβάτων, ἀγέλαι βοῶν, πλεῖστα παχύδωλα καὶ σπόριμα πλέθρα καρποφόρων ἀγρῶν. Ὅσα δ' ἐν τούτῳ κατώρθωσεν ἐξαιρέτως ἔργα φιланθρωπίας, οἷον ἀπαρχὰς ἐκ τῆς προσόδου καὶ ἀκροθίνια προσενεγκοῦσα τῷ Θεῷ, διηγοῦνται μὲν καὶ ἄλλοι, ζωγραφεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀδελφός (2). Ὡς δὲ ἦλθε καὶ ἐγκατέστη εἰς Ὀδησσόν, οὐ διέλιπε καὶ αὕτη συνεργοῦσα

(1) Οὕτως ὠνόμαζον τὴν περιοχὴν τούτην οἱ πάλαι ποτὲ νεμόμενοι τὰς κοιλιάδας τῆς χώρας ἐκείνης νομάδες καὶ σκηνῖται Τάταροι τὴν δὲ χώραν ὅλην ἐκάλουν *Βουτζάκ* (*Boudzac*, κολπώδη τόπον, ἢ μυχόν). Ὡσαύτως ἀπεκάλουν (καὶ ἰδιαιτέρως *χατζίμπεϊ*) καὶ τὴν ἐν ἧ κατῴκουν παραλίαν τῆς χώρας ἐσχαιλῶν, νῦν δὲ καθ' ἡμᾶς λαμπράν καὶ εὐρυάγλαιαν, καὶ τὴν τρίτην μετὰ τὰς δύο μητροπόλεις τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας τάξιν ἐπέχουσιν, καὶ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐμπόριον οὔσαν, ἥδη διπροχθὲς καὶ *νικηφόρον* Ὀδησσόν.

(2) Τοῦτο τὸ ὑποστατικὸν ἡ Ῥοζάνδρα πολίσασα ἐξ ὧν μισθῷ συνήγαγε πολλῶν οἰκογενειῶν, γεωργῶν, φυτοκόμων, κτηνοτρόφων, καὶ ἄλλων παντοίας φυλῆς καὶ γλώσσης κατοίκων καὶ ἐργατῶν, καὶ καλὴν ἀναδείξασα ἀποικίαν, τέσσαρα θεοφιλῆ κατέστησεν ἐν αὐτῇ καθιδρύματα. Α) Νεὸν εὐρύχωρον καὶ περικαλλῆ, εἰς ὃν ἐκκλησιάζονται οὐ μόνον οἱ ἐνοικοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ γείτονες ἐκ τῶν πλησίον μικρῶν καὶ πενιχρῶν χωριδίων τῆς Βασσαραβίας. Β) Νοσοκομεῖον (ἐν ᾧ καὶ ἱατρὸς, καὶ φαρμακεῖον) κοινὸν καὶ τοῖς ἐντὸς καὶ πᾶσι τοῖς περιοίκοις. Γ) Σχολεῖον ἀμισθον, εἰς ἐκπαίδευσιν ἀρρένων καὶ θηλειῶν καὶ τοῦτο κοινόν. καὶ Δ) Ξενῶνα πτωχοτρόφον, ἠνεωγμένον πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἀναπήροις καὶ πτωχοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ φιλανθρωπικῷ *Μανζουρίῳ*. Παρεκτὸς δὲ τούτων, καὶ οἷον κορωνίδα τῶν ἀξιεπαινῶν αὐτῆς φιλανθρωπευμάτων ἡ αἰδέσιμος Ῥοζάνδρα συνεργάτιδας ἔχουσα δεσποίνας φιλελεήμονας, ἐξ ὧν συνέστη ἡ ἐν Ὀδησσῷ *Εὐεργετική* ἐταιρία (ἥς αὕτη διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος καὶ πρωτοστάτις) καθίδρυσε καὶ διωργάνωσεν ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Ὀδησσοῦ εὐρύχωρον Ὀρφανοτροφεῖον (ἐν ᾧ καὶ ναὸς, καὶ ἱερεὺς ἰδίος, καὶ ἡ προσήκουσα διδασκαλία) εἰς σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνατροφὴν

ένος τῶν εἰς τὰς προειρημένας Ἀλευτεῖους νήσους τῆς Ῥωσικῆς Ἀμερικῆς ἀποσταλέντων ἱεροκηρύκων. Τότε ἐξεπλήρωσε καὶ τὴν θεοφιλεστάτην ἐντολὴν τῆς ἀδελφῆς, ἀνεγείρας ἐν ἧ προεῖπομεν χώρα (§. κγ) πάγκαλον καὶ περίφαντον ναὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως, καὶ πολλοῖς κοσμήσας ἀναθήμασι· παρωκοδόμησε δὲ καὶ οἰκήματα κατάλληλα τῷ τε εἰσαεὶ ἱερατεύοντι, καὶ τοῖς ψάλταις καὶ ὑπηρέταις, διατάξας καὶ τὸ κατ' ἔτος σιτηρέσιον αὐτῶν. Διῆγε δὲ τὸν χρόνον νῦν μὲν ἐν τῷ Ἀσύλῳ, ἄλλοτε δ' ἐν τῷ Μανζυρίῳ. Αὐτοῦ διατρίβων συνεπέρανε τὴν βιογραφίαν τῆς ἀδελφῆς Ῥωσισί, μετ' ἐπιγραφῆς δηλούσης τὴν μετριοφροσύνην τοῦ συγγραφέως « Ὁ λίγοι τινες λόγοι πρὸς τοὺς φίλους τῆς Ῥοξάνδρας », καὶ Γαλλιστὶ « Ὑπόμνημα τοῦ βίου τῆς ἀδελφῆς μου πρὸς τοὺς ἡγαπηκότες αὐτῆς » (ἐν Μανζυρίῳ, μηνὶ Αὐγούστῳ 1847). Ἐξέδωκε δὲ ταῦτα ἐν Ὁδησσῷ τῷ 1848 (μεθ' ἑτέρων τινων πονηματίων εἰς μνήμην τῆς ἀειμνήσου Ῥοξάνδρας ὑπ' ἄλλων Ῥωσιστὶ συγγεγραμμένων, ἐπιγράψας τὸ ἐγχειρίδιον « Φόρος εἰς τὴν μνήμην τῆς κομίσσης Ῥοξάνδρας Σκαρλατίδος » (1). Τότε ἐξεδόθη ἐν τῷ Μοσχοβίτῃ καὶ τὸ περὶ οὗ προεῖπομεν, σπουδαῖον αὐτοῦ πονημάτιον « Ὁ Ἀκούσιος περιγητής ». Ἐν δὲ τῷ Ἀγγελιαφόρῳ τῆς Ὁδησσοῦ ἐδημοσίευσεν Ῥωσιστὶ περισπούδαστον

(1) Τὸ ἐγχειρίδιον περιέχει 1) τὴν Ῥωσικὴν καὶ Γαλλικὴν βιογραφίαν· 2) Νεκρολογίαν τοῦ συζύγου τῆς Ῥοξάνδρας κόμητος Ἐδδλιγγ (ἔτις ὑπὸ τοῦ Στούρζα καὶ ταύτην συγγραφεῖσαν, τῷ 1842, Ἰανουαρ- 4). 3) Τὸν ὑπὸ Γαβριὴλ ἀρχιεπισκόπου Χερσῶνος Ῥωσιστὶ Ἐπιτάφιον εἰς τὴν Ῥοξάνδραν. 4) Ἄλλον ὑπὸ τοῦ πρωτοϊερέως Μιχαήλ· ἄλλον εἰς τὰ τεσσαρακοστὰ ὑπὸ τοῦ πρωτοῖερ. Νικήτα. 5) Νεκρολογίαν τῆς Ῥοξάνδρας ὑπὸ τοῦ Α. Τροηνίκου, καὶ ταύτης ἑτέραν ἀκολουθίαν. 6) Μ. Μαγνίσκου Σκέψεις ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Ῥοξάνδρας. 7) Περιγραφὴν τοῦ περὶ οὗ προεῖπομεν ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. 8) Λόγον εἰς τὰ

νίας, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Τοῦ Σκαρλάτου τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν ἀγασθέντες διαφερόντως ἠγάπησαν καὶ οἱ τότε κατὰ τὴν Ῥωσσίαν διατρίβοντες, καὶ πάσης τιμῆς διὰ τέλους ἀπολελαυκότες ἡμέτεροι ἱεράρχαι, ὅ,τε Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης ἐν Μόσχᾳ, καὶ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἐν Πετροπόλει, ὅπου καὶ Ἀλέξανδρος, ἔτι παῖς, ἐθαύμαζε βλέπων καὶ ἀκούων τὸν γηραιὸν τοῦτον Νέστορα τῆς Ἐκκλησίας, συνερχόμενος μετὰ τῶν γονέων, ἀμφοτέρων θαμιζόντων εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ γέρων διορῶν τὴν τοῦ παιδὸς εὐφυΐαν ὀργῶσαν πρὸς τὰ μαθήματα, πυκνότερον αὐτὸν προσιέναι προέτρεπε προβαίνοντα ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ οὐ διέλιπε (μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτους, 1806) πρὸς τε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν καὶ παιδείαν (καὶ μάλιστα τὴν ἐλληνικὴν) παρορμῶν, καὶ ὅπως ἂν, καὶ ἀπὸ ποίων βιβλίων ἀναγνώσεως καὶ μελέτης ὠφελοῖτο, τὰ δέοντα παραινῶν, καὶ ἀπορίας, εἴτινες προβάλοιτο, ἐπιλύων, καὶ ἀπλῶς σπείρων σπέρματα γενναῖα εἰς γῆν ἀγαθὴν, ὡς ἐκεῖνος εἰώθει καὶ μέχρι βίου δυσμῶν αἰετὰ λειν καὶ διαπλάττειν νέων ψυχάς.

§. η. Τὴν δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου φύσεως εὐκληρίαν, καὶ ὅσων ψυχικῶν εὐμοίρησε προτερημάτων, ὑπεδείκνυον καὶ αὐτὰ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὰ προοίμια (ὡς ἔκ τε τοῦ μετὰ ταῦτα βίου, καὶ τῆς μετὰ τῶν συνήθων ἀναστροφῆς, καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων ἔστι καταλαβεῖν). Νοῦς εὐφυής, καὶ πρὸς πάσας μὲν τὰς μαθήσεις ὀξύς, πρὸς δὲ τὰς ἐμβριθεῖς καὶ σπουδαίας ἐννοίας μάλιστα προσκλινής, καὶ ζωηρὰ φαντασία, καὶ μνημονικὸν ἀσύλητον ὑπὸ λήθης καὶ στεγανὸν, οὐδὲ κρίσεως ἀμοιροῦν, προϊόντι τῷ χρόνῳ συναυξανούσης, καὶ πρᾶον δὲ καὶ φιλόανθρωπον ἦθος, καὶ μᾶλλον φιλήκοον καὶ σιωπηλὸν, ἢ φιλόλαλον, καὶ ὅσα τοιαῦτα κρίνονται πρώϊμα γνωρίσματα μεγαλοψυχίας, ὑπεδείκνυον τὸ μεράκιον ὡς φυτὸν ἀνθοφόρον, ὠραίους ἐπαγ-

παρεκβῶμεν, σημειοῦντές τινα πρὸς ὀρθότερον διαγνω-
ρισμὸν τῶν Ῥώσων, περὶ τῶν ὁποίων πολλοὶ λέγουσι, μὴ
γνωρίζοντες ». Καὶ ἀκολουθῶς διαγράφει συνοπτικῶς τὰ
τοῦ ἔθνους τῶν Ῥώσων ἰδιώματα, διαλαμβάνων κατὰ
πάροδον καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρα-
τορίας. Φαίνεται δὲ καὶ αὕτη ἡ διαγραφή συνοψισθεῖσα ἐκ
τοῦ κατὰ πλάτος περὶ τῆς Ῥωσσίας, πραγματευο-
μένου, καὶ εἰσέτι ἀνεκδότου πονήματος αὐτοῦ (περὶ οὗ προεί-
πομεν §. κθ.). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλοι καθ' ἡμᾶς ἐξέδωκαν τῆς
Ῥωσσίας περιγραφάς, ἐμμένοντες ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς φύσει
πρὸς πολιτικὰς σπουδὰς παντάπασιν ἀμίκτου καὶ ἀκραι-
φνοῦς ἐθνογραφίας (1), ἐπισυνάπτομεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἐξῆς,
ἰδίως ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν ἐν τῷ προλόγῳ
(περὶ οὗ τὸν λόγον ποιούμεθα) παρεκβάσιν τοῦ
Στούρζα.

§. λα. Ἐθαύμαζεν ὁ Πλούταρχος (ἐν τῷ περὶ τῆς Ῥω-
μαίων τύχης) τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὰς παντοίας
δυνάμεις τῆς πάλαι κοσμοκράτορος Ῥώμης· ἀλλὰ πάντως
ἔμελλε πολλῷ πλέον θαυμάσειν, εἴπερ ἐθεώρει τὸ μέγεθος
καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀκμὴν τῆς Ῥωσικῆς ἐπικρατείας.
Αὕτη, κατὰ τοὺς Γεωγράφους, ἐμπεριέχει τὸ ἑβδομον μέ-
ρος τῆς Οἰκουμένης, ἀπὸ μὲν τῆς πρὸς τὸν βόρρειον Ὠκεα-
νὸν γειτνιαζούσης θαλάσσης ἐκτεινομένη μέχρι καὶ τῶν
τοῦ Ἰστροῦ ἐκβολῶν, ἀπὸ δὲ τῶν Οὐϊστούλα παρα-
ποταμίων ὀχθῶν μέχρι καὶ τῶν ὧν κατέχει νήσων ἐν τῷ
εἰρηνικῷ Ὠκεανῷ, τῶν μεταξὺ Καμσάτκας (Camsc-
hatka) καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Καλιφορνίας. Ὅθεν οὐδὲ
δύει πώποτε καθ' ὅλης αὐτῆς ὁ ἥλιος ὁλοσχερῶς. Οἰ-
κοῦσι δὲ ταύτην τανῦν οἱ πάντες οἰκῆτορες ἐξηκονταεπτὰ

(1) Βλ. Μνημοσύνης τόμ. α. σελ. 337—347, 385—395,
καὶ τοὺς πρὸ αὐτῆς μνημονευσμένους Craufurd, Bismark, Kreu-
senstern de l'instruction en Russie κτλ.

τοὺς χρόνους καὶ καιροὺς τοῦ ἀποκαθιστᾶν καὶ καταλύειν βασιλείας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντοτε ἐγείρει ἐν καιρῷ τὸν ἄνδρα τοῦ θελήματος αὐτοῦ. «Ἐν γὰρ χειρὶ Κυρίου ἐξουσία τῆς γῆς, καὶ τὸν χρήσιμον ἐγερεῖ εἰς καιρὸν ἐπ' αὐτῆς». (Σ. Σειρ. ι, 4). Καὶ γενέσθω λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸν ἐπικαλεῖται πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτῆς, ταῖς εὐρούσαις αὐτὴν σφόδρα. Αὐτός ἐστιν ὁ μέχρι συντελείας ἀπ' αὐτῆς ἀχώριστος Νυμφίος, τὸ ἄρνιον τὸ ἐσφαγμένον, ὁ μόνος Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ ἅγιος, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὃ δουλεύει πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ αὐτὰ

(τῷ 1853, ἀριθ. 144) περιέχει πολλῷ ἀρχαιότερον χρῆσμον τοῦ Ἰταλοῦ Ἀντωνίου Τορκουάτου (τῷ 1480), ὅστις ἐν τῷ Προγνωστικῷ αὐτοῦ διεβεβαίωσεν αὐτί, μετὰ 33 Σουλτάνους ἢ δυναστεία ἢ ὀθωμανικὴ τελευτᾶν. Καὶ ὁ παρὰ τῇ ἐφημερίδι ἀνώνυμος ἐρμηνεύς ὑπολογιζόμενος ἀκριδῶς τὰ ἔτη τῶν Σουλτάνων, εὕρισκε τῆς πτώσεως ἔτος, τὸ 1853 (ὅτε ἤρξατο ὁ νῦν πόλεμος). Τὸ δὲ Γαλλικὸν προφητικὸν Ἀλμναχίον τοῦ 1855 ἔτους, καταγράφει χρῆσμον τινὰ τοῦ ἰσπανοῦ φραγκίσκου Ναβάρρα (τῷ 1604), ὅστις προεῖπεν, ὅτι μετὰ 251 ἔτη ἀπὸ τῆς καθ' ἣν ἔγραφεν ἐποχῆς, πεσεῖται τὸ βασίλειον καὶ ἡ θρησκεία τῶν Μωαμεθανῶν. Οὗτος δὲ ὁ ἐνιαυτὸς συμπίπτει μετὰ τοῦ 1854, ἢ 1855, ὡς ἡ τε σύναψις τῶν ἐτῶν μαρτυρεῖ, καὶ ὁ παλαιὸς τοῦ χρῆσμου ἐξηγητὴς Κουαρέσμιος (Quaresmij Elucid. Terrae sanct. T. 1. p. 264. Antwerp. 1639). Ταῦτα καὶ πάλιν καὶ νῦν χρησιμοδοτοῦσι χριστιανοί, λατῖνοι συνάμα καὶ Προτεστάνται περὶ τοῦ κράτους τῶν Μωαμεθανῶν. (Ὅτι δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις περιφέρονται παλαιὰ τινὰ τῶν κατ' αὐτοῦς μαντιπόλων προφοιβάσματα περὶ τῆς κατὰ τοὺς νῦν παρόντας χρόνους πτώσεως αὐτῶν, τοῦτο παραλείπομεν). Καὶ ἄλλα δὲ χρησιμοδοτήματα συσσωρεύονται ἐν τούτῳ τῷ Ἀλμναχίῳ, σὺν οἷς καὶ τὰ Βυζαντινὰ, οἷον οἱ τοῦ σιφοῦ Λέοντος χρῆσμοι, καὶ αἱ προρρήσεις τοῦ ἡμετέρου Ἀγαθαγγέλου, ὃν καὶ Ἀρμένιον τὸ γένος ἀνεκήρυξεν ὁ σοφὸς Ἀλμναχογράφος (!). Ἀλλὰ περὶ τούτων σιωπῶμεν, ὡς μᾶλλον παρ' ἡμῖν, ἢ παρ' αὐτῷ γνωσῶν (βλ. Almanach prophétique – pour 1855. pag. 46—52).

τοὺς ὀφθαλμούς. Δάκαι τὸ πάλαι καὶ Γέται (φύλα Θρακῶν, ὁ μὲν ὀ γ λ ω σ σ α, κατὰ τὸν Στράβωνα), εἶτα δὲ καὶ Σλάβοι, καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ Οὐγγροὶ συμμιγέντες συνεκρότησαν τὸ καθ' ἡμᾶς Μολδοβλαχικὸν ἔθνος· μή τοι νόθον εἴπωμεν τοῦτο; ἄπαγε· σῶζει γὰρ πάντως καὶ αὐτὸ τὴν ἰδιόζουσαν ἐνότητα τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν σκοπεῖτ' ὡς οἱ ἐθνογράφοι. Σὺ δὲ ὦ καλὲ καὶ ἀστυκὲ (ἵνα πάλιν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐπανέλθω), τί τὰς Ἀθηναίων κύρβεις ἀναδιφᾷς, παρορῶν τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου σύγχρονα καὶ λαμπρότατα παραδείγματα ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ, καὶ ταῦτά σοι οἰκεῖα ὄντα καὶ πατριωτικά; Παραλείπω τὰ ἀρχαῖα· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον μνημονεύω τὸν πρῶτον ἐκ τῶν Βυζαντίων Ἑλλήνων τῆς Δακίας καὶ Βλαχίας ἡγεμονεύσαντα Νικόλαον τὸν Μαυροκορδάτον, ὅστις ἦν πρὸς πατρός μὲν Ἑλληνας, τοῦ σοφωτάτου καὶ πρώτου γενομένου ἐξ ἀπορρήτων (μεγάλου Διερμηνέως) τῆς Ὀθωμανικῆς βασιλείας, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου, μητρός δὲ Σουλτάνας, τὸ γένος Μολδαυῆς (ἐγγόνης Ἀλεξάνδρου Ἡλιάσου, Μολδαυίας ἡγεμόνος· ἶδε τὸν Φωτεινόν). Χθесινά σοι φέρω παραδείγματα ἀνδρῶν ἀγαθῶν (καὶ τούτων παρ' ὑμῖν ἡγεμονευσάντων), οἵτινες οὔτε Ἀθηναῖοι ὄντες, οὔτε Θεμιστοκλεῖς, ἀπέβησαν ὁμῶς οὐχ ἥττον τοῦ Θεμιστοκλέους γνήσιοι Ἑλληνες· (Ἑλληνας δὲ τούτους ἐπεγίνωσκεν οὐ μόνον τὸ γένος τὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ πᾶσα ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τὰς ἀρχὰς αὐτοῖς πιστεύουσα πολιτικὴ ἐξουσία, καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν Εὐρώπην χριστιανικαὶ πολιτεῖαι). Ἀλέξανδρος ὁ Καλλιμάχης ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος γέρων καὶ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας, Μολδαυὸς ἦν τὸ γένος, ἐν Ἰασίῳ γεννηθείς· γυναῖκα δ' ἔσχεν Ἑλληνίδα, Ῥοξάνδραν, ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς γενεᾶς τῶν Γκιικάδων (καὶ τούτων Ἑλλήνων Ἠπειρωτῶν)· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἑλληνικῶς ἡγεμόνευσε, καὶ υἱοὺς Ἑλληνας ἔσχε γνησίους, τὸν τε ἀείμνη-

φίλη θυγατρί· «Φεῦ, ἐν ταῖς τοῦ βίου δυσμαῖς πόσον στενοχωρεῖται ὁ νοῦς ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τοῦ σώματος»· (οἷον εἰρηκτὴν τῆς νοεραῆς ψυχῆς τὸ σῶμα παριστῶν, κατὰ τὸν πάλαι φιλόσοφον, ἢ καὶ φέρων ἴσως κατὰ νοῦν ἐκεῖνο τὸ θεῖον τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν «τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»·). Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἔγραφε· «Σκληρὰ μὲν ἡ ἄνωθεν πεμφθεῖσά μοι νόσος, ἀλλὰ σωτήριος, καὶ οἷον καμίνου χωνευτήριον, καθαρίζον με διὰ τῆς μετανοίας κατὰ τὸ 61 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἵνα παρασκευασθῶ εἰς τέλος χριστιανικόν. Δόξα τῷ Θεῷ διὰ τοῦτο. Ἰσως τοῦ λοιποῦ καταμάθω τὴν ζωσαν πίστιν, καὶ τὴν εἰς τὸ θεῖον θέλημα σταθερὰν ἀφοσίωσιν». Ταῦτα δὲ καὶ τοιαῦτα λέγων καὶ διανοούμενος, μελέτην θανάτου τὸν βίον, ὅσον τὸ δυνατόν, ἐποιεῖτο· ὅθεν παρητεῖτο κατὰ μικρὸν καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν συνελεύσεων, τῶν γινομένων συνήθως ἐν ταῖς φιλολογικαῖς καὶ ἐκπαιδευτικαῖς ἑταιρείαις, ὧν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ἡ μέλος καὶ συνεργός, ἢ καὶ πρῶτιστον ἐλατήριο. Καὶ διῆγε μὲν ἐν τῷ οἴκῳ ἡσυχάζων μετὰ τῶν συγγενῶν, καὶ τοῖς συνηθεστάτοις φίλοις προσιτός. Ἐγραφε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐκτὸς τῆς Ὀδησσοῦ φίλους ἐπιστολάς, τὰς μὲν ὑπαγορεύων, τὰς δὲ, καὶ αὐτὸς μεγαλογραφῶν διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν. Ἐδέχετο δὲ καὶ εἴ τις αὐτῷ προσίοι, χρήζων οἵασδήποτε παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἢ συμβουλῆς. Τότε ἴσως συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς ἀστεῖον (οἷα γίνεται συνήθως ἐν τῷ βίῳ). Εἰσῆει πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπός τις, ἄγνωστος ἀγνώστῳ προσελθὼν, συνήντησε δ' αὐτῷ ἐν τῷ προδόμῳ περιπατοῦντι· καὶ ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, καὶ τῆς σεμνῆς καὶ λιτῆς στολῆς, ὑπολαβὼν αὐτὸν θαλαμηπόλον εἶναι τοῦ οἰκοδεσπότου, «Εἰσάγαγέ με (λέγει) πρὸς τὸν κύριον, τὸν οἰκοδεσπότην, παρακαλῶ». Καὶ ὁ Στούρζας· «Τί δὲ τούτου χρήζεις»; — Ἀλλά(φησι) πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον ἐρῶ. — Ἀλλ' ἐγώ σοι ἐκεῖνος (εἶπεν ὁ Στούρζας)· λέγε λοιπὸν εἴ τι θέλεις». Ὁ δὲ

(1) Coup-d'oeil sur les associations vouées au service des malades dans le monde chrétien. Orléans, 1883.

μνήσθη δὲ καὶ τῆς θεραπείας τοῦ συνεσκοτισμένου ὀφθαλμοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ὀδυνηρὰς ἐγχειρήσεις μηδὲν ὠφεληθεὶς, ἐξητήσατο καὶ ἔλαβεν ἀόριστον ἄδειαν ἀπουσίας, προσθεὶς, καὶ ὅτι διατρίψει ἐν Ὁδησσῷ. Καὶ δὴ περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1822 ἔτους κατῆλθεν εἰς τὴν Ὁδησσόν.

§. κα. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον συνεκροτήθη καὶ ἡ ἐν Βερόνῃ σύνοδος τῶν βασιλέων, πρὸς ἣν καὶ ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Ἑλλήνων ἔπεμψε πρέσβεις, κομίζοντας ἀναφορὰς πρὸς τε τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον, καὶ τὸν τότε Πάπαν Πῖον τὸν Ζ, καὶ κοινὴν πρὸς τὴν Σύνοδον *Δηλοποιήσιν*, ἐκφράζουσιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ἐν ὀλίγοις μὲν, ἀλλὰ παρῥησιαστικῶς καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ (πόσον ἐμφαντικῶς τελευτᾷ· « ἀποθνήσκοντες χρῆσιαν οἱ καὶ ἐλεύθεροι »!). Ἔστι δὲ καὶ ἡ Δηλοποίησις ἔργον τῆς φιλαδέλφου τοῦ Στούρζα χειρός. Οὗτος προλαβὼν συνέταξε καὶ ταύτην καὶ τὰς ἀναφορὰς, καὶ τὰ σχέδια, ἀσφαλῶς καὶ ἐγκαίρως διεύθυνε πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τότε τετραπλῇ Συμμαχία δύσνους ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐλληνικόν, διὰ τοῦτο (φησὶν ὁ Στούρζας αὐτός) « Οὔτε τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐδέχθησαν εἰς Βερόναν, καὶ ἡ πρὸς τὴν Σύνοδον κήρυξις αὐτῆς (ἡ Δηλοποίησις) πολὺ μετέπειτα ἐγνώσθη ὀπωσοῦν δημοσιευθεῖσα ». Ἀλλὰ καὶ οὕτως εὑρέθησαν, τέλος, ἐν τῇ Βεροναίᾳ Συνόδῳ καὶ τινες εὐνούστεροι καὶ δικαιότεροι κριταὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος (1). Ὁ δὲ Στούρζας Ἀλέξανδρος καὶ ἐν Ὁδησσῷ διατρίβων εἰς μόνην ἀπέβλεπε τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Καὶ παρεμυθεῖτο μὲν, καὶ

(1) Βλ. τὰ τοῦ Προλόγου τῆς ἐκδόσεως τῶν τοῦ Καποδιστρ. ἐπιστολῶν, Τόμ. α. σελ. 52. Ὁ δὲ Ν. Σπηλιάδης καὶ τὰ σχέδια τῶν ἀναφορῶν καὶ τῆς Δηλοποιήσεως ἐξέδωκεν ἐν τοῖς *Ἀπομνημονεύμασιν* αὐτοῦ, τόμ. α. σελ. 436—440. Ἀθήνησι, 1851.

καθαρεύουσιν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐπὶ παντοίοις ἐπαγγέλμασιν ἱλαδὸν καὶ κατὰ στίφη μαθητευόντων, σφραγιῖδα δὲ καὶ γνώρισμα τῆς ἀληθινῆς αὐτῶν παιδείας ἐπίσημον, τὸ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ κοινωφελῆ καὶ δημόσια καθιδρύματα βραβεύει, καὶ πιαίνει, καὶ διὰ παντοίων δωρεῶν καὶ τιμῶν ἐνισχύει, ὡς ὑπέρτατος πρύτανις καὶ βραβεύς, ἡ ὀρθόδοξος τοῦ Αὐτοκράτορος ἐποπτεία. Ἀλλὰ τὸ περὶ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπιτροχάδην ἐν τοῖς στενοῖς τῆς παρεκβάσεως ὁρίοις καὶ ἐπιπολῆς διαλαμβάνειν εἴη ἂν τὸ αὐτὸ, καὶ εἴ τις ἐπιχειροίη (τὸ τῆς παροιμίας) « ἀπὸ τῆς σκιᾶς τὸν ἀνδριάντα ἐξεικονίζειν ».

Ἀλλὰ δὲ πολλὰ, περὶ ὧν ἡ τοῦ Πλουτάρχου σοφία τὴν ἐθνικὴν εὐδαιμόνιζε Ῥώμην, ἀποδεικνύουσι μάλιστα καθ' ἡμᾶς εὐδαιμονεστέραν τὴν εὐσεβοῦσαν Ῥωσσίαν. Ἡ δὲ τοῦ Στούρζα παρέκβασις ἰδίως ἀναφέρει τὰ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν πάμπεδα (steppe, οἶον στιπτὰ, σκληρὰ καὶ ἀφύτευτα γήπεδα) εἰς χώρας καρποφόρους καὶ πλουτοδότους ὑπὸ τῆς ἀκαμάτου Ῥωσσικῆς καλλιεργείας μεταβεβλημένα. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν εἰσέτι καὶ νῦν, ἔστιν ὅπου τῆς Ῥωσσίας, πεδία πλατέα μὲν καὶ ὁμαλὰ, πελαγίζοντα ὥσπερ θάλασσα, στεῖρα δὲ καὶ ἄκαρπα, τὰ μὲν διὰ φύσιν, τὰ δὲ καὶ διὰ τὸ χερσῶδες καὶ ἀγεώργητον· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ταῦτα παραβιάπτουσι τὸ πάμφορον καὶ πάγκαρπον τῆς ἄλλης, τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, « τ ρ α φ ε ρ ῆ ς τ ε κ α ἰ ὑ γ ρ ᾶ ς ». Παρεκτὸς γάρ τινων ὀλίγων προϊόντων ἰδιοφυῶν, μᾶλλον πρὸς τρυφήν, ἢ πρὸς ἀναγκαίαν χρῆσιν ἐκ τῆς ἄλλης οἰκουμένης ἐπιξενουμένων εἰς τὴν Ῥωσσίαν, αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ παγετώδης αὕτη καὶ δυσχεῖμερος, καὶ ἅμα πάντων τῶν τῆς γῆς κλιμάτων τὰς ἀρετὰς ἐν ἑαυτῇ συλλαβοῦσα Ῥωσσία κέκτηται, πλουσίως γεννῶσα, καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἀφθόνως μεταδιδούσα, πᾶν ὅ,τι κράτιστον καὶ βιωφε-

θητάς ἀναγκαιοτάτης συμφωνίας τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐπιστημῶν (τοῦτο τύποις ἐξεδόθη τῷ 1833). Ὡς δ' ἤκουσε τὴν κατὰ τὸ 1831 πολυώδυνον τελευτὴν τοῦ ἀσιδίου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ι. Καποδιστρίου, θρηνῶν καὶ ὀδυρόμενος συνέγραψεν οὐ μᾶλλον διὰ μέλανος, ἢ διὰ δακρύων, σύντομον καὶ πένθιμον ἐπιτάφιον (ὃς καὶ ἐξεδόθη Ἑλληνιστὶ καὶ Γαλλιστὶ ἐν Ὁδησσῷ τῷ 1831). Μετὰ δὲ ταῦτα συνέταξε κατ' ἑκτασιν τὴν εἰσέτι ἀνέκδοτον Βιογραφίαν τοῦ Καποδιστρίου Ῥωσιστί. Καὶ Γαλλιστί δὲ ταύτης ἐξέδωκεν ἐπιτομὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ (περὶ ἧς ἐν τοῖς ἐξῆς). Οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλήρωσεν ἀξιοχρέως τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης καθήκον πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον καὶ πιστὸν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ φίλον, καὶ ἴδιον αὐτοῦ γενόμενον εὐεργέτην, καὶ συναγωνιστὴν ἐν καιροῖς ἀειμνήστοις καὶ πράγμασιν ἐπισημοτάτοις. Ἡ μὲν οὖν παλαιὰ παροιμία, πρὸς διάκρισιν τῆς τοῦ φίλου γνησιότητος, συνεβούλευε τὸν θρυλούμενον Μένειμον ἄλλῶν μετ' αὐτοῦ συγκαταφαγεῖν, σημαίνουσα τὴν διὰ χρόνου πολλοῦ συνδιαίτησιν καὶ συναναστροφὴν, ὡς ἀναγκαίαν εἰς διάγνωσιν βεβαίας φιλίας καὶ πιστῆς. Ὁ δὲ Στούρζας μετὰ τοῦ Καποδιστρίου δι' ὅλης μακρᾶς καὶ πολλῶν αἰώνων ἀξίας δεκαετίας, καὶ τοὶ πολλάκις σωματικῶς συνεστιαθέντες, μέδιμνον μὲν ἄλλῶν οὐ συγκατέφαγον, αἰετοτε δὲ συμμετείχον σεμνοτάτης καὶ νηφαλίου τραπέζης, οἷαν ἀρετὴ πολιτικὴ γενναίαις καὶ φιλαρέτοις ψυχαῖς μετ' εὐνοίας καὶ χάριτος παρατίθησιν· εὐσεβοῦντες μὲν καὶ ἐλπίζοντες εἰς Θεόν, πιστοὶ δὲ καὶ εὐγνώμονες διατελοῦντες πρὸς τὴν, ἥ προθύμως καὶ μετὰ συνέσεως ὑπηρετοῦν, μεγαλουργὸν Αὐτοκρατορίαν, τῶν αὐτῶν δὲ πρὸς ἀλλήλους συγκοινωνοῦντες σκευμάτων καὶ σπουδασμάτων φιλανθρώπου καὶ δικαίας πολιτικῆς· καὶ ὑφηγεῖτο μὲν ὁ πρεσβύτερος, ὡς ἤδη προγεγυμνασμένος,

τῆς τε τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ σχετικῆς ἀναφορᾶς, καὶ τῆς διὰ συμβόλων εἰκονιζομένης ἀληθείας. Ταύτην δὲ τὴν σπουδὴν καὶ αὐτὸς ὁ Στούρζας ἠγάπα, μετερχόμενος πολλάκις ἐν ταῖς συγγραφαῖς, ὡς χρησιμωτάτην πρὸς τε ἥθος καὶ πρὸς εὐσέβειαν, ὅταν γίνηται σωφρόνως καὶ περιεσκεμμένως. Καὶ μάρτυς ὁ ἱερώτατος Κλήμης λέγων (Στρωμ. ε. σελ. 415) « Χρησιμώτατον ἄρα τὸ τῆς συμβολικῆς ἐρμηνείας εἶδος εἰς πολλὰ, καὶ πρὸς τὴν ὀρθὴν θεολογίαν συνεργοῦν, καὶ πρὸς εὐσέβειαν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν συνέσεως, καὶ πρὸς βραχυλογίας ἀσκησιν, καὶ σοφίας ἐνδειξιν· σοφοῦ γὰρ τὸ χρῆσθαι τῇ συμβολικῇ φράσει δεξιῶς, φησὶν ὁ γραμματικὸς Δίδυμος ». Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς (Στρωμ. ζ. σελ. 473) μέμνηται τῆς συνέσεως « τῆς ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ νοητὰ, μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν δεῖς τὰ ἅγια, καὶ τῶν ἁγίων τὰ ἅγια μεταγούσης ἡμᾶς » (1).

(1) Οὕτω καὶ ὁ ἀποστολικὸς Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὰ θεῖα μυστήρια πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων παραβάλλει (Ἐπιστ. θ.). Ταῦτα δὲ τὰ τῶν Πατέρων, δῆλον, ὅτι ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ Παύλου (Ἑβρ. θ, 1, 3—23), ὅπου ὁ Ἀπόστολος (ὡς καὶ κεφ. η, καὶ ι) τὰ τῆς νομικῆς λατρείας αἰσθητὰ σύμβολα σκιὰν ὀνομάζει καὶ τύπον, καὶ ὑπόδειγμα (τῶν νοητῶν)· καὶ χειροποίητα ἀντίτυπα τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀληθινῶν· λέγει γὰρ (η, 5) « Οἵτινες (οἱ τοῦ Νόμου ἱερεῖς) ὑποδεύονται καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωσῆς· « Ὅρα γάρ, φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει (Ἐξόδ. κε, 8, 40. Ἴδε καὶ Ἑβρ. θ, 24 καὶ Ι, 1. καὶ Πράξ. ζ, 44, καὶ Σοφ. Σολομ. θ, 8). Τοιαῦτα περὶ τῆς σκηνῆς καὶ φίλων (τόμ. α. σελ. 232 καὶ 487, Μ.), καὶ ἰώσηπος (Ἀρχαιολ. Γ, 7, 18), ἀπομίμημα τῶν ὅλων τὴν σκηνὴν ὀνομάζων, καὶ αὐτὴν τὴν στολὴν τοῦ ἀρχιερέως συμβολικῶς θεωρῶν κατὰ τὸ (Σοφ. Σολομ. ιη, 24) « Ἐπὶ δὲ τοῦ ποδῆρους ἐνδύματος ἦν ὅλος ὁ κόσμος » (ἴδε καὶ τὸν ἱερὸν Θεοδώρητον εἰς Ἑβρ. θ, 5 κτλ.). Ὅθεν πάλιν ὁ θεῖος Διονύσιος πολλαχοῦ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συγγραφῶν τὰς τῶν νοητῶν καὶ ἀρχετύπων ἀληθειῶν αἰσθητὰς διατυπώσεις, « Σύμ-

τοῦ παρὰ τὸν ὀρίζοντα τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τῆς Γαλλίας μέγαν ποταμὸν Ῥῆνον, ὄμματα καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνασχών, καὶ Χριστὸν τὸν Θεὸν, ὃς ἐστὶν ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου, μετὰ πίστεως ἐπικαλεσάμενος, διέβη τὸν βαθυδίνην ποταμὸν, ἀφ' οὗ πρῶτον, εἰς δόξαν Θεοῦ (οὗ ἡ φωνὴ ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ αἱ τρίβοι ἐν ὕδασι πολλοῖς) ἁγιασμὸς πανηγυρικῶς ἐτελέσθη, καὶ ὁ τίμιος Σταυρὸς ἐν τοῖς Ῥηνῶσι ρεύμασιν ἐβαπτίσθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων τῆς Ῥωσικῆς στρατιᾶς. Συνεστράτευον δὲ παρακολουθοῦντες τῇ ἐλευθερωτῇ τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ σύμμαχοι Βασιλεῖς, « ἰδόντες αὐτῆς ἡμέραν ἐλευθέραν ». Καὶ πολλὰ μὲν αὐτοῖς καθ' ὁδὸν, οὐδὲ χωρὶς αἱμάτων, ἐμπόδια συνήντησαν, ἀλλὰ, τέλος, ἡ μεγάλη καὶ περικλεεστάτη πόλις τῶν Παρισίων ὑπετάγη τοῖς νικηταῖς.

§. ιγ. Μετὰ ταῦτα συγκροτεῖται ἡ ἐν Βιέννῃ σύνοδος τῶν βασιλέων, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1814 ἔτους συναθροισθέντων. Τότε δὲ καὶ ὁ Στούρζας διέτριβεν ἐν Βιέννῃ, παρὰ τῇ αὐτόθι Ῥωσικῇ πρεσβείᾳ πρότερον ἐγκαταχθείς· παρῆν δὲ καὶ Καποδίστριας, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος προσκληθείς, καὶ μεγάλων πραγμάτων τὴν διαχείρισιν πιστευθείς, καὶ πάλιν ὁ Στούρζας συνειργάζετο μετὰ τοῦ Καποδιστρίου, πολλὰ καὶ σπουδαιότατα ἔγγραφα μετ' ἐπιτυχίας συντάττων ὑπὸ τὴν ἐκείνου διάταξιν καὶ ἐποπτείαν· καὶ ταῦτα περὶ ζητημάτων μεγάλων, καὶ, τῶν γε πλείστων ἐταζομένων ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν βασιλέων· οἷον τὰ περὶ τῆς ὁμοσπόνδου Ἑλβετίας, καὶ ὅσα τὴν Πρωσίαν ἀπέβλεπον, καὶ ὅσα τὴν Πολωνίαν, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸ παρὸν διοικήσεως τῆς Βαρσοβίας. Ἐν δὲ τούτοις, καὶ δύω τοῦ Αὐτοκράτορος διακηρύξεις, ῥωσιστὶ καὶ γαλλιστὶ ἐκδεδομένας πρὸς τοὺς ἐν Ῥωσίᾳ καὶ Πολωνίᾳ ὑπηκόους, τὴν μὲν, ἐξαγγελτικὴν τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ μεγάλου Δουκάτου τῆς Πολωνίας εἰς βασιλείαν, ἔχουσαν τὸ στέμμα συμφυῆς πρὸς τὸ τῆς

γελλόμενον καὶ γενναίους τελεσφορήσειν καρπούς. Ἦδη δὲ τὴν ἡλικίαν ἡγήσας, διῆλθεν, ὡς μέλισσα νεάζουσα λειμῶνας εὐανθεῖς, τὰς σύνεγγυς Σχολὰς, εἰς τε τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἀκαδημίαν, καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πετροπόλεως συχνάκις φοιτῶν. Ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς τὸ τῆς Μόσχας, παντοίας ἀποδρεπόμενος γνώσεις ἐπιστημονικὰς καὶ φιλολογικὰς, καὶ μάλιστα τὰς περὶ τὴν ἱερὰν Θεολογίαν καὶ τὴν κατ' αὐτὴν πολυμαθείαν, καὶ τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν καθηγητῶν συγγινόμενος· καὶ κατ' ἰδίαν δὲ φιλοπονία χρώμενος ἀτρύτῳ (καὶ τοι τὸ σῶμα ἀσθενικὸς), οὐ διέλειπε καθ' ὥρας τεταγμένας τάτε διδάγματα τῆς ἔξω σοφίας, καὶ πρῶτιστα τὰ θεῖα λόγια μελετῶν, καὶ « τὸ πνεῦμα τοῦ νοῦς ἀνανεοούμενος, καὶ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει πλουτιζόμενος, ἵνα μορφωθῇ ἐν αὐτῷ ὁ Χριστός ».

§. θ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ βιωτικῆς ἐπαγγελίας ἔμελλεν ᾄψεσθαι, καλεῖται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς τὸν βίον τὸν πολιτικόν. Καὶ δὴ νέος ἔτι (τῷ 1809) εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς Ῥωσικῆς ὑπηρεσίας, ἐγκαταταχθεὶς εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείον, ἀφ' οὗ πρῶτον ὑπέστη ἀκριβῆ περὶ τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων ἐξέτασιν ἐνώπιον ἀπάντων τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργείου. Διωρίσθη δὲ τὸ πρῶτον γραφεύς. Καὶ μετὰ τινὰς μῆνας διετάχθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμανσόφου τοῦ τότε Καγκελλαρίου τῆς Αὐτοκρατορίας, ἵνα, διερευνήσας τὰ ἀρχεῖα, συντάξῃ ἱστορικὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν πρὸς τὸ τάγμα τῆς Μελίτης διπλωματικῶν τῆς Ῥωσσίας σχέσεων ἀπὸ τοῦ 1768 ἔτους μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Καὶ συντάξας Ῥωσιστὶ τὸ μακρὸν ὑπόμνημα τοῦτο, καὶ εὐδοκιμήσας, προῦβιδάσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν γραμματέων τοῦ ὑπουργείου. Ἐν δὲ τῷ ὑπουργήματι τούτῳ διήνυσεν ὅλην σχεδὸν τριετίαν, μετα-

§. ιε. Ἦδη δὲ τελευτῶντος τοῦ 1816, δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος (ἐκδοθέντος Δεκεμβρ. 23) ἐξεβλήθη τῆς Ῥωσσίας τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν. Τοῦτο τὸ περιβόητον τάγμα παρεισέφρησεν εἰς τὴν Μόσχαν πρὸ τῆς τοῦ Μεγάλου Πέτρου αὐτοκρατορίας. Οὗτος δὲ τὰ σκῆπτρα τοῦ κράτους παραλαβὼν, καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν ἐπιγνούς, ἐξήλασεν αὐτοὺς διὰ προστάγματος ἐν ἔτει, 1715. Ἀλλ' αὐτοὶ καὶ αὖθις, ἐπὶ τοῦ αἰοιδίμου Παύλου αὐτοκρατοροῦντος, διωκόμενοι ἐκ τῆς ἄλλης Εὐρώπης, κατέφυγον πανούργως εἰς τὸ ἄσυλον τῆς γενναιοψυχίας τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ πολλῆς ἀπήλαυσαν παρὰ τῶν Ῥώσων φιλανθρωπίας, ἐν τε Μόσχᾳ καὶ Πετροπόλει κατασταθέντες. Ἀλλ' εὐθύς ὡς ἐν αὐτοῖς ἐθερμάνθη ὁ ὄφιος τῆς πανουργίας, ἐξέχεον ἡρέμα εἰς τὰς τῶν ἀπλουστέρων (παίδων μάλιστα καὶ γυναικῶν) ἀκοὰς καὶ ψυχὰς τὸν ἰὸν τοῦ προσηλυτισμοῦ, διχοτομοῦντες οἰκογενείας εἰρηνευούσας, καὶ ἀποσχίζοντες τέκνα ἀπὸ γονέων καὶ συζύγους ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν, ὅσων τὰς συνειδήσεις ἐτάραττον, λυμαινόμενοι τὴν ὀρθόδοξον πολιτείαν. Ταύτης δὲ τῆς πονηρίας αὐτῶν λαμπρῶς ἀποδειχθείσης, ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ἐκτὸς τῶν τῆς Ῥωσσίας ὁρίων ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἀνανεώσας τὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου δόγμα. Τότε καὶ ὁ Καποδίστριας, ὅστις διεξῆγε πρὸς τὸ πρῶτον τὰς μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Παπικοῦ θρόνου ἐκκλησιαστικὰς διαπραγματεύσεις (καθὰ προείπομεν), συνηγόρησεν ὅμως τοῖς τῆς βασιλίδος ἐκκλησίας δικαίοις κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, τραχέως μὲν οὐ, δυνάμει

(Schmitt, Krit. Geschichte der neugriechis. und der russich. Kirche pag. 232. Mainz, 1840. βλ. καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς §. κς. σημ.). Ἀλλ' εὐρέθησαν ἄλλοι δικαιοτέροι τοῦ πονήματος ἀναγνῶσαι, καὶ αὐτὸς ὁ Γερμανὸς δόκτωρ Παῦλος ἱστορικῶς ἀναφέρων τὸ σύγγραμμα, ἀδιαβλήτως καὶ μᾶλλον εὐφρόνως διεμνημόνευσεν αὐτὸν δὲ τὸν συγγραφέα ἀνεψιὸν τοῦ Καποδιστρίου κατὰ λάθος ὑπέλαβε. βλ. Das Staats-Lexicon von Rotteck und Welcker. T. 6. p.144. Altona, 1847.

τὸ « Δοῦλε πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ ». Διεμέριζε δὲ τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας εἰς τρία, προσηυχὴν, καὶ μελέτην, καὶ τὴν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ πλησίον ἔμπρακτον φιλοπονίαν. Ταύτην δὲ μετῆρχετο τριχῶς, τὸ μὲν, αὐτὸς τελεσιουργῶν τὴν προσήκουσαν ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν τῆς μονογενοῦς αὐτῷ θυγατρὸς, ἐκτρέφων αὐτὴν « ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου »· τὸ δὲ, συγκοινωνῶν καὶ συμμετέχων προθύμως τῶν εἰς τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθὸν θεοφιλῶν ἀγῶνων τῆς ἀδελφῆς· καὶ τὸ τρίτον, πυκνὰς καὶ διαφόρους συντιθεῖς συγγραφάς, ἀσθενῶν μὲν τὸ σῶμα, ζέων δὲ τῷ πνεύματι, καὶ πεποιθῶς ἐπὶ τῷ διδάσκοντι ἄνθρωπον γινῶσιν, καὶ βεβαιοῦντι, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσεύθήσεται. Οὐδὲ περιώριζε τὴν τοῦ δραστηρίου νοὸς αὐτοῦ ἐργασίαν εἰς μόνον ὃν κατῴκει κύκλον τῆς Ὀδησοῦ. Παρεξέτεινε δὲ ταύτην καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς, ἀνασκοπῶν, τίποτ' ἂν δυνηθεῖη καὶ εἰς ἄλλους τινὰς τόπους ἰδίως, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, πρὸς ὠφέλειαν συνεισενεγκεῖν.

« Ὡς δ' ὅτ' ἀναίξῃ νόος ἀνέρος, ὅτ' ἐπὶ πολλὴν
Γαῖαν ἐληλουθῶς, φρεσὶ πευκαλίμῃσι νοήσῃ,
ἔνθ' εἶην, ἢ ἐνθα, μενοινήσειέ τε πολλὰ » (Ἰλιάδ. Ο).

Οὕτω καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ὀξύνοια πολλὰ μενοινῶσα καὶ διασκεπτομένη, διέτρεχε τὴν Ῥωσοίαν, μετέβαινεν εἰς τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην, ἀφίπτατο πρὸς τὴν ὀρθοδοξοῦσαν Ἀνατολὴν καὶ τὴν φίλην Ἑλλάδα, ὅπως συνεισφέρῃ καὶ αὐτὸς τὸν ὀφειλόμενον ἔρανον εἰς τὸν κοινὸν πᾶσι τοῖς λογικοῖς ἀνθρώποις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνα, συγγράφων Ῥωσιστί, Γαλλιστί, Ἑλληνιστί, ποικίλα σπουδάσματα. Καὶ πρῶτον μὲν συνέταξε πόνημα τῷ μὲν ὀγκῷ μικρὸν, μέγα δὲ τὴν ἀξίαν, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ « Πίστις καὶ Γνωσις· ἢ Κρίσις περὶ τῆς ἐν τῇ παραδόσει τῇ πρὸς τοὺς ὑποτρόφους τῶν σχολείων μα-

δὲ καὶ μισθοῦ χορηγίαν αὐτῷ προέτεινεν ὁ τὰ τῆς δημοσίου παιδείας διέπων ὑπουργός, ὁ δ' εὐγνωμόνως ἐπαινέσας, ἀνένευσεν.

§. ιζ. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Πετρούπολιν κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1818, πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος ἐργασίαις ἡσχυλεῖτο μετὰ ζήλου καὶ περὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων. Καί τοι δὲ κατὰ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ὅλην τοῦ σώματος ὑγείαν ἔχων ἀκροσφαλῶς καὶ ἀσθενικῶς, ὑπήκουσε καὶ ἄκων, διορισθεὶς προσέτι καὶ μέλος τῆς ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιτροπῆς, ἐπιστατῶν εἰς ἐπιθεώρησιν καὶ ἀνάπλασιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἄλλων τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχειωδῶν. Ὁ δ' αὐτὸς συνέταξε Ῥωσιστὶ καὶ Γαλλισὶ καὶ θεμελιώδη ὑποτύπωσιν (*institution fondamentale*), ὡς βάσιν καὶ ὑποθήκην τῆς δημοσίου διδασκαλίας. Ἐξεδόθη δὲ καὶ διὰ τύπου τὸ σύγγραμμα, νόμου τάξιν ἐν Ῥωσσίᾳ λαβόν. Καὶ τοῦτο μὲν (ὡς ἔμελλεν) ἐπεκρίθη πικρῶς ὑπὸ τῶν ὑπεράγαν ἐλευθεριαζουσῶν ἐφημερίδων τῆς Εὐρώπης. Ὁ δὲ Στούρζας οὐ διέλειπε συνδιασκεπτόμενος μετὰ τῶν συνεπιτρόπων περὶ τῆς σῶφρονος καὶ κοινωφελοῦς παιδείας τῶν μαθητιώντων, καὶ γνώμας εἰσάγων ἐγγράφους, καὶ ὁδηγίας περὶ τῶν εἰς τὴν δημόσιον ἐκπαίδευσιν ἀναγκαίων ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταρρυθμίσεων. Ἐγραψε δὲ καὶ ὑπόμνημα πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργόν, πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Νικολαΐδην τὸν Γαλίτσηνον, δηλοποιῶν τὰς ἐργασίας τῆς Διευθύνσεως· « ἥτις (καθὼς γράφει) τοῦτο καὶ μόνον διὰ πάσης εἶχε φροντίδος, ὅπως γένηται κοινωφελὴς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοιούτου ἀρχηγοῦ ». Οὐκ ἀρκούμενος δὲ τούτοις, ἅμα σχολὴν λαμβάνων, ἐπετέρπετο καὶ πόνοις φιλολογικοῖς, συντάξας καὶ ἐκδοὺς Ῥωσιστὶ α.) Σκέψεις περὶ τῆς μερικῆς καὶ τῆς γενικῆς ἀγαθοεργίας, καὶ β.) Σκέψεις περὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. Ἐξέδωκε δὲ ταύτας ἐν τῇ ἐφη-

τελευταῖας αὐτοῦ (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1854) ἔγραφε πρὸς τὸν ἀρχιμανδρίτην Ναθαναήλ· « Ἡ κόπωσης τῆς ψυχῆς καταβάλλει με· ἀλλ' ἤθελον ἵνα ζήσω ἔτι ὀλίγον. ὅπως ἴδω ἰδίους ὀφθαλμοῖς τὸ σωτήριον τοῦ Κυρίου, τὴν ἀποβολὴν τῆς ἀτιμίας, τὸν θρίαμβον τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν κινδυνεύόντων ἐν τῷ αἱματηρῷ ἁγῶνι». Σύγχρονος σχεδὸν καὶ ἄλλη τούτου ἐπιστολὴ ἐκτὸς τῆς Ῥωσσίας πεμφθεῖσα λέγει τὰ ἑξῆς. « Τέλος, μέλλομεν ἵνα παρασταθῶμεν ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀποφάσεων τῆς θείας προνοίας. Ἡ θεία δικαιοσύνη εὐρίσκεται εἰς τὰς παραμονὰς τῆς πληρώσεως αὐτῆς. Δεώμεθα, δεώμεθα! ἐνεργῶμεν ἕκαστος τὰ καθ' ἑαυτόν! — Ἡ ἁγία Ἐκκλησία ἅπασα γονυπετεῖ πρὸ τῶν ἁγίων ἡμῶν θυσιαστηρίων. Ἀγρυπνῶμεν, ἀγαπητὴ μου φίλη, ἀγρυπνῶμεν, καὶ προσευχώμεθα· καὶ ἐλπίζω, ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου ἡμῶν ἄσομεν τὸ ἄσμα τοῦ Συμεών, τὸ «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου Δέσποτα». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, καὶ τοι συνεχῶς προσευχόμενος, πολλῷ πλεον τότε ἐκτενέστερον προσέκειτο τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει καὶ κατ' οἶκον ἐν Ὁδησσῷ, καὶ ἡσυχάζων ἐν τῷ Ἀσύλῳ, ὅπου (καθὼς ἔγραφεν) « νῦν λίζετο, οὐχ ὡς στρουθίον ἐπὶ δώματος, ἀλλ' ὡς νυκτικὸς ῥαξ ἐν οἴκῳ πέδῳ » (κατὰ τὸν ψαλμῶδον), καὶ διῆγε τὸν χρόνον διαλογιζόμενος ἡμέρας ἀρχαίας, καὶ ἅμα μεμνημένος τῶν ἑαυτοῦ ἐσχάτων.

§. μ. Ἦδη δ' ἐπιστάντος τοῦ Ἰουνίου μηνός (1854), ἐπῆλθεν αὐτῷ λογισμὸς εἰς τὸ Μανζύριον ἀπελθεῖν (ὡς εἰώθει, θέρους ὦρα, κατ' ἔτος ἡσυχάζειν καὶ μελετᾶν ὑπὸ τὴν εὐδροσον σκιάν τῶν θαλερῶν φιλανθρωπευμάτων τῆς ἀδελφῆς)· καὶ ἡτοιμάζετο μὲν πρὸς τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ἐκὼν ἀέκων, καὶ ὀκνῶν καὶ ἀπρόθυμος, ὡς ἔγραφεν ἐκ τοῦ Ἀσύλου πρὸς τὸν ἐν Ὁδησσῷ πνευματικὸν αὐτοῦ. « Ἐγὼ παρασκευάζομαι πρὸς οὐ μακρὰν ὁδοιπορίαν, ὡσὰν εἰς

μη ἢ τε ζώνην (χρυσοφόρον) μη ἢ τε ῥάβδον, μη ἢ τε πήραν, ἀπὸ τῶν σπηλαίων αὐτῶν ἐξιόντες, ἐφύτευον καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ κατ' ἀνατολὰς καὶ πρὸς νότον τὸ καρποφόρον ξύλον τοῦ Σταυροῦ· καὶ ἰδοὺ τὰ σπήλαια αὐτῶν μεταβάλλονται εἰς Μοναστήρια καὶ ἐπισκοπὰς, καὶ Ἐκκλησίας τοῦ ζώντος Θεοῦ. Ὁ δὲ πνευματικὸς οὗτος πολιτισμὸς συνήργησε τὰ πρῶτιστα καὶ μέγιστα πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἀρκτέροις μάλιστα καὶ τοῖς ἐώοις μεθορίοις τῆς Ῥωσσίας συνοικισμὸν, ἐξημερωθέντων διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ τῶν κατ' ἐκείνας τὰς χώρας ἀγρίων τότε λαῶν. Φῖνοι, καὶ Περμαῖοι, καὶ Ζοῦδοι (Τζοῦδοι), καὶ Καρέλιοι, καὶ Λάπωνες, καὶ οἱ πρῶην ἀλληλοφάφοι Σαμοέδοι ἐσθίουσιν ἤδη τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, καθὰ καὶ ἡ μεγάλη μεγαλῶσι τεταμένη πολύφυλος Σιβηρία. Ἐν δὲ ταύτῃ καὶ εἴ τινα διάγουσι γενναῖα φῦλα νομάδων (οἷον τὸ τῶν Ταγγουσίων καὶ Βουριατῶν) δικαιοσύνην ἀσκοῦντα, καὶ πίστιν μὲν εἰς Θεὸν, ὑποταγὴν δὲ καὶ στοργὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἐξουσίαν, περιφέρουσι μετὰ τῶν σκηνωμάτων αὐτῶν καὶ τὴν ἀγίαν σκηνήν, ναὸν καὶ θεῖον θυσιαστήριον μεταβατικόν, ἐν ᾧ τελοῦνται καθ' ἐκάστην τὰς τῆς εὐσεβείας τελετὰς ὑπὸ τῶν συνοδευόντων διδακτικῶν ἱερέων. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐν τῇ Σιβηρίᾳ Πετροπαυλίδος ἄκρας, καὶ τῆς ὑπ' αὐτὴν βαθυκόλπου Καμσάτσας, ὁ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου σωτήριος φθόγγος ἤχησε λαμπρῶς καὶ διαπρυσίως μέχρι καὶ τῶν ἀκτῶν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παράλια τῆς φύσει χρυσοφόρου, καὶ πνευματικῶς παμπτώχου Καλλιφορνίας. Ἐτι κατὰ τὸ 1837 ἡ ἐκεῖ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία συνίστατο ἐκ 235 ψυχῶν Ἀλεουτῶν καὶ ἄλλων ἀθρήσκων πρῶην ἀνθρώπων, οἵτινες εὗρον τὸν θησαυρὸν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν διὰ τῆς ἐκεῖ ὀλιγαρίθμου Ῥωσικῆς ἀποικίας, καὶ ἤδη πληθύνονται. Τὰς δὲ μεταξὺ Καλλιφορνίας καὶ Καμσάτσας Κουριλικὰς καὶ Ἀλεουτεῖους νήσους τῆς Ῥωσσοαμερικῆς οὐκέτι κατέχει ἡ τῆς

συστήματος, τὸ ὁποῖον περιστρεφόμενον δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐξ ἀντιθέτου κίνησιν τοῦ συστήματος τοῦ παντός, τὴν ἀπευθυνομένην βεβηγηδὸν διὰ τῶν σημείων τοῦ Ζωδιακοῦ πρὸς ἀνατολὴν αἰωνίαν » κτλ.

§. κβ. Οὕτως ὁ φιλογενής Ἀλέξανδρος ἐν πνέων καὶ ποθῶν, πρὸς ἐν βλέπων καὶ σπουδάζων, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἐθεώρει μὲν αὐτὴν ὡς ὑπὸ Θεοῦ προωρισμένην, ἀπελογεῖτο δὲ καὶ πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὸν ἀγῶνα « τῶν ἑκτεπίστεως καὶ ἐξαίματος ἀδελφῶν αὐτοῦ » (ὡς ὠνόμαζε πολλάκις τοὺς πολυπαθεῖς Ἕλληνας· ἔχει δὲ τὴν φράσιν καὶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῆς ἀδελφῆς). Ἦσαν δὲ τότε τοιοῦτοι κατήγοροι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ὀδησσὸν, Μολδαυοί τινες καὶ Βλάχοι εὐγενεῖς, ἐκεῖ καταφυγόντες ἐκ τῆς εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἡγεμονίας γενομένης ὀλεθρίας τῶν Τούρκων εἰσβολῆς· καὶ ἡγανάκτουν μὲν εὐλόγως ἐφ' οἷς ἔπαθον (καί τοι μὴδ' αὐτοὶ μέιναντες ἀσυντελεῖς πρὸς τὸν συντριμμὸν, διὰ τὴν διχόνοιαν αὐτῶν), οὐκ ἤρκοῦντο δὲ μόνον κακολογοῦντες τοὺς ἐν Δακίᾳ τὸ πρῶτον διακινδυνεύσαντας καὶ πεσόντας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐβλασφήμουν καὶ τοὺς ἐν Ἑλλάδι μαχομένους περὶ τῶν ὅλων, καὶ πᾶν τὸ ἐλληνικὸν, ἀναρχικὸν καὶ πανώλεθρον τὸ ἔργον ἀποκαλοῦντες, καὶ αὐτόχρημα καρβοναρικόν. Ἦθελον δὲ σύμφωνον καὶ συνωδὸν πρὸς τὴν αὐτῶν κακόγλωσσον βοήν καὶ τὸν Στούρζαν αὐτὸν (ὡς καὶ τοῦτον δῆθεν τὸ γένος ὅλως Μολδαυὸν), ἀποτυγχάνοντες δὲ τῆς ἐλπίδος, ἐδυσμέναινον κρυφίως. Καί τοι γε ὁ συμπαθὴς καὶ φιλάδελφος ἐκεῖνος ἐπένθει μὲν τὰ κατὰ τὴν Δακίαν, διέκρινε δ' ἀπ' αὐτῶν τὰ ἐλληνικά (καὶ μάρτυς αὐτὸς λέγων διαρρήδην ἐν τῇ 5, τῶν εἰρημένων ἐπιστολῶν « Ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐπανάστασις ἠθέλειν ἐκραγῇ ἀναγκαίως, ἂν καὶ ἡ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Μολδαυίαν ἐπιδρομὴ δὲν ἐγίνετο »)· ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι μὴδὲν τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας φροντίζοντες,

κινδύνων εἰς σύνταξιν προκηρύξεων, καὶ γραμματίων ἐφημερινῶν (βουλευτινίων) καὶ ἄλλων ἐξαγγελτικῶν ἐγγράφων, ἀνηκόντων εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου· οὐδὲ κατέλιπεν ὁ Στούρζας τὸ στρατόπεδον, εἰ μὴ, ἅφ' οὗ διέβη πάλιν τὸν Νείμηναι ποταμὸν ὁ Ναπολέων, δραπέτης ὁ κοσμάρχης, μόλις παρὰ τρίχα τὸν ἐπικρεμασθέντα κίνδυνον τῆς ζωγρείας διαφυγών. Τότε δὲ ὁ Στρατάρχης ἀπῆλθεν εἰς Βίλναν, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Στούρζας, ἔνθους ὅλος ἐφ' οἷς εἶδε τε καὶ ἤκουσε θαυμασίους τῆς παντοδυνάμου δεξιᾶς· καὶ κεῖθεν ἀνέβη εἰς Πετρούπολιν, ὅπου καὶ θαλαμηπόλος ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὠνομάσθη πρὸς ἀμοιβὴν τῆς πολυμόχθου καὶ πιστῆς ὑπηρεσίας.

§. ιβ. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ 1813 ἔτους, ἐξαίτησάμενος καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν, κατέβη εἰς Βασσαραβίαν, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πολιτικοῦ διοικητοῦ τυγχάνοντος τῆς χώρας ἐκείνης, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκ τῶν προνομευσάντων πολεμίων λελωσθμένων αὐτοῦ ὑποστατικῶν· καὶ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς Πετρούπολιν ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον, συνεισφέρων καὶ αὐτὸς τὸ κατ' αὐτὸν, ὡς μικρά τις μέλισσα, καὶ συμπονῶν μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ εὐθηνουῦντος σμήνους τῶν περὶ τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας συμφέρον δραστηρίως ἀσχολουμένων. Τότε προσήνεγκε τῷ Αὐτοκράτορι καὶ δόκιμον σχεδίσμα περὶ προικοισμοῦ τῶν ἀπομάχων. Εἰργάσθη δὲ καὶ περὶ τὸν ἀπολογισμὸν τῆς διοικήσεως τῆς Βασσαραβίας. Ἐν τούτῳ τῷ ἔτει (κατεσβεσμένης ἤδη παντελῶς καθ' ὅλην τὴν Ῥωσσίαν τῆς οὐλομένης ἐκείνης καὶ φρικώδους στρατηλασίας τῶν πολεμίων, ἀφανισθέντων, ὡς καπνὸς, μέχρις ἑνὸς) ὁ καλλίνικος Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος θύσας τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ τὰ ἐπινίκια χαριστήρια, ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τῆς Αὐτοκρατορίας, θεόπεμπτος εἰρηνάρχης, εἰς τὴν ἀνεστατωμένην καὶ φλεγμαίνουσαν Εὐρώπην. Ὡς οὖν ἦλθε μετὰ τοῦ φιλοχρίστου στρα-

γίου (βλ. §. λδ). — μθ) Περὶ τῶν ἐν τῷ χρι-
στιανικῷ κόσμῳ συνεταριῶν, τῶν κα-
θωσιωμένων εἰς ὑπηρεσίαν τῶν νοσοῦν-
των. — ν) Παραινέσεις πρὸς τὰς διὰ τὸν
Χριστὸν ὑπηρετούσας τοῖς νοσοῦσιν
ἀδελφάς (βλ. §. λζ). — να) Περὶ τῶν ἱερῶν
καθηκόντων ἐπιστολαί (βλ. §. κη, λε). — νβ)
Ἰπόμνημα περὶ τῶν Ὀρθοδόξων εὐαγγε-
λιστῶν Ῥώσων ἀπὸ τοῦ 1793 ἕως τοῦ
1853 (βλ. §. λς).

Καὶ ταῦτα μὲν αὐτοῦ τὰ λογικὰ φιλοπονήματα. Πρὸς
δὲ τούτοις προσθετέον καὶ τὰς πολυαρίθμους, καὶ πολὺ πλέον
ἢ ἓνα τόμον συνιστώσας, ἰδιωτικὰς αὐτοῦ ἐπιστολάς, ὅσας
διὰ χρόνων (καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1854)
ἔγραφε πρὸς τε τοὺς ἐνὶὸς καὶ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ῥωσικῆς
ἐπικρατείας, συγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ ἄλλους γνωρίμους
πάσης τάξεως καὶ ἐπαγγελίας· καθότι καὶ αὗται μαρτυ-
ροῦσι λαμπρῶς τὰ κατ' αὐτὸν, πολὺ φῶς ἐπιχέουσai πρὸς
διάγνωσιν τῶν ἐν τοῖς διαφόροις περιστατικοῖς ψυχικῶν
αὐτοῦ διαθέσεων καὶ ἐνεργειῶν (ὅθεν καὶ εἰκόνα ψυχῆς
εἶπεν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος τὴν ἐπιστολήν). Εἰ γὰρ καὶ
καθόλου « Ἄνδρὸς χαρακτήρ ἐκ λόγου γνωρίζεται », πολλῶν
μᾶλλον γίνεται γνωριμώτερος ἐκ τῶν ἀφελῆ καὶ ἀπροσποίη-
τον οἰκιακῆς συνομιλίας τύπον φερουσῶν, καὶ πρὸς πολ-
λοὺς κατὰ καιροὺς ἐπεσταλμένων παρ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ
ἐπιστολῶν, ἐν αἷς, ὡς εἰδωλον ἐν κητόπτρῳ, χαρακτηρίζεται
τότε ἦθος καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ φρόνημα, καὶ αὐτὸς, ὡς
εἶπεν, ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος τοῦ ἐπιστολογραφοῦντος.
« Εἰς μακρὰν » (ἵνα τοὺς αὐτοὺς τοῦ Στούρζα λόγους, οὓς
εἶπε περὶ ἄλλου, ἐφαρμόσωμεν ἐν μέρει καὶ εἰς αὐτόν).
« εἰς μακρὰν σειρὰν ἐπιστολῶν, γεγραμμένων παρὰ τῆς αὐ-
τῆς χειρὸς, καὶ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην περίστασιν, ὁ πα-

πρώην ἀσεβείας τῖφλωσις καὶ (καθ' Ὅμηρον εἶπεν) ἀλαω-
 τὺς· καταυγάζει δὲ ταύτας τὸ φῶς τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ
 κοσμοῦσιν Ἐκκλησίαι Θεοῦ, καὶ ἱερεῖς ἅγιοι, ποιμαίνοντες
 τὴν λογικὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην, προῖοῦσαν καὶ αὐξάνου-
 σαν εἰς χιλιάδας. Ὅθεν ἐπὶ τοῦ νῦν πανευκλεῶς Αὐτοκρα-
 τороῦντος καὶ ἐπίσκοπος Καμσάτσκας κατέστη (τῷ 1841).
 Ἡμεῖς δ' ἐν τούτοις ἐν ἔτι μόνον ἐπισημειοῦμεν, καὶ τοῦτο
 πρὸς τιμὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Τῆς ἐν Καδιάκῃ (μια τῶν
 ἀνωτέρω νήσων) ὑπὸ Σελιχόβου κατασθείσης Ῥωσικῆς ἐν
 Ἀμερικῇ ἐμπορικῆς ἐταιρείας πρόταρχος (διευθυντής) ὑπῆρ-
 χε τὸ γένος Γραικός, Δελλαρέβης τὸ ἐπώνυμον, ὅστις διὰ
 τῆς πραότητος τοῦ τρόπου κερδήσας τὴν ἀγάπην τῶν Κα-
 διακῶν, κατήχησεν οὐκ ὀλίγους εἰς ἀκοὴν πίστεως· καὶ
 πρῶτος ὁ Γραικὸς οὗτος ἤνοιξεν ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ τὰ προει-
 σόδια τῆς μετὰ ταῦτα (τῷ 1793) πρώτης ἀποστολῆς τῶν
 Ῥώσων Ἀποστολικῶν ἱεροκηρύκων (1). Καὶ ταῦτα μὲν
 ἐκεῖ. Ἐπὶ δὲ τῶν κορυφῶν τῶν Οὐραλίων ὀρέων φεγγοβο-
 λοῦσι θεῖοι ναοὶ πολλῷ λαμπρότερον, παρὰ τοὺς ἐν τοῖς
 ἀνηλίοις αὐτῶν ἐγκάτοις κρυπτομένους παντοίους πολυτί-
 μων λίθων θησαυρούς· καὶ ὁ ἀγέρωχος Καύκασος φέρει τὸ
 ζώπυρον τοῦ θείου πυρός, ἐνυπολανθάνον ἐν τοῖς ἐρειπίοις
 τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν, καὶ ἐν ταῖς καλύ-
 βαις Ὀρεινῶν τινῶν νεοφωτίστων (2). Οὕτως ἡ ἀγιωτάτη
 Ῥωσικὴ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀγίων τῆς Πί-
 στεως ἀθλητῶν, καὶ τῶν ἐφεξῆς ἱερῶν ἀποστολῶν τῶν γνη-

(1) Βλ. σελ. 320 τοῦ ἀξιολόγου Ῥωσικοῦ συγγράμματος, οὗ
 ἡ ἐπιγραφή α *περὶ τῆς εἰρηνικῆς ἐν τῇ Ῥωσίᾳ ἐξαπλώσεως τοῦ*
χριστιανισμοῦ κ· κεῖται δὲ ἐν ταῖς Προσθήκαις εἰς τοὺς ἁγίους
Πατέρας ἔτ. γ. Μόσχα, 1845. Ἴδε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Θ. Βαλ-
 λιάνου ἐξελληνισθεῖσαν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ ἱστορίαν τῆς Ῥωσικῆς
 Ἐκκλησίας, σελ. 79, 128, 139, 304 κτλ. Ἀθήνησι, 1851.

(2) Βλ. Στούρζα, Ἐπιστολ. περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἱερω-
 τῆς, τόμ. β. σελ. 172—174, 188.

τῶ ἀδελφῶ τὰ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἔκ τε πίστεως καὶ ἐξ αἵματος ἀδελφῶν αὐτῶν ὁμογενῶν, ὅσοι κατέφυγον εἰς τὴν Ῥωσσίαν (ἐπέκεινα τῶν ὀκτακισχιλίων) ἔκ τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχόθεν ἀποδράντες, « ἃ φ' οὐ εἶδον τὰς πατρώας αὐτῶν ἐστίας ἐσβεσμένας ἐξ αἱμάτων χυθέντων ποταμῶν », καὶ πολλὰ μὲν ἀμφοτέροι καὶ οὗτοι λόγῳ τε καὶ ἔργῳ συνεισέφερον (τό γ' ἐπ' αὐτοῖς) εἰς ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν τῆς θλίψεως αὐτῶν. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ προλαβόντως προέτρεψαν καὶ τὸν συμπαθῆ καὶ μάλιστα φιλέλληνα, πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ν. Γαλίτσηνον τὸν ἀοίδιμον (καὶ αὐτὸν τὰ μέγιστα προθυμούμενον) εἰς τὴν ἐκ διατάγματος ἐν Πετροπόλει σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς

ὀγδοήκοντα ὀρφανῶν, δι' ὧν ἡ κατὰ κόσμον ἄτεκνος ἀπέβη, τὸ καθ' ἑαυτὴν, ἐν Χριστῷ πολύτεκνος, καὶ μακροβιωτάτη μήτηρ καὶ τροφὸς τοσούτων ὀρφανῶν, ἡ φιλόπτωχος ἐκείνη δούλη τοῦ Χριστοῦ. Τούτοις προστεθείσθω καὶ ἡ δραστήριος αὐτῆς φροντίς εἰς ἣν αὐτὴ πρῶτον ἐπενόησε σύστασιν τοῦ τῆν Ὀδησσὸν (πρὸς τοῖς ἄλλοις φιланθρωπικοῖς ταύτης κατασκήμασι) μάλιστα κοσμοῦντος γυναικείου μοναστηρίου, τοῦ πρὸς τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ ἐντὸς τῆς πόλεως ἀνεγνηγερμένου. Τεσσαράκοντα χιλιάδας ῥουβλίων συνήξεν εἰς τὴν πρώτην τούτου καθίδρυσιν, αὐτὴ τε καταβαλοῦσα, καὶ παρ' ἄλλων φιλοχρίστων συναγείρασα συνδρομὰς. Ἐν δὲ τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ κατέστη καὶ τὸ, πρὸς ὃ κυρίως ἀπέβλεπε, Παρθεναγωγεῖον, εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρφανῶν κορασιῶν τῶν ἐγγάμων ἱερέων, ἅτινα μέλλουσι συνέρχεσθαι εἰς γάμον μετὰ τῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς φροντιστηρίοις παιδευομένων ὑποψηφίων εἰς ἱερωσύνην. Οὐ πολὺ τούτου ἀπωτέρω ἠγόρασεν ἡ Ῥοζάνδρα καὶ χώραν στρεμμάτων ἑκατὸν, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι τῆς παραλίας ἐκτεινομένην, καὶ καλὸν περιζωσθεῖσαν περίβολον, ἵνα χρησιμεύσῃ καὶ ὡς κοιμητήριον τοῖς βουλομένοις ἐνταφιάζεσθαι ἐν αὐτῇ, εἰς πόρον τοῦ Παρθεναγωγείου. Αὐτοῦ ἐτάφη καὶ αὐτὴ τελευτήσασα, πρὶν ἢ ἴδῃ τετελεσμένον τὸ παθούμενον παρθεναγωγικὸν μοναστήριον μετεκομίσθησαν δὲ καὶ αἱ θῆκαι τῶν λειψάνων τῆς τε μητρὸς αὐτῆς καὶ τῆς ἐκείνης ἀδελφῆς. Αὐτοῦ καὶ ὁ Στούρζας, κατ' ἐντολὴν αὐτῆς, ἐκτίσε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, περὶ οὗ λέγομεν ἐν τοῖς ἐξῆς. Βλ. καὶ τὸ Φόρος εἰς τὴν μνήμην κτλ. ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ σύνταγμα σελ. 101—121.

Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας· τὴν δὲ, διαδηλοῦσαν τὴν ἐπανάληψιν τοῦ δευτέρου πολέμου κατὰ τοῦ λαθραίως ἐκ τῆς Ἑλλάδας ἐξορμήσαντος Βοναπάρτου. Τότε συνέταξεν ὁ Στούρζας καὶ περὶ τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων ἴδιον αὐτοῦ ὑπόμνημα. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1815 ἔτους, Σύνεδρος τοῦ Συλλόγου (Κολλεγίου) ὀνομασθεὶς, καὶ τοῖς παρασήμοις τοῦ τάγματος τῆς ἁγίας Ἀννης ἐπικοσμηθεὶς, μετέβη μετὰ τοῦ Καποδιστρίου εἰς Παριεῖς, καὶ καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν τούτου ἐπιστάσιν ἄλλα τε ποικίλα συνέταττε γράμματα διπλωματικά, καὶ τὴν περίφημον ἐπιστολὴν, ἣτις παρέσχεν ὀριστικὴν ἀφορμὴν εἰς εὐχερεστέραν διαπραγματεύσιν τῶν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Συμμάχων ἀμφισβητήσεων. Τότε προῆλθε καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐλικοῦ Συμβούλου. Κατὰ δὲ τὸ 1816 ἔτος ἐπανελθόντος τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Πετρούπολιν, ὑπέστρεψε προηγηθεὶς καὶ ὁ Καποδίστριας, συμπαρηκολούθησε δὲ καὶ ὁ Στούρζας. Καὶ πάλιν ἐξεπόννησε τὴν σύνταξιν διαφόρων γραμμάτων, οὐχ ἥττον σπουδαίων, ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν καὶ διάταξιν τοῦ γραμματέως τῆς ἐπικρατείας ἀναγορευθέντος ἤδη Καποδιστρίου. Ἐξῆλθε δὲ καὶ τότε ἐκ τῆς αὐτοῦ καλλιτέχνου χειρὸς πολὺς τις ἀριθμὸς ἐπισήμων ἐγγράφων, οἷον ὑπομνημάτων, διαταγμάτων τοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς τὰς ἐπαρχίας, ἄλλων ἰδιαιτέρων γραμμάτων τοῦ ὑπουργικοῦ μυστικοβουλείου (cabinet) περὶ ζητημάτων παντοδαπῶν καὶ ἀκανθωδῶν (ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ τῶν Ἀφρικανῶν πειρατῶν), καὶ τέλος, ἵνα τᾶλλα παραλίπωμεν, διαφόρων τοῦ ὑπουργείου ἐπιστολῶν, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν, πρὸς τε τὴν διοίκησιν τῆς Βασσαραβίας, καὶ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείαν, καὶ τὴν παρὰ τῷ θρόνῳ τῷ Παπικῷ· καθότι εἰς τὸν Καποδίστριαν εἶχεν ἐπιτεθειμένην ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δυσχερῶν διαπραγματειῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς περὶ τῶν Ῥωμανοκαθολικῶν, καὶ μάλιστα τῶν τῆς Πολωνικῆς Ἐκ-

Διὰ τί δὲ ὁ Ἕλληन τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτης συνέταττε τὰς ἐπιστολάς καὶ πάντα τᾶλλα γράμματα Γαλλιστί, καὶ τίνα ἐξελληνίζοντο, καὶ ὅτι τῶν χαρτίων, τινὰ συνεταράχθησαν, καὶ ἄλλα διεξέπесαν, εἶπεν ἐν τῇ προδιαθέσει τῆς ἐν Γενεύῃ ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν, ὁ ταύτης ἐπιστατήσας Γενευαῖος φιλέλλην Βετάν. Ἡμῖν δὲ μετὰ τῆς βιογραφίας καὶ τὰς ἐπιστολάς διερχομένοις ἐπῆλθε κατὰ νοῦν τὸ ἐξῆς. Σέλευκος ὁ Νικάτωρ, Συρίας ἐπισημότατος βασιλεὺς (ὁ καὶ ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ δολοφονηθείς), τοσούτους ἡγεμόνας καὶ σατράπας καὶ πισοὺς τῆς βασιλείας ὑπηρέτας ἔχων περὶ ἑαυτὸν, καὶ τοσαύτην δύναμιν καὶ πλοῦτον περιβεβλημένος, ἔλεγεν ἐκαστοτε (ὡς Πλούταρχος ἱστόρησε) ταῦτα· « Εἰ γνοῖεν πολλοὶ τὸ γράφειν μόνον ἐπιστολάς τοσαύτας, καὶ ἀναγινώσκειν, ὅσον ἐργῶδές ἐστιν, ἐρριμένον οὐκ ἂν ἐλάμβανον τὸ διάδημα ». Οὕτω δυσχερὲς εὕρισκεν ἐκεῖνος τὴν ἐπιστολογραφίαν, καὶ μᾶλλον βαρύτερον παρὰ τὴν διοίκησιν ἔργον τοῦ ἡγεμόνος. Ὁ δὲ τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος ἀπλοῦς Κυβερνήτης πότερον τῶν δύο τούτων ἐνόμιζεν ἐπαχθέστερον, ἄδηλον. Ἐκεῖνο δ' ἐκ τῶν γραμμάτων φαίνεται βέβαιον, ὅτι μετὰ γενναιοψυχίας καὶ συνέσεως καὶ ζήλου διαπύρου γνησίας φιλοπατρίας ἐκυβέρνηα τὸ σκάφος τῆς πολιτείας· καὶ τῇ μὲν κρατῶν καὶ στρέφων τὸ πηδάλιον τῆς διοικήσεως, διήρχετο δυσχερείας πραγμάτων πολυειδεῖς, ἀναμορφῶν ἐκ τῆς προσπεσούσης ἀσχημίας τὸ καλὸν τῆς φίλης πατρίδος πρόσωπον, καὶ θεραπεύων, ὅσον τὸ δυνατόν, τὰς ἐκ τε τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν καὶ τοῦ μακροῦ

Διπλωματικά, Διοικητικά, καὶ ἰδιωτικά γραφεῖσαι ἀπὸ 8 Ἀπριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831, συλλεγεῖσαι μὲν καὶ καταταχθεῖσαι φροντίσι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· ἐκδοθεῖσαι δὲ παρὰ Ε. Α. Βετάν, ἐνὸς τῶν γραμματέων τοῦ Κυβερνήτου. Ἑλληνιστί δὲ ἐκδίδονται δαπάναις Π. Δ. Στεφανίτση Λευκαδίου, ἱατροῦ, μεταφρασθεῖσαι ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ παρὰ Μιχαὴλ Γ. Σχινᾶ. 4 τόμ. Ἀθήνησι, 1841 ».

δυνάμειος καὶ πολυμαθείας, ἄλλης τε παντοίας καὶ τῆς ὑγιoῦς πολιτικῆς· ἐπὶ δὲ πᾶσι (καθὰ καὶ τὰ ἄλλα τούτου συγγράμματα), κατὰ χρυσὸν τῷ κάλλει τῶν τῆς εὐσεβείας ἐννοιῶν. Ἴδε σμικρὰς τινὰς καὶ συντετμημένας περικοπὰς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς. « Ἡ ἀπροσδόκητος ἀνέγερσις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐὰν δὲν ἦτο μία ἐποχὴ ἐπισήμως προορισθεῖσα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, πρὸ πολλοῦ ἴσως τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελεν ὑπάρχει, ἢ ἤθελε καταδρασθῆ τὴν σήμερον, καὶ οὕτως ἤθελε σβεσθῆ ἐξ ὀλοκλήρου, καθὼς ἐκεῖνοι οἱ ποταμοὶ, οἵτινες χάνονται εἰς τὴν ἅμμον, πρὶν ἐκβάλωσιν εἰς τὸν Ὠκεανόν. — Ἡ Ἑλλὰς λησμονηθεῖσα παρὰ πάντων, ἀλλ' ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τὴν μνήμην ἐκείνου, ὅστις παιδεύει, καὶ πάλιν ἰᾶται, διέμεινε πιστὴ εἰς τὴν θρησκείαν τῆς, εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὰ ἥθη καὶ τὰς παραδόσεις τῶν προγόνων τῆς, ὑπὸ ζυγὸν σκληρὸν καὶ δυσφόρητον ἐν διαστήματι δεκατεσσάρων γενεῶν (1), αἱ ὁποῖαι προέκυψαν καὶ παρῆλθον ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. — Ἡ θαυματουργικὴ διατήρησις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν, ζυγὸν φοβερὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέκαμψαν τόσα ἔθνη, προκατήγγελλε καὶ προεμήνυε μίαν ἐπίσης θαυματουργικὴν ἀναγέννησιν. Εἶναι δὲ τοιαύτη, καθότι δὲν ἔχει ἄλλο παράδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκουμένης· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀπαραδειγμάτιστος, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι καὶ ἀπίθανος. — Ὑπάρχουσι συμβάντα μιᾶς ἀνωτέρας φύσεως, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἐξαιρέσεις εἰς τὸ γενικὸν σύστημα τοῦ παντός. — Ἡ μονότροπος φορὰ τῶν ἐπιγείων πραγμάτων, ἡμπορεῖ νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν κυκλοφορικὴν κίνησιν τοῦ πλανητικοῦ

(1) Τουτ. τεσσάρων αἰώνων, ἢ ἐτῶν τετρακοσίων λογιζομένης τῆς γενεᾶς ἀνὰ 30 ἔτη (κατὰ τὰ Γενέσ. ιε, 16)· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1453 (τῆς ἀλώσεως) μέχρι τοῦ 1822 ὅτε ἔγραφε, παρῆλθον ἔτη 369. Εἶπε λοιπὸν τὸ περίπου ἀνὰ 25 ἔτη τιθεὶς τὴν γενεάν (βλ. Ἠσύχ.).

§. λς. Οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ταύτῃ τῇ συγγραφῇ φαίνεται πως, ὡς ὁ Εὐαγγελικὸς ἐκεῖνος γ ρ α μ μ α τ ε ὕ ς, (Ματθ. ιγ, 52) «μ α θ η τ ε υ θ ε ῖ ς εἰ ς τ ῆ ν β α σ ι λ ε ῖ α ν τ ῶ ν ο ὐ ρ α ν ῶ ν, καὶ ἐξάγων ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ κ α ι ν ᾶ καὶ παλαιᾶ», τοὺς διηνεκῶς ὑπὸ τῆς ἐ ν τ ῶ θ ε μ ε λ ί ω τ ῶ ν Π ρ ο φ η τ ῶ ν καὶ Ἀ π ο ς ό λ ω ν ὠκοδομημένης Ἐκκλησίας τεθεσπισμένους περὶ τῆς ἱερατείας θεῖους ὅρους καὶ θεσμούς. Ἐντεθραμμένος ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐν τῷ θεοκτίστῳ τῆς Ὁρθοδοξίας τεμένει, καὶ τῇ μελέτῃ τῶν τε θείων Γραφῶν, καὶ τῆς ἀκηράτου τῶν θεοφόρων Πατέρων διδασκαλίας καὶ συνετισθεὶς παρὰ τοῦ διδόντος τοῖς πιστεύουσι πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, καὶ τοι διάγων ἐν κόσμῳ, μηδὲ τοῖς ἐξ ἐπαγγέλματος κληρικοῖς συνηριθμημένος, ἀπέβη τῶν ἱερωθησομένων προτελεστής καὶ διδάσκαλος. (Τοιοῦτοι δὲ καὶ ἄλλοι [ὡς ἂν τινες Ἑλδᾶδ καὶ Μωδᾶδ, οἳ γε προεφήτευον ἐν τῇ παρεμβολῇ, καὶ τοι μὴ συντεταγμένοι τοῖς τῆς παλαιᾶς Συναγωγῆς πρεσβυτέροις· Ἀριθ. ια], ἀνέκαθεν κοσμοῦσι κατὰ καιροὺς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν). Καὶ δὴ παραλαβὼν τῆς χειρὸς τὸν ἐσόμενον ὑποψήφιον, καὶ καθυποδείξας αὐτῷ, ὡς ἐν κατόπτρῳ τῷ παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς (Ἑξόδ. λη) ἐναργῆ τὴν εἰκόνα καὶ τὰ προσόντα τοῦ καλουμένου θεόθεν εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ θείαν διακονίαν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ συνοδεύσας πρὸς τὸν λ ο υ τ ῆ ρ α τῆς προετοιμασίας, κἀκεῖθεν, ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς ἐγκριθέντα, τοῖς ἱερεῦσιν αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ παραστήσας εἰς περιβολὴν τῆς ἱερᾶς διπλοῖδος, καὶ θεωρήσας κάτωθεν ἀναβαίνοντα τοὺς τῆς ἱερατείας βαθμοὺς, καὶ καθήμενον ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων, εἰς τὸ λατρεῦειν Θεῷ ζῶντι, ὡς οἰκονόμον Μυστηρίων Θεοῦ, ποιμένοντα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ κηρύσσοντα τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἔπειτα, βουλούμενον αὐτὸν

ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένους ἀποκτεῖναι », δειλιᾷ ὁ μεγαλόψυχος τῆς εὐσεβείας ἀβλήτης· Οὐδὲ παύεται « κοινὰς ὠφελείας ἰδίοις μόχθοις πορίζων », φοβηθεὶς τὰς ἐκ τῆς μισοκάλου μοχθηρίας διαβολὰς, καὶ τὸ διάκεινον φρύαγμα τῆς κακογλωσσίας· « ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται » (Ψαλμ. ρια). Οὔτε γὰρ « αὐτὸς ἐαυτὸν δοξάζει » (ἡ γὰρ τοιαύτη δόξα « οὐδὲν ἐστίν »), οὔτε τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἰδίαν αὐτοῦ δόξαν ἀγαπᾷ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. ζ, η). Καὶ ταύτῃ μόνῃ διακονῶν (ἐν οἷς ἐκλήθη παρὰ Θεοῦ), τρέχει τὸν προκείμενον ἀγῶνα « ἐν ὑπομονῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρύπτῳ, διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας » (Β. Κορινθ. γ). « ἀφορῶν πρὸς τὸν τῆς Πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν » (Ἑβρ. ιβ, 2). Ὅθεν καὶ δοξάζεται παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τε γραφῇ (κατὰ τὸ εἶκος) ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὑπομνήμασι, καὶ τε μὴ, καταγράφεται βεβαίως ἐν τε τῇ μυστηριώδει βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τοῖς ἀνωλήθροις διπτύχοις τῆς καινῆς Ἱερουσαλὴμ, τῆς μιᾶς, τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθοδόξων, ἣτις ὠκοδομημένη ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ἀνυψοῦται μέχρις οὐρανοῦ, τοὺς πιστοὺς αὐτῆς μεταδιβάζουσα πολίτας. Αὕτη καὶ μόνῃ μεταξὺ τῶν ἐπὶ γῆς γινομένων καὶ ἀπογινομένων κτισμάτων τῆς ματαιότητος, καὶ τε βασιλείας εἴπης, καὶ τε δυνάμεις παντοίας καὶ ἐξουσίας (« Πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις ὑπετάγη... τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς ». Ῥωμ. η), μόνῃ ἡ Ἐκκλησία μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος αἰείζως ἔστηκε καὶ ἀκράδαντος, νικῶσα τὸν κόσμον, καὶ πάσας τὰς ἐκ τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους τοῦ

πολέμου παντοδαπὰς συμφορὰς, καὶ μάλιστα τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν καὶ πενίαν τῆς πολυπαθεςάτης Ἑλλάδος· τῇ δ' ἐτέρᾳ χειρὶ, φέρων τὴν γραφίδα πρόχειρον, αὐτὸς λαμβάνων ἀνεγίνωσκε τὰς εἰσαγομένας γραφάς, αὐτὸς αὐτοσχεδίως ἔγραφε τὰς ἀποκρίσεις, αὐτὸς τὰς διοικητικὰς διατάξεις καὶ ἄλλα ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, αὐτὸς, ὥς πανταχόσε τῆς Εὐρώπης ἔπεμπεν ἐπιστολάς, πρὸς βασιλεῖς, ἡγεμόνας, ὑπουργοὺς, ναυάρχους, στρατηγοὺς, παντοίους πολιτικοὺς, σοφοὺς καθηγητὰς, πλουσίους τραπεζίτας, μεγαλεμπόρους ὁμογενεῖς καὶ ἄλλογενεῖς, συγκινῶν, εἰς καὶ μόνος αὐτός, τὰς φιλανθρώπους ψυχὰς πρὸς βοήθειαν καὶ στήριξιν τῆς ἀρτιπαγοῦς ἐπικρατείας. Ὡστε καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοσοῦτον δυσχερὲς τοῦ ἡγεμόνος ἔργον νομίσας τὴν ἐπιστολογραφίαν Σέλευκος, εἴπερ ἀνεγίνωσκε μόνην τὴν συλλογὴν τῶν ἐκδεδομένων ἐννεακροσίων αὐτοῦ ἐπιστολῶν, ἔμελλε πάντως θαυμάσαι τὴν μεγαλοφυΐαν, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοῦ Κυβερνήτου, « οὗ τὸ μνημόσυνον ἔσται εἰς αἰῶνας »· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

§. λ. Ὁ τοίνυν Στούρζας συντάξας τὴν βιογραφικὴν ἀφήγησιν ἐξ ὧν ἀπὴνθησεν ἄκρων κορυφῶν τῆς τε πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς τοῦ Καποδιστρίου, ἐπέθηκεν αὐτὴν, καλλιπλοκὸν στέφανον, εἰς τούτου τὸ πολιτιμότατον καὶ αὐτοχειρόκτιστον μνημεῖον, τὸ τῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες, ἐν ᾧ ζωγραφοῦσιν ἐναργῶς τὴν διάθεσιν καὶ πολιτείαν τοῦ συντάκτου καὶ συγγραφέως αὐτῶν, μαρτυροῦσιν ἐνταυτῷ καὶ τὸ φιλόληθες τοῦ βιογραφοῦντος. « Τοῦτο (λέγει) « τὸ σχεδίασμα, τεταγμένον κατὰ τοὺς λογογραφικοὺς νόμους πρὸ τοῦ συγγράμματος, ἐξηγεῖ, καὶ ἀπλῶς ἀνακεφαλαιοῖ τὰ γεγονότα. Ἀπολογία (πρὸς τὰς συκοφαντίας) δὲν εἶναι. Ἀρκοῦσιν αἱ τοῦ Κυβερνήτου ἐπιστολαὶ νὰ μυσώσῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τοὺς ἀπροκαταλήπτους. Ὅστις δὲ, ἀφ' οὗ τὰς ἐπιστολάς ἀναγνώσῃ, ἐπιβλέψῃ δὲ καὶ εἰς τὸ φι-

λιτικός, ὁ ἰδιώτης, ὁ διανοητικός, ὁ ἠθικός ἄνθρωπος ἐκ-
 χέει τοὺς αὐτοῦ διαλογισμοὺς, καὶ δὲν ἐπιτηδεύει τὴν
 διαζωγράφειν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ προταννύων καὶ ἀκουσίως
 τὴν αὐτοῦ σκιάν ἐπὶ τὰ περικυκλοῦντα, δεικνύεται αὐτό-
 χρημα ὁποῖός ἐστι· πότε μὲν παλαίων πρὸς τὴν ἐναντίαν
 τύχην, πότε δ' ἀθυμῶν, καὶ νεναρκωμένος, καὶ νῦν μὲν ὀρ-
 θιος ὑπερφρονῶν τὴν ἀπάτην καὶ τὸν θάνατον, ἄλλοτε δὲ κυ-
 νηγῶν καὶ ἐναγκαλιζόμενος μάταια φαντάσματα. Εὐτυχῆς
 δὲ, καὶ ὄντως μέγας, ἂν ἡ ἐπιστολογραφία τοῦτον ἵποδεικνύη
 μὴ ἐπιστηριζόμενον εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐκ τοῦ ὑπείκειν
 εἰς τὸ θεῖον» (ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ τοῦ Καποδισρίου
 βιογραφικ. ἀφηγήσεως). Ἄλλ' ἡ τοιαύτη συλλογὴ
 τῶν τοῦ Στούρζα ἐπιστολῶν ἐξελέγχεται ἀδύνατος, ὡς πολ-
 λαχοῦ (καθὰ προεῖρηται) καὶ πρὸς πολλοὺς καὶ παντοίους
 κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπεσπλημένων, καὶ τινων, τυχόν, δια-
 πεπτωκυῶν, τῶν δὲ καὶ λανθανουσῶν ἀγνώστων καὶ ἐπιλε-
 λησμένων. Εὐκταῖον δ' ἂν ἦν, εἴπερ ἐκ τῶν σωζομένων καὶ
 γνωστῶν συνεξεδίδοντό τινες μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγρα-
 φῶν, εἰς ἓν ὁλόκληρον σῶμα κατὰ σειράν συνηρμωμένων.

§. μβ. Καὶ ὅτι μὲν ὅσα συνέγραψεν ἔχουσιν ἐν μέρει
 καὶ τινὰς τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἐλλείψεις, ἢ πλημμε-
 λείας, οὐδ' ἐξῆλθον ἐκ τῆς αὐτοῦ γραφίδος ὅλως τέλεια καὶ
 ἀπηρτισμένα, κατὰ τὴν ἐκ τῆς μεμυθευμένης τοῦ Διὸς κε-
 φαλῆς ἐκπηδήσασαν Ἀθηνᾶν, τοῦτο καταδέχονται πάντως
 καὶ οἱ δαιμόνιοι τῆς τελειότητος ἐρασταί, καὶ εἴ τινες καὶ
 πρὸς αὐτὰ τὰ καλῶς καὶ ἀμέμπτως γεγραμμένα δυσμε-
 νέστερον ἀγνωμονήσουσι. «Χαλεπὸν μὲν γάρ, ἄνθρωπον ὄν-
 τα, μὴ διαμαρτάνειν ἐν πολλοῖς, τὰ μὲν ὅλως ἀγνοήσαντα,
 τὰ δὲ ἀμελέστερον γράψαντα». Χαλεπὸν δὲ καὶ τοῖς
 ὀρθῶς γεγραμμένοις, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν. Ἀλλὰ
 τὸ καλὸν αἰείποτε μένει καλόν, «Ἀσ τήρ ἀρίζηλος,
 ἀλαθινὸν ἀνδρὶ φέγγος», καὶ ἀγνώμονῃται,

μόλις δὲ διαφυγὼν τὸν ἐπικρεμασθέντα κίνδυνον, ἤλθεν εἰς τὸ σωφρονοῦν καὶ μουσοτρόφον Βερολῖνον, ὅπου καὶ ἡσύχαζε, τὸ μέν τι χαίρων ἴσως, ὡς « δεδιωγμένος ἐνεκὲν δικαιοσύνης », τὸ δὲ πλεῖστον κατανενυγμένος καὶ ταπεινοφρονῶν (1).

§. ιη. Ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ἐν Βερολίνῳ πρὸς ὀλιγοχρόνιον ἀπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων κόπων ἄνεσιν, φίλος τις ἐκ τῶν οἰ-

Γερμανίαν φρόνημα δημοκρατικόν. Τῷ 1817 (Ὀκτωβρ. 18) μαθηταὶ τῶν προτεσταντικῶν Πανεπιστημείων συνελθόντες ἐν Βαρτεβούργῳ (Wartbourg, φρουρίῳ τοῦ Δουκάτου τῆς Σαξο-Βεϊμάρης) ἐώρτασαν ὁμονοίᾳς ἐορτὴν, εἰς κατάλυσιν τῶν καθεστώτων, καὶ σύστασιν δημοκρατίας ἐν ὅλῃ τῇ Γερμανίᾳ. Τότε κατέλαυσαν καὶ 28 σοφῶν Γερμανῶν ἱστορικὰ συγγράμματα, μὴ συμβάλλοντα πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐν οἷς καὶ τὸν κώδικα τοῦ Ναπολέοντος. Ὡς οὖν ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα τοῦ Στοῦρζα (τῷ 1818) νέοι τινὲς, παράθερμοι τῆς δημοκρατιζούσης συμμορίας ἐταῖροι παροξυνθέντες, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ (ἐν Ἰέννῃ διχτρύοντος πρὸς κειρὸν), ὡς ἀποκτενοῦντες. Ὁ δὲ νοήσας ἔλαθε τὰς φονώσας αὐτῶν χεῖρας διαφυγὼν (βλ. Conversation-Lexicon v. Wartburg καὶ Stourdza· καὶ τὸν σφόδρα ῥωσσομάχον Taillandier ἐν Revue des deux Mondes. T. 7. p. 678. Paris, 1854). Παράδ. καὶ τὸν φιλαλήθη Βαυαρὸν δόκτωρα Ῥιγξέην ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ φρονήματος κτλ. ὅπου λέγει καὶ ταῦτα· « Ψεῦδος, ἐπανάστασις, καὶ φόνος πρὸς κτήσιν πράγματος ἀδίκως δῆθεν κωλυομένου, ἐκτρώχθησαν ὡς ἔργα δίκαια καὶ καθήκοντα καὶ ἐπαινετὰ. Ἡ ἐν Βαρτεβούργῳ ἐορτὴ, ὁ φόνος τοῦ Κοτσεβοῦ, ἡ ἐορτὴ τοῦ Χαμβάχειρ, ἡ ἡμέρα τοῦ Ἀπριλίου, ἦσαν οἱ καρποὶ τοῦ προϊόντος καὶ αὐξάνοντος ἐπαναστατικοῦ φρονήματος » (Uber den revolutionären Geist auf den deutschen Universitäten von N. Ringseis. München, 1834).

(1) « Χάρις τῷ Θεῷ (ἔγραφε πρὸς τὴν ἐν Δρέσδῃ παροικοῦσαν ἀδελφὴν Ῥοξάνδραν τῇ 13 Φεβρ. 1819) « ἡσυχάζω, ὑποτασσόμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πάσαις ταῖς πεμπομέναις ἐφ' ἡμᾶς δοκιμασίαις, καὶ ὧν ἄξιός εἰμι διὰ τὰς ἁμαρτίας μου, κράζων μετὰ τοῦ προφητάνακτος « Ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου » κτλ. Ὡσαύτως καὶ πρὸς τὴν μητέρα « Ὑπομένοντες, ὦ μήτερ, ὑπομένωμεν τὸν Κύριον, ἐν οἷς ἂν εὐδοκήσῃ πέμπειν ἐφ' ἡμᾶς ».

εἶδεν ἐκ προοιμίων τὰ νικητικὰ βραβεῖα τῆς τὴν Ῥωσσίαν ἐπισκιαζούσης θείας Δυνάμεως, στεφανοῦντα τὰ δπλα τὰ Ῥωσικά, καὶ τὴν Ὀδησσὸν, τοὺς δὲ στόλους τῶν ἐχθρῶν φεύγοντας κατὰ τάχος «ὡς ἐκλείπει καπνὸς» κατ' αὐτὴν τὴν ἐπίσημον ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ (1). Αὐτὸς δὲ ὁ γηραιὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τὴν τοῦ σώματος μάλιστα ἀσθενεῖαν ἡγωνία, φοβούμενος, μὴ οὐκ ἐπιζήσει καὶ εἰς τὸν δεύτερον, καὶ πολὺ λαμπρότερον τοῦ πρώτου καὶ μεγαλοπρεπέστερον θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος εἰπάτω καὶ τίποτε περὶ τούτου διανοεῖτο. «Ὀδυνηρὸν» (ἔγραφε πρὸς τινὰ τῶν ἐπισήμων ἐν Ῥωσσίᾳ φίλων) «ἄγαν ὀδυνηρὸν ἔσται μοι τῷ γέροντι, ἐὰν μὴ φθάσω τὰς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως, ἃς οὕτω θερμῶς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν οἱ πρόγονοι καὶ πατέρες μου. Ἄλλ' ὅμως μετ'

(1) «Τῇ ἡμέρᾳ» (γράφει Νικόλαος Α. ὁ μέγας Αὐτοκράτωρ, καὶ κραταιὸς ἐν Χριστῷ τῆς Ὁρθοδοξίας προστάτης ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐν Ὀδησσῷ στρατηγὸν Ὁστενσάκην αὐτογράφῳ αὐτοῦ ἐπισολῇ). «Τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῆς Ὀδησσοῦ, συνηγμένοι ἐντός τῶν Ὁρθοδόξων ναῶν, ἐώρταζον τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ σταυρωθέντος διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ σύμμαχοι τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἁγίου Αὐτοῦ ὀνόματος προσέβαλον τὴν εἰρηνικὴν καὶ ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν, ἐν τῇ ὁποία ὁλόκληρος ἡ Κυρώπη εὑρίσκειν ἐν τοῖς καιροῖς τῆς σιτοδείας ἀνοικτὰς σιταποθήκας. Οἱ στόλοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ δώδεκα ὥρας ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν κανονοστοιχιῶν ἡμῶν, καὶ κατὰ τῶν οἰκιῶν τῶν εἰρηνικῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ἐν τῷ ὄρμῳ εὑρισκομένων ἐμπορικῶν πλοίων. Ἀλλὰ τὰ γενναῖα στρατεύματα ἡμῶν διοικούμενα αὐτοπροσώπως παρ' ὑμῶν, καὶ ἐνισχυόμενα ὑπὸ πληρεστάτης πίστεως εἰς τὸν ἐν Ἰψίστοις προστάτην τῆς δικαιοσύνης, ἐνδόξως ἀπέκρουσαν τὴν τοῦ ἐχθροῦ προσβολὴν κατὰ γῶρας, ἥτις ἐδέχθη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων τὸν πρόδρομον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τὴν ἁγίαν ἡμῶν πατρίδα. Ἡ ἥρωϊκὴ καρτερία καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν στρατευμάτων, ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ παραδείγματός σας, ἐστέφθησαν δι' ἐντελοῦς ἐπιτυχίας. Ἡ πόλις ἐσώθη, καὶ οἱ στόλοι ἐγένοντο ἄφαντοι ἢ κτλ. (Ἐκ Πετροπόλεως, τῇ 22 Ἀπριλ. 1854). Βλ. Ἑφημ. Αἰῶν. ἀριθ. 1459.

νῦν ἤδη καὶ ἀμφίβαλλε, εἰ καὶ οὗτός ἐστιν Ἕλληνας ἐκ τε τοῦ μητρῷου αἵματος, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς τοὺς ὁμαίμονας τῆς μητρὸς αὐτοῦ συγγενεῖς ἀναγκαίας ἀγχιστείας, καὶ ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἰδίας ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐν-θέρμου καὶ παντοδαπῆς αὐτοῦ συνεργείας καὶ συνδρομῆς. » Ταῦτα ἀκούσας ὁ κατήγορος, ἀνεχώρησε φυσῶν, καὶ τὴν τρίτην τῶν παρ' Ἡσιόδῳ τάξεων ἔσχα κοσμῶν. Ὁ δὲ Ἕλληνας προσελθὼν τῷ Στούρζα, διηγεῖτο μετ' ἀγανακτήσεως τὰ τοῦ διαλόγου· καὶ κεῖνος ἄχρι τέλους διακούσας ἡσύχως. « Ἀλλ' ἐμελλεν (εἶπεν) ἐπαληθεύσειν καὶ ὧδε τὸ « ἔχθρο ἰ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ ». Σὺ δὲ, φίλε, μετὰ τῶν ἄλλων μηκέτι πρὸς μηδένα μηδὲν ἐρίζετε περὶ ἐμοῦ. « Λέγουσιν ἅ θέλουσι· λεγέτωσαν, οὐ μέλει μοι », ἢ τίς ὠφέλεια ἐκ τῶν τοιούτων ματαιῶν ἐπιδείξεων; Μίαν οἶδασιν οἱ εὐσεβεῖς πραγματικὴν εὐγένειαν, « τὴν πρὸς τὸν Θεὸν (ὅσον τὸ δυνατόν) ἀφομοίωσιν, ἣν ἐργάζεται λόγος καὶ ἀρετὴ »· καὶ μίαν ἀνώλεθρον πατρίδα, « τὴν ἐπουράνιον πόλιν, πρὸς ἣν ἐπειγόμεθα », θεωροῦντες ἕκαστος τὴν ἐπίγειον αὐτοῦ πατρίδα, ὡς ἀγωνιστήριον ἀρετῆς, καὶ

περὶ τῶν Γκιικάδων (Γκίκας δὲ, ἢ Γίκας παρ' Ἡπειρώταις καὶ Γάκος παρ' ἄλλοις, ἐκ χυδαίας συκοπῆς, ὁ Γεωργίκας, καὶ Γεωργάκος, ὑποκοριστικῶς). Τῶν δ' Ὑψηλάντων ὁ γέρων ἐκεῖνος καὶ γενναῖος τῆς εὐσεβείας ἀθλητὴς Ἀλέξανδρος ὁ Ὑψηλάντης (τῷ 1774) σύζυγον εἶχεν Αἰκατερίναν, ἀδελφὴν τοῦ Μουρούζη Κωνσταντίνου, πάππου τοῦ Στούρζα. Τῶν δὲ Καλλιμαχῶν, ὁ Ἰωάννης Ῥοζάνδραν ἔσχε σύζυγον, τὴν τῆς μητρὸς τοῦ Στούρζα ἀδελφὴν. Οὕτω καὶ ὁ Ῥώσος Μαγνίσκης γενεαλογῶν τὴν αὐταδέλφην τοῦ Στούρζα Ῥοζάνδραν (ἥδη τελευτήσασαν). « Αὕτη (λέγει) τὰ μὲν πρὸς πατὸς ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαίαν τῶν Στουρζῶν οἰκογένειαν, ἀρχόντων μνημονευομένων ἔτι κατὰ τὸ 1526 ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Μολδαβίας. Τὰ δὲ πρὸς μητὸς, εἰς τὴν γενεάν τῶν Μουρούζων καὶ Γκιικάδων κτλ. ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα μέλη κατὰ διαφόρους καιροὺς ἠγωνίσθησαν μέχρις αἵματος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας » (βλ. Φόρον κτλ. σελ. 104, περὶ οὗ ἴδε ἐν τοῖς ἐξῆς §. λγ.).

ὑπὸ τοῦ ἀρχεκάκου δράκοντος δι' ὅλων ἤδη τεσσάρων αἰώ-
νων, καὶ μάλιστα τανῦν, πολεμουμένης ἁγίας αὐτοῦ μη-
τρὸς, τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οὐ πρὸς φι-
λοκτήμονας, ἢ κενოდόξους σκοποὺς ἀφορῶν, ἀλλ' ἀδόλως καὶ
εἰλικρινῶς πρὸς εὐστάθειαν αὐτῆς, καὶ στήριξιν τῆς ἐπὶ γῆς
πνευματικῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλ-
λὰ πρὸς τὸν ἕνα τοῦτον αἴφνης ἀντεξάνεστη, καὶ μάχεται
κρατερῶς ἢ χριστεπώνυμος Δύσις, πολλὴ καὶ ἀθρόα ἐκ τῶν
κρατίστων κεφαλαίων συγκροτηθεῖσα, καὶ στόλοις καὶ στρα-
τοῖς ἀενάοις καὶ παμμάχοις συνασπισθεῖσα πρὸς συντριβὴν
τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διηνεκῇ στερέωσιν τῆς ἐθνικῆς δυνα-
στείας ἐκείνης, καθ' ἧς καὶ αὐτὴ ποτε ἡ Δύσις ἐπολέμει
σταυροφόρος, ὡς ἔκ τε τοῦ θρησκειύματος καὶ ἐξ ἐπαγ-
γέλματος οὔσης χριστιανομάχου καὶ ἀντιχρί-
στου. Μετέωρος ἐπὶ τούτοις ἀνέστη ἡ οἰκουμένη. Παγ-
κόσμιος διατρέχει ἡ πολύγλωττος φήμη διὰ τῶν ἐφημερί-
δων καὶ τηλεγράφων περισαλπίζουσα τὰς τῶν ἀντιπάλων
μυριονέκρους μάχας. Ἐν δὲ ταύταις, «Νίκη μὲν ἐπα-
μείβετα ἄνδρας», ἡ δὲ γῆ φονοκτονεῖται ἐν
χειμάρροις ἀνθρωπίνων αἱμάτων, συγκινούντων εἰς οἶκτον
καὶ τὰς λιθώδεις καρδίας· πᾶσαι δὲ τῶν φιλανθρώπων καὶ
φιλοδικαίων αἱ τάξεις, καὶ ὅσοι κατὰ τὴν Εὐρώπην φιλόχριστοι
κηρύττουσι μὲν τὴν ἄδικον τοῦ πολέμου κίνησιν (ὡς μηδὲν
τῶν πολεμούντων ὑπὸ τοῦ πρὸς ὃν πολεμοῦσιν ἀδικηθέντων)·
ὁμολογοῦσι δὲ τὰ μέγιστα δίκαια τοῦ ὑπερμαχοῦντος τῆς
Ἐκκλησίας, ἧς κεκλήρωται προστατεύειν. Κινοῦσι δὲ τὰς
κεφαλὰς ἀναγινώσκοντες τὸν περισαλπιζόμενον πολιτι-
σμὸν τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ τὴν ὀνειροπολουμένην ἰσο-
πολιτείαν καὶ τ' ἄλλα τὰ μακρὰ τερατεύματα, καὶ τέλος
σκυθρωπάζουσι καθορῶντες τὰς ἀπράκτους καὶ ἀνηνύτους,
σπουδᾶς τῶν ὑπερμαχοῦντων ὑπὲρ τῆς αἰωνίας ἀκραιότη-
τος τοῦ κράτους τῆς ἀνομίας, οὗ τὴν νεκρικὴν σῆψιν καὶ

δὲ λόγων ἀφύκτων καὶ ἀποδείξεων, ὥστε καὶ ἡ 'Ρώμη ἐνέ-
δωκεν εἰς τὴν ἀποπομπὴν αὐτῶν (1).

§. 15. Ὁ δὲ φιλόθεος Στούρζας εἰσῆλθε καὶ τὸν 1817
ἐνιαυτὸν, τὰ συνήθη πονῶν, καὶ εὐδοκιμῶν· ἀλλ' ἐν τούτοις
ἐμελλεν ἄρα περιπεσεῖν εἰς θλίψεις καὶ λύπας οἰκιακάς. Εἵ-
χεν ἤδη πρώτην σύζυγον λαβὼν 'Ρώσσαν κόρην ἐκ τῶν εὐγε-
νῶν, 'Ελένην καλουμένην, ἣν ἅμα μνηστευσάμενος, οὐ διέ-
λειπεν ἐπισκεπτόμενος ἐκάστοτε, καὶ τῶν πρὸς τὸν βίον ὠφε-
λίμων γνώσεων μεταδιδούς, ἄλλων τε παντοίων, καὶ μάλι-
στα τῶν περὶ τὴν εὐσέβειαν, ἔδνον τοῦτο κάλλιστον τῇ
μελλονύμφῃ προσάγων, καὶ πασῶν προγαμιαίων δωρεῶν
τιμιώτατον. Ἀλλ' ἡ ζηλωτὴ συζυγία τελεσθεῖσα, βραχὺν
διήρκεσε χρόνον· ἥδη γὰρ ἐνὸς ἔτους μετὰ τὸν γάμον παρελ-
θόντος, δυστοκήσασα ἡ 'Ελένη, συναπέθανε μετὰ τοῦ βρέ-
φους, κατακάρδιον ἄλγος τῷ συζύγῳ καταλιποῦσα, ὅστις
καὶ ἄλλως ἐτύγχανε τότε περίλυπος δι' ἣν πρὸ τριῶν περί-
που μηνῶν ἐθρήνησε τελευτὴν τοῦ φίλου πατρὸς, ὃν διὰ πά-
σης ἦγε τιμῆς καὶ στοργῆς, ὡς οὐ μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ
καὶ τοῦ εὖ εἶναι παραίτιον αὐτῷ γεγονότα. Οὕτω δὲ δυσὶ
βέλεσι τετρωμένος τὴν καρδίαν, ἔκειτο πενθῶν. Πρὸς μὲν
γὰρ τὰς ἄλλας ἀνωμαλίας τοῦ βίου καὶ περιστάσεις γεν-
ναῖος ἦν ἐκεῖνος, καὶ στερρὸς τὸ φρόνημα καὶ ἐρρώμενος.

(1) Τούτου τοῦ συμβεβηκότος ἐμνημόνευσε καὶ ὁ Στούρζας ἐν τῷ
προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῶν τοῦ Καποδιστρίου ἐπιστολῶν (τόμ. α.
σελ. 42). Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ ὁ σοφὸς Μητροπολίτης τῆς
Μόσχας Φιλάρετος ἐξέδωκεν (ἀνωνύμως) 'Ρωσιστὶ τοὺς μεταξὺ
ἐρευνητοῦ καὶ πεποιθότος διαλόγους περὶ ὀρθοδοξίας τῆς ἀνα-
τολικῆς καθολικῆς 'Εκκλησίας, ἐν οἷς ἀποδείκνυται τρανῶς ἡ
ἀποστολικὴ τῆς ὀρθοδόξου 'Εκκλησίας ἀλήθεια. Τοῦτο τὸ βιβλίον
καὶ ἐλληνιστὶ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου Θεοδ. Βαλλιάνου,
καὶ ἐξεδόθη 'Αθήνῃσι τῷ 1853. Μέννηται τοῦ συγγραμματος,
καὶ ὁ προῤῥηθεὶς δόκτωρ Παῦλος ἐν οἷς διηγείται τὸ σύμβαμα
τῶν Ἰησουϊτῶν ἐνθα ἀνωτέρω (§. 14. σημ.).

δὲ καὶ τροφῷ, γυναικὸς θεοφιλεστάτης, ἧς ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀδελφῆς ἐπεμνήσθη· (ἦν δὲ, φησὶ, καὶ αὕτη τὸ γένος ἑλληνὶς ὀρθόδοξος ἐκ τῆς νήσου Σύρου, Μαρία τὸ ὄνομα, Σανταμούρα τὸ ἐπώνυμον). Οὐδὲν δὲ παράδοξον, εἰ καὶ τῆς τροφῷ δι' εὐγνωμοσύνην ἐμνημόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου γε καὶ αὐτὸς (ἵνα παραλίπωμεν ἄλλους ἀρχαίους), αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ Μάρκος εὐγνωμόνως ἀπηρίθμησεν ὅσα ἔμαθε παρὰ τοῦ τροφέως, οἷον τὸ φερέπονον, καὶ ὀλιγοδεῖς, καὶ αὐτουργικόν, καὶ τὸ ἀπολύπρασμον κτλ. (1). Ἡ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου εὐγνωμοσύνη καὶ τὸν οἰκιακὸν διδάσκαλον ἑαυτοῦτε καὶ τῆς ἀδελφῆς μετὰ πάσης τῆς ὀφειλομένης τιμῆς ὀνομάζει, Ἰωάννην Ἰ. Δοπάγνην, ἄνδρα πολυμαθῆ καὶ χρηστὸν, ὅστις καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν Εὐρωπαϊῶν διαλέκτων αὐτοὺς ἐξεπαίδευσεν, οὐδὲ τῆς ἑλληνίδος ἄγευστος ὢν. Ὑπῆρχε δὲ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐγκρατὴς καὶ αὐτὸς ὁ μακαρίτης αὐτῶν πατήρ, ἐκ παίδων ἔτι κατὰ τὴν πατρῴαν οἰκίαν ἑλληνικῶς ἀνατραφεὶς (ὡς εἰώθισαν τότε οἱ εὐγενεῖς τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονευόντων, ἐφ' ὧν καὶ γλῶσσα τῆς αὐλῆς ὑπῆρχεν ἐξαιρετικῶς ἡ ἑλληνὶς (2)). Ἐτι δὲ νέος περιηγήσατο καὶ τὴν Βιένναν τῆς Αὐστρίας, καὶ τὴν Ἑνετίαν, πλοῦτον ὠφελίμων γνώσεων συναθροίζων. Συνδιέτριψε δὲ χρόνον ἱκανὸν καὶ παρὰ τῷ πενθερῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Μουρούζῃ, ὡς ἀξιωματικὸς, οὐ μόνον ἐν Μολδαυίᾳ ἡγεμονεύοντι (1778)· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, πεπαυμένῳ τῆς ἡγεμο-

(1) Τῶν εἰς ἑαυτὸν Α. ι.

(2) Ἀλλὰ καὶ τοῦ Σκαρλάτου ὁ αὐτάδελφος Γρηγόριος Στούρζας σύζυγον ἔχων κακεῖνος ἄλλην ἡγεμονίδα τὴν Μαρίαν, θυγατέρα τοῦ μακαρίτου ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Γρηγορίου τοῦ Γκίκα, γλῶσσαν οἰκιακὴν εἶχε τὴν ἑλληνίδα, καὶ ἄλλοι πολλοί.

τὴν ὑπὸ τῶν κειρατηκότων πολιτικὴν υἰοθεσίαν, καὶ τὴν
 ὁμαλήν πρὸς ἄλληλα σύγκρασιν, ζῶντα κοινωνικῶς καὶ νο-
 μίμως, καὶ (τὸ δὴ μέγιστον) χριστιανικῶς, τὰ μὲν
 ἤδη πρὸ πολλοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίου σωτηρίας διὰ
 τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁδηγηθέντα, τὰ δὲ καὶ καθεκάστην
 μετ' ἀνοχῆς εὐαγγελικῆς ὁδηγούμενα. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ
 κράτιστον καὶ θεοφιλέστατον πάντων τῶν ἄλλων κατορθω-
 μάτων καὶ φιλανθρωπευμάτων τῆς φιλοστόργου τῶν λαῶν
 αὐτῆς τιθηνοῦ καὶ τροφοῦ, καὶ ὡς ἀληθῶς ὀνησιδώρας
 ταύτης Μοναρχίας· ἥτις (ὡς προείπομεν) ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς
 Ὁρθοδοξίας καθηδρασμένη, καὶ τὴν βασιλικὴν προστασίαν
 τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, πατρῶον
 καὶ θεοδώρητον κληρὸν, πεπιςευμένη, περιέπει ταύτην καὶ πε-
 ριφρουρεῖ, συνεργοῦσα εἰς ἐπέκτασιν τῆς ἐπὶ γῆς βασιλείας
 τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς ἡδόλου καὶ θεοφιλοῦς αὐτῆς προστα-
 σίας ἠκούσθησαν τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς
 εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Λαοὶ καὶ φυλαὶ
 ἄγνωστοι παρ' ἄλλοις, ἢ παρεωραμένοι, παρὰ τὸν πόλον
 πλησιάζοντες, καὶ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ
 σκιᾷ θανάτου, πολλῶ ζοφωδεστέρα καὶ ψυχροτέρα
 τῆς περικαλυπτούσης αὐτοὺς χειμερίου νυκτὸς καὶ τῶν ἐπι-
 κρεμαμένων παγετῶν, εἶδον τὸ ζωογόνον καὶ ἄδυτον φῶς,
 τοῦ νοητοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου. Ὁ μέγας Ὠκεα-
 νὸς, ὡς βραχίονα προτείνας τὴν Λευκὴν αὐτοῦ θάλασσαν, ἐγ-
 κολποῦται καὶ περιπτύσσεται τὴν πόλιν τὴν ἐπώνυμον τοῦ
 πολιούχου Ἀρχαγγέλου· περιστέφει δὲ καὶ τὴν Ἀηδονίδα
 (Σολοβέσκη) νῆσον, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ καθιδρυμένην, καὶ
 νῦν καὶ πάλαι καὶ προχθές ἀναδειχθεῖσαν θεοσκέπαστον
 καὶ ἀπροσμάχητον Λαύραν τῶν ῥακενδυτῶν Μοναχῶν, ἐν ᾗ
 αἰλογικαὶ αὗται ἀηδόνες ὑμνοῦσιν ἀεννάως, φωναῖς αἰσίαις,
 τὸν μόνον ποιοῦντα θαυμάσια μεγέλα ἐπὶ τῆς

παρεχωρήθη εἰς τὸν ἀτομικὸν (ἐκάστου) νοῦν. β) Διότι ἐστερήθη τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἁμαρτίας, καθὼς καὶ τοῦ ἀγιάζειν τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. γ) Διότι (ἐν τῇ Ἀναμορφώσει) ὁ τοῦ ἐπισκόπου βαθμὸς καὶ ὁ τοῦ ἱερατείου, ἀπογυμνωθέντες πάντων τῶν προνομίων αὐτῶν, περιωρίσθησαν εἰς μόνον ἀπλῶς τὸ κήρυγμα.. δ) Ἡ Ἐκκλησία ἔπαυσε τοῦ ὑπάρχειν ἐν τῇ Μεταρρύθμισι, ἐξο-
του τὰ ἐπὶ τὰ Μυστήρια περιωρίσθησαν αὐθαιρέτως εἰς δύο» (τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Κοινωνίαν κατὰ τὸν Λούθηρον, καὶ ταῦτα παράτυπα, καὶ παράσημα· κατὰ δὲ τὸν Καλβῖνον, εἰς ἓν οὐδεὲν). «ἐν ᾧ πάντα τὰ ἐπὶ τὰ Μυστήρια ἐπι-
στηρίζονται ἐπὶ σαφειστάτων ῥητῶν τῆς Γραφῆς» κτλ. Καὶ ταῦτα μὲν δείγματος χάριν, περὶ τῶν περιεχομένων ἐν τούτῳ τῷ χρυσῷ ἐγκολπίῳ τοῦ Διπλοῦ Παραλήλου. Ἐνδὲ τῷ προλόγῳ ὁ συγγραφεὺς μνημονεύων τὴν τε τοῦ Πάπα Ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς, καὶ τὴν (κατ' αὐτῆς) πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ὀρθόδοξους Ἐγκύκλιον τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· καὶ ταύτη προσφέ-
ρων καὶ τὸ ἑαυτοῦ Διπλοῦν Παράληλον, «Σπεύδει (λέγει) ὁ συγγραφεὺς νὰ διαδηλώσῃ, ὅτι καθυποβάλλει πᾶ-
σας αὐτοῦ τὰς σκέψεις ἀνεξαιρέτως ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς μη-
τρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, καὶ προαποδέχεται ἀσμένως καὶ μετ' ἄκρας ὑπακοῆς πᾶσαν ἐπίκρισιν, πᾶσαν ἐπιδιόρθωσιν, εἰς ἣν ἡ μόνη ἁρμοδίᾳ ἐκ-
κλησιαστικὴ ἀρχὴ ἔθελενε ὑαρεστηθῇ νὰ ὑποβάλλῃ τὸ ἀτελὲς αὐτοῦ πόνημα» κτλ. Συμ-
περαίνει δὲ τὸν πρόλογον διὰ τῶν ἐξῆς «Καθ' ἣν ἐποχὴν» (τῶν εὐρωπαϊκῶν πολέμων τοῦ 1848) «οἱ λαοὶ ἐπαναστα-
τήσαντες ἀνὰ πᾶσαν τὴν Δύσιν, ὁρμῶσιν ἐμμανῶς κατὰ τῶν θεσμῶν τοῦ παρελθόντος, ὁπότε αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς σείον-

ἐκείνης, ἐν ᾗ συνελέγησαν (τῷ 1823) ἀπὸ κοινῆς τῶν Ῥώσων συνεισφορᾶς πολλαὶ χιλιάδες (ἐν περίπου ἑκατομμύριον) χρημάτων, δαπανηθέντων ἰδίως εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν πολλαχοῦ τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας δουλευόντων αἰχμαλώτων, Χίων, καὶ Κρητῶν, καὶ ἄλλων ἀλλαχόθεν ἐξανδραποδισθέντων. Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος οὐ διέλειπεν ἡ συνωρίς τῶν ἀδελφῶν ἐπιστέλλουσα πρὸς ἐπισήμους ἄνδρας, σοφοὺς τε καὶ πολιτικοὺς τῆς ἄλλης Εὐρώπης (γνωστοὺς αὐτῇ καὶ φίλους ἐκ τῆς ἐν Εὐρώπῃ προτέρας διατριβῆς), καὶ διεγείρουσα τὴν συμπάθειαν αὐτῶν, ὅπως ἕκαστος συμπράξῃ, τὸ ἐπ' αὐτῷ, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

§. κδ. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν τῇ συζύγῳ βαρεῖαν νόσον, ἠναγκάσθη μετ' αὐτῆς συναπελθεῖν εἰς τὰ λουτρά τῆς Γερμανίας, πρὸς ἀνάρρωσιν αὐτῆς τε καὶ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ ὀφθαλμῶν. Καὶ ὅλον μὲν τὸ 1825 ἔτος διήνυσεν ἐν Ἑμσῇ· τὸν δὲ χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1826 διήγαγεν ἐν Παρισίοις. Ἀλλὰ καὶ κεῖ καὶ πανταχοῦ διατρίβων, καί τοι μὴ φιλαπόδημος ὢν (ὡς ἔγραφεν αὐτὸς), ἀλλ' ἀκούσιος περιηγητῆς, περιέφερεν ἐν τῇ ψυχῇ ἀκοίμητον καὶ δάκνουσαν τὴν μέριμναν τῶν πρὸς τοσούτους φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς πολεμίους μονομαχούντων Ἑλλήνων, καὶ πανταχοῦ ἰχνηλάτει, εἴπου ἐφεύροι μέσον συντελὲς πρὸς βοήθειαν αὐτῶν. Διατρίβων δὲ ἐν Παρισίοις, ἀνέγνω τὴν ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν μικρῷ πρότερον ἐκδοθεῖσαν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι χριστιανούς ἐγκύκλιον, συνάμα δὲ καὶ λόγον παραινετικόν, ἐν ᾧ πρὸς ταῖς ποιμαντορικαῖς παραινέσεσιν ἐξήλεγχεν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ τινων ἀνευλαβῶν παραβάσεις, γενικώτερον τοὺς ἐλέγχους ἐκφέρων. Ὡς δ' ἀνέγνω τὸν λόγον ὁ Στούρζας, μέσπην τὴν καρδίαν ἀλγήσας, οὐκ ἡμέλησεν, ἀλλ' ἔγραψεν εὐθὺς πρὸς τὸν Ἀθηνῶν τὴν καλὴν ἐκείνην ἐπιστα-

βραβεῖα καὶ ὑπομνήματα, καὶ ζηλωτὰ καὶ τίμια προσφό-
 ρως ἐνομίσθησαν, ὥς ἠθικῆς φιλοτιμίας ἐναύσματα, θερμαί-
 νοντα καὶ διεγείροντα τοὺς πολλοὺς πρὸς μίμησιν τῶν ἀγα-
 θῶν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας εὐεργετῶν, καὶ πρὸς ἀπόδοσιν
 τῆς εἰς αὐτοὺς ἀνηκούσης εὐγνωμοσύνης. (Πανταχοῦ γὰρ
 αἰδέσιμον τὸ καλόν, διὰ τὴν ἔμφυτον πρὸς τοῦτο ῥοπὴν
 τῆς λογικῆς καὶ ἀθανάτου ψυχῆς)· ἀλλ' ὅσον ἐκ τῆς φύσεως
 αὐτῶν καὶ γενέσεως τὰ τοιαῦτα βραβεύματα θεωρούμενα,
 ὑπόκεινται καὶ ταῦτα εἰς τοῦ παμφάγου χρόνου τὸν ἀκά-
 θεκτον ῥοῦν, καὶ τὰς σφυρηλάτους ἀνάγκας τῶν περὶ τὸν
 ἀνθρώπινον βίον ἀγχιστρόφων μεταβολῶν. Μνημεῖα μεγάλα
 καὶ πολυθρύλητα, οἷον ἀνδριάντες, καὶ Μαυσωλεῖα, καὶ
 πυραμίδες, καὶ τρόπαια καλλίνικα, καὶ μονολίθων ὀβελί-
 σκων μετέωρα ὕψη, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πλούτου καὶ φιλο-
 δοξίας χειρόκμητα ἰδρύματα, ἐπὶ τῶν θάθρων τῆς ματαιό-
 τητος ἠδρασμένα, πάντα ταῦτα φέρουσι καὶ ἔσωθεν τὴν
 ἀδελφὴν τῆς γενέσεως φθορὰν ριζόθεν ὑποσκάπτουσιν, καὶ
 ἔξωθεν βαρεῖαν ἐπ' αὐτῶν ἐπικαθημένην, καὶ συντρίβουσιν
 ἡρέμα τὴν ἀγέρωχον ὄψιν τῆς τούτων καλλιτεχνίας, ἥτις
 καὶ σιωπῶσα κηρύττει στεντορείως, ὅτι « θνητὰ τὰ τῶν
 θνητῶν, καὶ πάντα παρέρχονται ». Τῶν δὲ τοιούτων μνη-
 μείων βράδιον ἢ τάχιον ἐρειπομένων, συγκαταπίπτει καὶ
 τῶν, ἐφ' οἷς ἐστάθησαν, ἀνδρῶν τὸ μνημόσυνον, ἀπο-
 λύμενον μετ' ἡχοῦ. Πρόσθεις ὅτι καὶ ταῦτα, καὶ
 τ' ἄλλα τὰ γήϊνα βραβεῖα τῆς ἀρετῆς οὐκ ἀπονέμει πάν-
 τοτε ἢ δεξιὰ τῆς δικαιοσύνης. Τὸ δὲ πάνδεινον, ὅτι καὶ
 αὐτὸν ἐνίοτε τὸν Φωκίωνα, καὶ αὐτὸν, ἂν τύχη, τὸν Σω-
 κράτην κακῶς ἢ ἀνθρωπίνη ἀθλιότης βραβεύει, κώνειον
 αὐτοῖς διδοῦσα μισθὸν ἀρετῆς, ἀντὶ τῆς ἐν Πρυτανείῳ
 σιτήσεως· καὶ τότε, « Συκοφαντεῖ Μέλिटος, συκοφαν-
 τεῖται Σωκράτης· Καὶ ζῇ Μέλिटος, καὶ τελευτᾷ Σωκρά-
 τής ».

καὶ ἐνίοτε μὴ φέρη πάντη ἀκηράτους τοὺς χαρακτῆρας τῆς καλλονῆς. Ὁ αἰοίδιμος Ἀλέξανδρος, καθὼς ἄνθρωπος, ὑπῆρχε πάντως καὶ ἀνθρωποπαθής· ἀλλ' εἶχε καὶ λαμπρὰς ἀρετὰς (ὥς εἴτις καὶ ἄλλος, Θεῶ καὶ τῷ πλησίον γνησίως ὑπηρετῶν), ἐμφανίζουσας τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εὐγένειαν, καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ νικώσας τὸ τῶν σφαλμάτων ὑπόζοφον· καθὼς καὶ τοῦ καλοῦ προσώπου τῆς πλησιφαοῦς σελήνης ἢ λάμψις παραμυθεῖται τὰς ἐμφαινομένας κηλίδας. Ἀλλὰ τίς ἢ χρεῖα περὶ πραγμάτων ἀριδῆλως εἰρημένων εἰς κόρον παλιλλογεῖν; Ποῖός τις ἦν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν τε κοσμικὴν καὶ τὴν θεῖαν σοφίαν, καὶ πόσον ἐπιμελῶς προσεῖχε πρὸς ἐκεῖνο τὸ Ἀποστολικὸν « Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δεῖξά τω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραϋτητι σοφίας » (Ἰάκωβ. γ, 13), καὶ ὅπως διέδραμε τοῦ βίου τὸ στάδιον, καὶ πολιτευόμενος, καὶ ἰδιωτεύων, καὶ φιλοσοφῶν, καὶ (τὸ πρῶτισον) ἀνακαθαίρων τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ ἀνακκινίζων τὸν ἔσω καὶ κρυπτόν τῆς καρδίας ἄνθρωπον, περὶ τούτων μαρτυροῦσιν ἀρκούντως τὰ προῖστορησμένα.

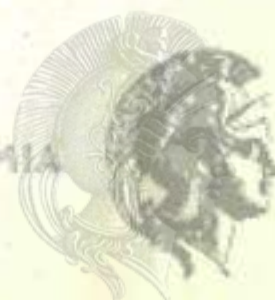
§. μγ. Κατὰ δὲ τὸν ἔξω καὶ φαινόμενον ἄνθρωπον, δηλονότι τὴν τοῦ σώματος διάπλασιν καὶ μορφήν (εἰ δεῖ τι καὶ περὶ τούτου εἰπεῖν, κατὰ τὸ « ἀπὸ ὁράσεως ἐπιγνωσθήσεται ἄνθρωπος », καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σοφοῦ Σειράχ, ιθ, 29), καθόλου μὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐκ αἰσχροὺς (οἷον καὶ Πλούταρχος εἶπε τὸν Φιλοποίμενα). τοὺς δὲ κυριωτέρους καθ' ἕκαστα μέρη τοῦ σώματος χαρακτῆρας τοιοῦτός τις ἦν. Εὐμήκης (μεσόκοπος) καὶ ὀρθιος τὸ ἀνάστημα. Εὐγυρος τὴν κεφαλὴν, καλῶς καὶ μεγέθους καὶ ὀρθότητος ἔχουσας· ἡ δὲ κόμη πυκνὴ καὶ μελανόθριξ, τὰ δ' ἐμπροσθεν ἀνάσιλλος· μέτωπον πλατὺ καὶ πλατωνικόν (1)· μέλαν ὄμμα, λεῖα βλέπον καὶ φαιδρὸν, ὑπὸ

(1) « Ὁ Πλάτων, Ἀριστοκλῆς πρότερον καλούμενος, — διὰ τὸ πλάτος τοῦ μετώπου μετωνομάσθη Πλάτων ». Δ. Λαέρτ. Γ. ε.

νος τούτου, πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας καὶ πλάνης, τὰ ὅποια, ὡς χεῖμαρροι ὑπογείου πυρὸς, καθ' ἡμῶν ἐκχυνόμενα, θέλουν δοκιμάσει νὰ πλανήσωσιν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Θλιβερά, τὸ ὁμολογῶ, ἡ τοιαύτη θεωρία τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιοῦσθε Πατέρες» κτλ. (ἐκ Παρισίου. φεβρ. 12, 1826).

Οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀδελφῶν, ἐγένετο καὶ τοῦ παρόντος σύμβουλος ἀγαθός, καὶ τοῦ μέλλοντος ἄριστος εἰκαστής! Ἔτι δὲ παροικῶν ἐν Παρισίοις, συνέγραψε, χάριν τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων, τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὁρθοδόξου χριστιανοῦ, περί τε τῶν θείων δογμάτων, καὶ ἐντολῶν, καὶ διατάξεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας \πραγματευόμενον. Ἔργον ζωῆς ἐν πίστει καὶ Θεὸν πνεύσεως ψυχῆς, πολλῶν ἄξιον ἐπαίνων, διὰ τε τὸ πλήρες καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, καὶ τὴν ἰλαρὰν καὶ φυσικὴν ἀφέλειαν τῆς φράσεως, καὶ προσέτι διὰ τὸ εὐμέθοδον τῆς συνθέσεως. Συνίσταται δὲ ἐξ ἑπτὰ Μελετῶν εἰς κεφάλαια διηρημένων, αἵτινες διὰ τε τῆς τῶν θείων ῥήσεων ἐναργοῦς διασαφήσεως, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐλαβητικῆς τοῦ λόγου ἀποστροφῆς, κατανύγουσι θαυμαστῶς τὴν ψυχὴν τοῦ μελετῶντος χριστιανοῦ (1). Ἐπανελθὼν δ' ἐκ Παρισίων εἰς

(1) Τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦτο ἐξεπεραίωσε ἐντελῶς ἐν Πετροπόλει, ὅπου καὶ ἐξεδόθη τῷ 1828, ἐγκριθέν ὑπὸ τῆς ἀγιωτάτης διοικήσεως Συνόδου. Τούτου ἀντίτυπα ἐστάλησαν ἱκανὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μετεφράσθη δὲ καὶ Ῥωσιστὶ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ὁμογενοῦς (ἐκ Κεφαλληνίας) Σπυρίδωνος Δεστούνη, συμβούλου τῆς πολιτείας (ὅς καὶ πρόξενος Ῥωσικὸς προὔπῆρξεν ἐν Σμύρνῃ), καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1829, καὶ τὸ δεύτερον τῷ 1844. Καὶ ἄλλα δέ τινα Ῥωσιστὶ τὰ μὲν συνέγραψε, τὰ δὲ μετέφρασεν ἐπιτυχῶς ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Δεστούνης, ἐν οἷς καὶ τοὺς Παραλλήλους βίους τοῦ Πλουτάρχου, ἐκδοθέντας ἐν Πετροπόλει τῷ 1816, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1848. (Ἴδε τὴν Ῥωσικὴν αὐτοῦ Νεκρολογίαν, ἐκδοθεῖσαν ἐν Ὁδησῶ τῷ 1851).

πάντοτε τὸ φῶς τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ προερχόμενον. Ὁ μὲν πολιτισμὸς θάλλει διὰ τοῦ πλούτου· ἡ δὲ θρησκεία στέργει καὶ τιμᾷ καὶ τὴν πτωχείαν. Ὁ μὲν, θυσιάζει μετὰ ψυχρότητος τὰ ἅτα μα εἰς τὴν δοκοῦσαν τῶν ὁμῶν εὐδαιμονίαν· ἡ δὲ, θεωρεῖ τὸν Θεὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ὁ πολιτισμὸς νομίζει, ὅτι οὐδὲν ὀφείλει εἰς τὴν βαρβαρότητα καὶ ἀμάθειαν· ἡ δὲ θρησκεία μόνη κάθηται μετ' ἀγάπης ὑπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ νομάδος, καὶ μεταβαίνει ἀκαταπαύστως ἐκ τῆς κοιτίδος εἰς τὸν τάφον, καὶ ἐκ τῆς καλύβης τοῦ πτωχοῦ εἰς τὰ τῶν βασιλέων παλάτια. Καὶ πολιτισμοὶ μὲν εἰσὶ πολλοί· ἀλλὰ θρησκεία, μία» κτλ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Α. Παραλλήλου.

Ἐν δὲ τῷ Β, Παραλλήλῳ παραβάλλει τὰς διενέξεις τῶν Μεταρρύθμιστῶν πρὸς τὸν μόνον γνώμονα καὶ κανόνα τῆς ἀληθείας, τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι καὶ καθ' ἡμᾶς εἶπε πάντοτε «Ναὶ, ναὶ, Οὐ, οὐ» (Β. Κορ. α, 18). Κέχρηται δὲ τῇ αὐτῇ καὶ ἐν τῷ Α, Παραλλήλῳ μεθόδῳ τοῦ παραλληλισμοῦ· ἱστορήσας ἐν προοιμίῳ, πῶς «τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μεγάλου θρησκευτικοῦ σχίσματος (τῶν Δυτικῶν) ἐγένετο ἐντελῶς ἐπαισθητὸν κατὰ τὸν 15, αἰῶνα (ἐπὶ Λουθήρου, Ζεϊγγλίου, Καλθίνου κτλ.), καὶ πῶς «ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης ἐγκαταλειφθεὶς εἰς ἑαυτὸν, ἐνεπήγνυτο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸ ὀλισθηρὸν στάδιον τῶν καταχρήσεων», ὅθεν ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν Λούθηρον καὶ Καλθῖνον καὶ οἱ τούτων θιασῶται, μεταρρύθμισαντες, ἕκαστος πρὸς τὸ δοκοῦν, τὴν ὀρθόδοξον τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν, καὶ συστήσαντες αὐθαιρέτως ἰδίας κοινότητας ἐκκλησιαστικάς· ταῦτα προτάξας, καταγράφει ἀκολουθῶς τὰ δόγματα τῆς Μεταρρύθμισεως, ὅσα πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀντίκεινται, συγκεφαλαιῶν εἰς τὰ

ὑπομνημάτιον « Περὶ τῆς ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαι-
στίνῃ παρούσης καταστάσεως τῆς Ἐκκλη-
σίας (1837, Δεκεμ. 31)· ἐν ᾧ διαγράφει τὰς ὑπὸ τῶν
ἐκεῖ ψευδαδέλφων ἑτεροδόξων ἐπιβουλὰς καὶ καταθλίψεις
τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ 1847 ἐξεδόθη ἑλληνι-
στὶ ἡ διαβόητος ἐκείνη πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς
ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα, ὡς εἶδε ταύτην ὁ Στούρζας,
ἐπεχείρησε συγγράφειν Γαλλιστὶ (πρὸς κοινὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ
ἀνάγνωσιν) τὸ Διπλοῦν Παράλληλον (Le Double
Parallel), ὃ καὶ συνεπέρανε συνάμα τῷ ἐνιαυτῷ (1847, Δε-
κεμβρ. 30). Ἐξέδωκε δὲ τοῦτο ἐν Ἀθήναις τῷ 1849· ἀφ' οὗ
ἐξεδόθη κατὰ τῆς παντόλμου Παπικῆς ὀφρύος ἡ Ἐγκύ-
κλιος πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἐπι-
στολὴ τῆς ἀγιωτάτης Ἀποστολικῆς καὶ
Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ἣν καὶ ταύτην ὁ Στούρ-
ζας Ῥωσιστὶ μεταφράσας ἐξέδωκε τῷ 1849 ἐν Πετρο-
πόλει). Τὸ δὲ Διπλοῦν Παράλληλον μεταφρασθὲν μετὰ
ταῦτα καὶ Ἑλληνιστὶ, ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ
1851, φέρον τὸν αὐτὸν πρόλογον καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν
τοῦ πρωτοτύπου « Διπλοῦν παράλληλον, ἡ ἡ
Ἐκκλησία ἀπέναντι τοῦ Πάπα καὶ τῆς
κατὰ τὸν Ἰς. αἰῶνα Μεταρρυθμίσεως ». Πε-
ριέχει δὲ τὸ πονημάτιον οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ

ἐγκαίνια αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ φορογράφου ἐγχειριδίου.
ἐν δὲ τῷ προμετωπίῳ πρόκειται καὶ ἡ καλλίστη εἰκὼν τῆς ἀοι-
δίμου Ῥοξάνδρας μετὰ προσφυστάτης ἐπιγραφῆς ἐξ αὐτογράφου
(ἴσως πρὸς τὸν ἀδελφὸν) αὐτῆς ἐπιστολῆς, πανομοιότυπως χαλ-
κογραφηθείσης, καὶ λαμπρῶς ἀναφαινούσης τὴν φιλόθεον καὶ μεγα-
λόνουν αὐτῆς ψυχὴν. Ἔστι δὲ Γαλλιστὶ κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ, καὶ
λέγει ταῦτα Ἑλληνιστὶ. « Εἴθε δυνηθείημεν πάντες καὶ διὰ τῆς
ζωῆς ἡμῶν, καὶ διὰ θανάτου συνεργῆσαι τῷ μεγάλῳ βουλήματι
τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστίν, ἡ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀποκατάστασις τῆς
τάξεως καὶ τῆς ἀληθείας ».

ἐθορύβουν. Καί τις ἐξ αὐτῶν, ὁ θραυστομώτερος, ἄλλως δὲ μέτοχος παιδείας ἐλληνικῆς (παίδευμα τῶν ἀνέκαθεν ἐν τε Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ διαπρεψάντων Ἑλλήνων διδασκάλων γεγονώς), Ἑλλησί τισιν, οὐδὲ τούτοις ἀμούσοις ἐν Ὀδησσῷ περιτυχῶν, κατεκραύγαζε παρρησίᾳ κατὰ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ πρὸς ταῖς ἄλλαις, ἃς ἀφυλάκτισσε λοιδορίαις, ἐξέρρηξεν ἐκπεφασμένως καὶ ταῦτα « Ἀπορῷ (φησὶ) πῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἐξοχώτατος Σύμβουλος τῆς Ῥωσικῆς πολιτείας, καὶ συμπολίτης ἡμῶν Ἀλέξανδρος ὁ Στούρζας, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς τῆς πατρίδος συμφοράς, φαίνεται πως συμπαθῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δίκαια πάσχοντας ». — Ἀλλ' εἶπερ (ἀπήντησέ τις τῶν παρόντων Ἑλλήνων) εἶπερ ἀγνωμονεῖς πρὸς τὸν ἐνδοξόν τοῦτον ἄνδρα, τὸν τοσάκις (ὥς ἠκούσαμεν) ἐν δυσχερεστάτοις καιροῖς ἀμφοτέρας εὐεργετήσαντα τὰς ἡγεμονίας, μή τι καὶ ἀνάλγητον αὐτὸν ἐθέλεις καὶ ἀσυμπαθῆ πρὸς τοὺς πάσχοντας ὁμογενεῖς; Κἀκεῖνος· « καὶ τίνας αὐτοῦ λέγεις ὁμογενεῖς; ποῖαν ὁ Στούρζας ἔχει πατρίδα; Καὶ ὁ Ἕλλην· « Ἐρωτᾷς; ἄλλ' ἐγὼ σοι ἐρῶ τὰ καὶ σοὶ μάλιστα γνωστά. Ἐχει βεβαίως καὶ ὁ Στούρζας καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς « Οὐδ' ἀπὸ δρυὸς ἐστὶ παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρας ». Ὡς μὲν οὖν ἐκ τοῦ πατρὸς ἔλαχε πατρίδα τὸ Ἰάσιον καὶ πᾶσαν τὴν Δακίαν, ἢ Μολδαυίαν. Ὡς δ' ἐκ τῆς ἐλληνίδος αὐτοῦ μητρὸς, τὸ Βυζάντιον καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ πατρὸς (καὶ τούτου ἐλληνικῶς, ὥς οὐδ' αὐτὸς ἂν ἀρνηθείης, ἀνατραφέντος) ἐγεννήθη ἐν Ἰασίῳ· ἡ δὲ περικλεῆς αὐτοῦ ἀδελφὴ (καθὼς καὶ ἡ μήτηρ) ἐν Βυζαντίῳ. Ἀλλ' οὐθ' ὁ Στούρζας διὰ τοῦτο γέγονεν ὀλιγώτερον ὁμαίμων αὐτάδελφος ἐκείνης, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ μετέσχε συγγενείας ἐλληνικῆς, ἐλληνίδα σύζυγον λαβὼν, ἧς ὅ,τε πατήρ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ καὶ ἀνεψιοὶ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐξ αἵματος συγγενεῖς, συνήφθησαν ἐκ πλαγίου μὲν μετὰ

χαιοπρεποῦς ἀπλότητος τῶν ἡθῶν, ἣν καὶ μεταξὺ τῆς εἰσχω-
μασάσης τοῦ πολιτισμοῦ καινοπρεπείας ἀπτόητος διατηρεῖ,
καὶ ἅμα δὲ νοήμων καὶ φρενῶν ἐπήβολος, καὶ πρὸς
τέχνας καὶ μαθήσεις εὐφυέστατος, διὸ καὶ βιομήχανος, αὐτός
τε τὰ χρήσιμα ἐξευρίσκων, καὶ τελειοποιῶν τὰ μεμιμημένα·
περὶ δὲ τὴν δίκαιαν ἀπέριττος καὶ λιτός, ἀλλὰ καὶ φιλο-
ξενώτατος· ἐν εὐπραγίαις ἄτυφος, ἐν δυσπραγίαις ἄπτωτος·
καὶ πρὸς μόχθους ἀκάματος καὶ καρτερικὸς, καὶ πρὸς τὴν
δριμύτητα τοῦ κλίματος ἀνθεκτικὸς καὶ (ὥς εἰπεῖν) σφεν-
δάμνιος, καὶ πρὸς πάντα δὲ κίνδυνον κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ
θάλασσαν ἀτρόμητος καὶ μεγαλότολμος, καὶ ἅμα πειθαρχι-
κώτατος· διὸ καὶ ἐν πολέμοις κρατερός.

« Βριθὺς ὀπλιτοπάλας, δάϊος ἀντιπάλοις (1).

Καὶ ἔχει μὲν καὶ τὸ Ῥωσικὸν (ὥς καὶ τᾶλλα τῶν ἀν-
θρώπων ἐπ' ἄλλαις ἀρεταῖς ἐπαινούμενα ἔθνη) καὶ τὰ ἰδιό-
ζοντα ἐλαττώματα· ἀλλ' ὅταν τούτων ὑπερβαίνωσι τὰ
προτερήματα, τότε μόνοις τοῖς ψογεροῖς δυσμενίδαις καὶ
μωμοσκοποῖς ἔξεστιν ἐκλέγειν τὰς κατὰ μέρος κῆρας (ὥς ἡ
μυῖα τὰ σαπρά), παρορῶντας τὴν τοῦ ὄλου σώματος εὐε-
ξίαν καὶ ἀκεραιότητα. Τὴν ἀδιάλειπτον τῶν Ῥώσων (καὶ
μάλιστα τῶν τῆς μεγάλης Ῥωσσίας κατοίκων) φιλοπονίαν
περὶ τε τὰς ἄλλας βιωτικὰς ἐργασίας, καὶ ἐξόχως τὴν καλ-
λιέργειαν τῆς γῆς, διαγράφει ἡ Παρέκβασις ὥς μάλιστα
συνεργοῦσαν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ἀχανεστάτης Ῥωσικῆς
Αὐτοκρατορίας. « Αὕτη (λέγει) ἡ ὑπεροχὴ (τῆς φιλοπο-
νίας) εἶναι ὁ μαγνητισμὸς, ὁ συνέλκων ὅλας τὰς ζωτικὰς

(1) Αἰσχύλ. Λείψ. Χαριέντως δὲ καὶ ἡ Παρέκβασις ἐφήρμο-
σεν εἰς τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος τὸ τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ Audax
Japeti genus (τολμηρὸν Ἰάπετοῦ γένος). Ὅτι δὲ καὶ οἱ Ῥῶσσοι,
καὶ καθόλου, οἱ Σλάβοι ἀνήκουσι μετ' ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν
εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰάφεθ, (καὶ κατὰ σχηματισμὸν ἐλληνικὸν
Ἰαπετοῦ), ἀποδέδεικται ἀρκούντως καὶ παρ' ἄλλοις.

§. κζ. Ταῦτα δὲ συγγράφων ὁ Στούρζας ἔτινε συγχρό-
νως χεῖρα συνεργὸν καὶ πρὸς τὴν ἐν Ὁδησσῷ ὑπὸ τινων

βόλα καλεῖ, καὶ τῶν θείων χαρακτήρων ἔκγονα καὶ ἀποτυπώματα,
καὶ εἰκόνας ἐμφανεῖς τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑπερρυῶν θεαμάτων »
(ἐπιστ. θ). Ἀλλ' οἱ τῆς νεωτέρας σοφίας ὀρθολογισταί, σιάνην
καὶ κανόνα τῶν θρησκευτικῶν καὶ θεωρητικῶν φρονημάτων τιθεν-
τες τὴν κατὰ ἄνθρωπον ἐπιστήμην, πᾶν δὲ τὸ μὴ ἐπιστητὸν
καὶ ἀνύπαρκτον δογματίζοντες, τὰς δ' ἐκ τῶν θείων Γραφῶν μυ-
στικωτέρας διδασκαλίας περ φρονούντες, ἀποβάλλουσιν οὐ μόνον
τὴν συμβολικὴν θεολογίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἐν γένει σχέσιν καὶ
ἀνκφορὰν τοῦ σωματικοῦ καὶ ὕλικου κόσμου πρὸς τὸν ἀσώματον
καὶ πνευματικόν, ἀπκρνούμενοι τὴν ὑπκρξιν τοιούτου κόσμου αὐ-
τοτελοῦς καὶ κτ' ἑαυτὸν ἐκτὸς τῆς ὕλικῆς κτίσεως ὑφεστῶτος
οἶον ἀγγέλους, δαίμονας, πνεύματα ὑπερασπιστικά τῶν ἀνθρώ-
πων (τουτ. τὰ λειτουργικά τῶν ἀγγέλων πνεύματα, τὰ εἰς δια-
κονίαν ἀποστελλόμενα, κτλ. Ἑβρ. α, 14). ψυχὰς ὑφεστῶσας καὶ
μετὰ θάνατον, πρεσβεῖας ἁγίων κτλ. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδὲν
ἄλλο φαίνονται μετὰ γνώσεως καὶ ἐναργείας ἐπιστημονικῆς (!)
ἀποφαίνόμενοι καὶ διδάσκοντες, εἰ μὴ τὸ σαπρὸν ἐκεῖνο τῆς Σαδ-
δουκαίας σοφίας ἀπόρθεγμα « Μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μηδὲ ἄγγελον,
μήτε πνεῦμα » (Πράξ. κγ, 8). Τὴν δὲ θρησκευτικὴν θεωρίαν τῆς
μυστικωτέρας σχέσεως τοῦ σωματικοῦ καὶ αἰσθητοῦ πρὸς τὸν
νοητὸν καὶ πνευματικόν διάκοσμον ἀποκαλοῦσι μυστικισμόν.
Διατείνονται δὲ καὶ ὅτι « ἡ ὄνειρώδης αὕτη καὶ σκοτεινὴ διδα-
σκαλία εἰσεκώμασεν ἀνέκαθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν » (ἄλλα τε ἔθνη
ὑποσημαίνοντες, καὶ μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους, παρ' οἷς καὶ οἱ θεοὶ
προφηταί) « παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλησι ξένον ἀποφαίνονται καὶ ἄγνω-
στον τὸ τοιοῦτο φρόνημα ». (Ἀλλ' Ὀμηρος μάλιστα καὶ πρῶ-
τιστα, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ὀρφεύς, καὶ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων αὐτὸς
καὶ ἄλλοι σοφοί, καὶ πάσης τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας οἱ μύ-
σται μήπως οὐκ ἦσαν ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς δοξασίαις συμβολικοί
τινες ἐν ὑπονοήαις καὶ αἰνίγμασι Μυστικισταί, ἐξ ὧν ἀναφύησαν
καὶ οἱ Νεοπλατωνικοί;). « Οὗτος δέ, φασιν, ὁ Ἀνατολικὸς μυ-
στικισμὸς καταφαίνεται πρῶτον ἐν τοῖς Νεοπλατωνικοῖς, καὶ κατὰ
τοὺς πρῶτους αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας » (δηλο-
νότι ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν θείων Ἀποστόλων, καὶ τῆς ἀρχῆς
αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐφεξῆς). « Κυρίαν δὲ λέγουσι πηγὴν
τοῦ χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ τὰ ἐπ' ὀνόματι Διονυσίου τοῦ
Ἀρεοπαγίτου κατὰ τὸν Δ. αἰῶνα (!) δημοσιευθέντα συγγράμμα-
τα κτλ. (βλ. Conversations-Lexicon v. Mysticismus). Ἀλλὰ

πλεῖστα τῶν κατ' αὐτὸν ἐμμελῶς καὶ κατ' ἀξίαν, ὡς τῆς αὐτοῦ εὐγλωττίας ἔμπλεως γενόμενος συνεργάτης. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μ. α. τ. η. ν. ο. υ. ς. τοξεύει, κενεμβατῶν· καὶ μελέτωσαν τραγωδοποιοῖς, αὐλοῦς καὶ λύρας ἀναπλάττουσιν αἰδοῦς αὐτομάτους καὶ αὐτοφώνους, καὶ φθεγγομένους βραχίονας. Ἡμεῖς δὲ ταύτην ἀπέριτον καὶ λιτὴν εἰσφέρομεν, ἐξ ὧν ἔχομεν, εἰσφορὰν εἰς τὴν μακαρίαν μνήμην τοῦ θεοφιλοῦς ἀνδρός, χρέος δικαιοτάτον « ἐκ καθαράς κληΐδος φρενῶν » ἐκπληροῦντες. Οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἐγκώμιον αὐτοῦ γράφομεν, ἥδη μεταστάντος ἐκ τῶν προσκαίρων, καὶ καταλιπόντος ἐπὶ γῆς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς ἐγκωμιάζοντας καὶ τοὺς ψέγοντας. Ὅσα δὲ γινώσκομεν ἱστοροῦμεν, οὗτ' ἀμάρτυρα καὶ ἀναπόδεικτα λέγοντες, καὶ ἄλλοις εἰδημονεστέροις παραχωροῦντες τὰ τεκειότερα.

§. ζ. Σκαρλάτου Στούρζα, ἐνὸς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Μολδαυίᾳ πολυκτημόνων εὐγενῶν, καὶ τῆς ἡγεμονίδος Σουλτάνας, Κωνσταντίνου Μουρούζη τοῦ ἡγεμόνος θυγατρὸς, πέντε γίνονται τέκνα (1). Τῶν δὲ τριῶν ἔτι νέων

(1) Τὸ μὲν Σκαρλάτος (εἶτι χρὴ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων εἰπεῖν, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ τῆς μητρὸς, ὡς πάμπαν ἀλλοτριάζειν δοκοῦντος), τὸ Σκαρλάτος ὄνομα ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν συνήθειαν (ἐκ τοῦ scarlato ἰταλιστί, τὸ ἐρυθρόν), καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ παρ' Ἑλλήσι κυριωνυμούμενον Ἐρυθράς (Στέφαν. Βυζάντ. λέξ. Ἐρυθρά). τὸ δὲ Στούρζας (ἢ Stourdza ὡς προφέρεται παρὰ τοῖς Μολδαυοῖς), ἐπώνυμον ἀρχαίας οἰκογενείας Μολδαυικῆς. Αὐτὸ δὲ τὸ Σουλτάνα ὡς κύριον ὄνομα φαίνεται παρ' Ἑλλήσι πρὸ διακοσίων ἐτῶν ἤδη καὶ ἐπέκεινα σύνηθες ὄν. Σουλτάνα ἐκαλεῖτο (τῷ 1670) καὶ ἡ σύζυγος τοῦ αἰοιδίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου (τοῦ πρώτου γενομένου ἐξ ἀπορρήτων (διερμηνέως) τῆς ὑψηλῆς Πύλης), καὶ ἄλλαι δὲ τῶν ἐπισήμων καὶ ἀσέμων ὁμογενῶν, καὶ σύγχρονοι καὶ παλαιότεραι καὶ νεώτεραι. Καὶ ὅτι μὲν τὸ ὄνομα τῆς Τουρκικῆς καὶ Ἀραβικῆς ἐστὶ γλώσσης, βασίλισσαν καὶ ἀνάσσαν σημαῖνον

(συνδιασκεψαμένη καὶ μετὰ τῶν γονέων), καὶ κατηγεῖται, καὶ τελεῖται ἐν πίστει τὰ τῆς ὀρθοδοξίας, «καὶ ἁρμόζε-
ται παρὰ Κυρίου ἀνδρὶ ἀγαθῷ, γυνὴ ἀγαθή. Πλη-
ροῦται δὲ μετέπειτα καὶ τῆς γηραιᾶς αὐτοῦ μητρὸς ἡ
εὐχή, ἰδούσης καρπὸν κοιλίας ἐξ αὐτῶν, τὴν μονογενῆ θυ-
γατέρα Μαρίαν. Ταύτην δ' αὐτὸς ὁ πατήρ ἐκπαιδεύσας,
καὶ γαμβρῷ συζεύξας ἀξίῳ, Ῥώσσω τὸ γένος, τῷ πρίγκηπι
Εὐγενίῳ Γαγάριν, εἶδεν ἐξ αὐτῶν ἐγγόνους ἐπὶ τῶν γο-
νάτων αὐτοῦ καὶ παπάζοντας καὶ παπ-
πώζοντας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

§. ιθ. Τότε δ' ἐπιστρέψας εἰς Πετρούπολιν περὶ τὰ τέλη
τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ 1819, μετ' ὀλίγον ἄδειαν λαβὼν
ἀπῆλθεν εἰς τὰς γαίας αὐτοῦ, καὶ διέτριβεν ἐν τῇ ἀγροτικῇ
αὐτοῦ κατοικίᾳ, διαναπαύων τοὺς πεπονηκότας ὀφθαλμούς.
Κατὰ δὲ τὸν Ὀκτώβριον πέμπεται πρὸς αὐτὸν βοηθός, φέ-
ρων καὶ διαταγὴν Αὐτοκρατορικὴν, ἵνα συντάξῃ τὴν πο-
λιτικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ 1819· καὶ ταύτην
συντάξας ἐπιμελῶς, ἐνησχολήθη ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλας ἐργα-
σίας ἀφορώσας ἰδίως τὴν Βασσαραβίαν. Αὐτοῦ παροικῶν
καὶ ἐφεξῆς (τῷ 1820), ἤδη τῆς ἐν Τροπῷ Συνόδου τῶν
βασιλέων προσεγγιζούσης, εἰργάσθη ἐκ διαταγῆς καὶ εἰς
ἄλλα ποικίλα πολιτικὰ ζητήματα, ἐρωτηθεὶς, οἷον περὶ τῆς
Ἰσπανικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τῆς ἐν Νεαπόλει, καὶ περὶ
τῶν ἐσομένων ἐν Βιέννῃ συνεντεύξεων (Conferences), καὶ
ὅσα τοιαῦτα ἐν τοῖς ἰδίοις ἀποσημειώμασιν ἀριθμεῖ, δι' ἃ
καὶ ἔμπρακτος σύμβουλος τῆς πολιτείας
προσωνομάσθη. Προσκληθεὶς δὲ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου εἰς
τὴν ἐν Τροπῷ (πρωτοπόλει τῆς Αὐστριακῆς Σιλησίας)
προειρημένην Συνέλευσιν τῶν βασιλέων, οὐκ ἠδυνήθη διὰ τὸ
φιλάσθενον τοῦ σώματος ἀπελθεῖν. Εἰργάζετο δὲ τὰ κατὰ
τὴν ἐσομένην ἐν Λαῦδάχῃ Σύνοδον προδιατεταγμένα. Συγ-
χρόνως δὲ παρέστησε τῷ Αὐτοκράτορι καὶ Σχέδιον συστά-

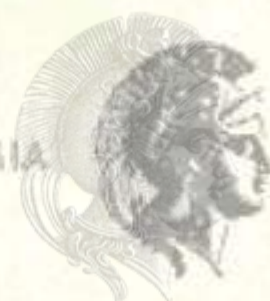

ἔξω σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου θεία νεύσει γενέσθαι, συνεξήγαγε καὶ εἰς τὴν πολύτεκνον ἔρημον τῆς μοναδικῆς πολιτείας, καὶ, τέλος, συμπροέπεμψεν, ἀποστελλόμενον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμένην ὁδὸν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, εὐαγγελιζόμενον πτωχοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ κηρύσσοντα αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Καὶ τοιοῦτο μὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ πραγματικόν. Τὴν δὲ τοῦ λεκτικοῦ κατάλληλον ἁρμονίαν οὐκ ἄν τις ἀπαδόντως παραβάλῃ πρὸς εὐηχον κιθάραν, τοὺς τε φθόγγους τῶν θείων ῥημάτων τρανῶς ἐξηχοῦσαν, καὶ τῆς τῶν θεοφόρων Πατέρων διδασκαλίας τὰ ἀπηχήματα λαμπρῶς ἀποπάλλουσιν. Κρατεῖ δὲ καὶ ὧδε ὁ τῷ συγγραφεῖ περὶ τὰς ἱεράς καὶ σεμνάς ἐκφράσεις συνήθης τοῦ λόγου χαρακτήρ· σύγκειται δὲ οὗτος εὐαρμόστως ἔκ τε ῥήσεων Γραφικῶν κυρίως, ἢ μεταφορικῶς παρενυφασμένων, καὶ ἐξ εἰκονικῶν διατυπώσεων καὶ προσφυῶν παραδειγμάτων, ἀπὸ τε τῆς ἱερᾶς ποιήσεως, καὶ ἀπὸ παντοίας ἄλλης πολυμαθείας καὶ πολυπειρίας ἱστορικῆς, μεταξὺ τῆς συνήθους ὑφῆς τοῦ λόγου, συνειρομένων· τοῦτο δὲ καὶ σεμνότητα καὶ σαφήνειαν καὶ κάλλος ἐμποιεῖ τῷ λόγῳ, καὶ δύναμιν ἄγωγόν πρὸς ἐναργεστέραν ἥθους καὶ πάθους ἔμφασιν. Εἰ δ' ἐχώρουν τὰ ὅρια τῆς βιογραφίας, (ἄλλῃς ἤδη ἐκτεταμένης), ἀσμένως ἂν καὶ περικοπᾶς ἐκ τοῦ πονήματος μακράς καὶ οὐκ ὀλίγας παρεθήκαμεν πρὸς ἀπόδειξιν (1). Τοιαύτην ὁ

(1) Ἴδου δὴ δύο, ἢ τρία, σύντομα ἀποσπάσματα. « Ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς διὰ τῆς χολέρας, τῆς ἀρχαίας πληγῆς, τῆς ἀναφερομένης καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Γραφῇ· « Ὁ εἰς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφίεται » (Ματθ. κδ, 40). Ὁ λοθρευτὴς ἀόρατος, γινωσκόμενος δὲ ἐκ τῶν αἰφνιδίων πληγῶν τῆς ῥομφαίας αὐτοῦ, περιέρχεται κατὰ πόλεις καὶ κώμας, ἀπαιτῶν τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν, πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ νυκτί· ὄντως ἄφρωνος κήρυξ τῆς μετανοίας. — Τέλος, ἡ καταιγὶς ἐκόπασεν· ὁ ὑπὲρ τῶν

φιλοπτώχων δεσποινῶν συστάσαν Εὐεργετικὴν ἐταιρείααν (βλ. §. κγ. σημ.), καὶ συνέβαλε τὸ πλεῖστον μέρος, κάλλιστα κεφάλαια συνταξάμενος ἐν τοῖς τότε (τῷ 1834) ἐκδοθεῖσι δυοῖ φιλολογικοῖς Μηνολογίοις ἐν δυοῖ διαλέκτοις, ὧν τὸ μὲν Ῥωσσιστὶ, ἐπιγέγραπται « Δῶρον τοῖς πτωχοῖς », τὸ δὲ Γαλλικὸν « Ἡ ἐπαῖτις ». Ἄλλ' ἐν τούτοις τὸ φιλάσθενον τοῦ σώματος ἠνάγκασεν αὐτὸν καταλιπεῖν πρὸς καιρὸν τὴν Ὁδησσὸν (τῷ 1836), καὶ μεταβῆναι εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Γερμανίας πρὸς χρῆσιν τῶν αὐτόθι θεραπευτικῶν ὑδάτων. Ἦλθε δὲ πρῶτον εἰς Βερο-

πρὸς τὰς τοιχύτας ὑψηλοκρήμινους ματαιολογίας τῶν μόνων τὴν ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐπιστήμην πρεσβευόντων σοφιστῶν, τὴν δ' ἐκ τῆς θείας πίστεως πληροφάνειαν καὶ βεβαιώσιν τῆς καρδίας περιφρονούτων (οἵτινες καὶ αὐτὰς τὰς ἀγνὰς θεωρίας τῆς εὐσεβείας συμφύρουσι πρὸς τοὺς ἀποτροπαίους λήρους τῶν κατὰ τὴν Δύσιν λαοπλάγων καὶ τὰ θεῖα παιζόντων μυστικιστῶν), οὐ τοῦ παρόντος λέγειν. Ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐν παρόδῳ μνημονεύομεν, ὅτι πρὸς τοῦτο τὸ φρόνημα τῶν Ἐπιστημονιστῶν ἀνασιᾶς (τῷ 1832) ἀντέστη ὁ περίφημος καὶ ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος καὶ ποιητὴς Ι. Κέρνερ, ὅστις (μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν), ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῆς τῶν ὑπνοβιτῶν παρατηρήσεως, ὡμολόγησε τὴν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ὑπαρξίν, καὶ τὴν εἰς τὸν ὑλικὸν καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπίδρασιν, ἄλλα τε πιστεύσας, καὶ τοὺς ἐξορκισμοὺς, καὶ τὴν ἱαματικὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς, καὶ δὴ καὶ φαντάσματα, καὶ τὰς γοητείας αὐτάς (βλ. Haeser Geschichte der Medicin pag. 681. Jena, 1845). Καὶ τὰ μὲν τούτων τοιαῦτα. Ὁ δὲ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας σοφὸς Σχιμίτιος ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ (§. ιδ) Κριτικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ἀναφέρων ἐμπαρόδως καὶ τὸ περὶ οὗ προείπομεν (αὐτόθι) περὶ τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας σύγγραμμα τοῦ Στούρζα, ἄπορον, πῶς εὑρηκεν αὐτὸν ἔχοντα κλίσαι πρὸς τὸν Καλβινισμόν· καὶ τούτου μὲν δεῖξιν οὐδεμίαν ἐπιφέρει. Ἀντιγράφει δ' ἐξ αὐτοῦ ἐν περὶ τῶν Ζ, τῆς Ἐκκλησίας Μυστηρίων ἀπόσπασμα, ὅπου ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἐμφαντικωτέραν ἐξήγησιν τῆς τούτων θεϊότητος καὶ φιλοσοφικώτερον ὥς ἐν ὑποδειγματι, ἐπιχειρῶν, θεωρεῖ τὰ Μυστήρια καὶ συμβολικώτερον, ὥς αἰσθητὰς ἀληθείας, ἐκτύπους τῶν νοερῶν καὶ ἀρχετύπων ἀληθειῶν. Ἄλλ' ὁ Στούρζας ἐν τούτοις ἐξέθηκε τὴν συμβολικὴν αὐτοῦ θεωρίαν οὐδόλως ἀντικειμένην πρὸς τὸ φρόνημα τῶν ἱερῶν τῆς Ὁρθοδοξίας Πατέρων· πλὴν εἰ μή που καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Διονύσιος Καλβινίζοι,

ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνομολογοῦντας τὴν θεότητα αὐτοῦ. — Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὑποδεικνύει τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ μετέλθωμεν, ἐξ ἐνὸς μὲν, μὴ παραχωροῦσα, χάριν ὁποιοῦ δήποτε, οὔτε με-
χρὶ κεραίας, ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Συνόδων· ἐκ θατέρου δὲ, μὴ ἐκτελοῦσα πώποτε τὰ θεῖα Μυστήρια, χωρὶς προλαβόντως νὰ παρακαλέσῃ ἐκτενῶς καὶ πολ-
λάκις ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως ». Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα ἐδίδαξε καὶ περὶ τούτων ἐν ταῖς Με-
λέταις, ὁ μακαρίτης « μελετῶν ἐν τοῖς δικαίωμα-
σι τοῦ Κυρίου ». Ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ἐν Βερολίνῳ, τῇ πρωτεύουσῃ καθέδρᾳ τῆς Γερμανικῆς σοφίας, ἐπεσκέπτετο καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, ἀκροώμενος τῶν ἐπισήμων καθηγητῶν οἶον τοῦ Τάνσου, διδάσκοντος περὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, καὶ Νεάνδρου, παραδιδόντος τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, καὶ Δόβου, τὴν φυσικὴν. « Τούτων (ἔγραφε πρὸς τὴν ἀδελφὴν) τῶν ἀνδρῶν τὰ διδάγματα παρέχουσι πολλὴν ὕλην εἰς τὸ σκέπτεσθαι ». Οὕτω « πάντα δοκιμάζων, κατεῖ-
χε τὸ καλόν ». Ἐπισκεπτόμενος δὲ (κατὰ τὸ καθῆκον) καὶ τοὺς ἐξόχως κοσμοῦντας τὴν πολιτείαν, ἔγραφε, « Πό-
σον ἀποβαίνει βαρὺ τὸ διπλοῦν τοῦτο φορτίον, ὅθι οὐ καὶ ὁ κόσμος ! ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ ὠφελοῦμαι· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάντοτέ μοι φαίνεται περισσότερον τοῦ δέοντος ». Παρα-
χειμάσας δὲ ἐν Βερολίνῳ, ὡς ἐπῆλθε τὸ ἔαρ τοῦ 1837, μετέβη εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὑδάτων, ἀκκείθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ὁδησσόν.

§. κη. Ἡσύχαζεν οὖν πάλιν, ὡς καὶ πρότερον, ἰδιωτεύων, καὶ διάγων βίον κατοικίδιον, ἐν τῷ στενῷ καὶ φίλῳ κύκλῳ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν συνήθων· ἀλλ' οὐδὲ τότε ἔπλεκε τὸν σέφανον τῆς ἀταραξίας· ἐπραττε δὲ τὰ συ-
νήθη, νῦν μὲν ἀσχολούμενος περὶ τὴν πυκνὴν καὶ πρὸς πολ-

καὶ ὡς ἐνδοξὸν μαρτύριον τῶν ζηλωτῶν αὐτοῦ ἀγωνισμάτων, οἷα καὶ τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἐν μάχαις ἀριστευσάντων τὰ στίγματα καὶ τραύματα δείκνυνται καὶ ὡς σύσσωμα τεκμήρια καὶ καλλιστεύματα τῆς ἀνδραγαθίας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς εἰκόνης καὶ τῶν σωματικῶν χαρακτήρων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπειδὴ δὲ τὴν παρὰ πολλοῖς ἤδη συνήθη ταύτην εἰκονογραφίαν οὐκ ἐπαινοῦσι τῶν τινες αὐστηροτέρων, λέγομεν ἤδη λέξεις ὀλίγας καὶ περὶ τῶν τοιούτων δὴ τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ γραπτῶν ἢ καὶ γλυπτῶν τοῦ σώματος τύπων. Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος «ἀπειπε μὴ τεπλασᾶν, μὴ τεμιμηλᾶν γενέσθαι τοῦ ἰδίου σώματος εἰκόνα»· καὶ τοῦτο ἴσως οὐκ ἀπὸ ματαιίας φιλοτιμίας («λέγεται γὰρ μικρὸς τε γενέσθαι, καὶ τὴν ὄψιν εὐκαταφρόνητος»). Πλούταρχος Ἀγησιλ. §. 6), ἀλλὰ διότι καὶ αὐτὸς ἐνόμιζε «τοὺς ἰδίους πολίτας καλλίστας αὐτοῦ εἰκόνας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν». Τοῦτο δὲ καὶ Μάρκος ὁ Κάτων, ὁ μεγαλουργός, ἀλλὰ καὶ δύσκολος ἐκεῖνος καὶ ὑψηλόφρων Ῥωμαῖος, ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ. Ὅστις καὶ πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα «διὰ τί ἀνδριάς αὐτοῦ οὐ κεῖται; — «Μᾶλλον (εἶπε) βούλομαι ζητῆσθαι, διὰ τί μου ἀνδριάς οὐ κεῖται, ἢ διὰ τί κεῖται» (Πλούταρχ. Κάτων. ιθ). Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα παραδείγματα μετὰ τῆς δοκούσης μεγαλοφροσύνης συνεπεμφαίνουσι καὶ τινὰ ἰδιοτραπίαν ἀνθρώπων ἰδιογνωμόνων καὶ αὐταρέσκων, ἢ τὸ λάθε βιώσας εὐλόγως περὶ πλείστου ποιουμένων· τὸ δὲ πλάττειν καὶ γράφειν εἰκόνας ἀνδρῶν ἐνδόξων, καὶ φίλων δὲ, καὶ συγγενῶν, καὶ εὐεργετῶν, οὐ μόνον πολιτικὸν καὶ φιλόανθρωπον, καὶ ἱστορικὸν, καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν σύμμαχον καὶ συναρωγόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμφύτου τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει στοργῆς καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ φιλομαθείας ἀκόλουθον καὶ ἐνδεικτικόν. Ἀψυχὸν ἵνδαλμα καὶ κούφη σκιὰ φαίνεται ἐν ταῖς εἰκόσιν ὁ θνητὸς ἄνθρωπος· «Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος» (Ψαλμ. λη, 6).

Ὁδησσόν, καὶ μικρὸν ἐνδιατρίψας, ἀνέβη εἰς Πετρούπολιν, καὶ κεῖθεν (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828) πέμπεται εἰς Βουκορέστιον, ἑκτακτον ὑπηρεσίαν πιστευθεὶς, συνάμα δὲ καὶ ὅπως διευθύνῃ τὸ, κατὰ τὸν τότε κηρυχθέντα τῆς Τουρκίας πόλεμον, μεταβατικὸν (μετὰ τοῦ στρατοῦ) γραφεῖον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, συμπράττη δὲ καὶ μετὰ τοῦ πληρεξουσίου Προέδρου τῶν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἡγεμονίαις συνεδρίων (Διβανίων) τὰ λυσιτελοῦντα πρὸς τὴν εὐτακτον καὶ κοινωφελῇ διοίκησιν τῆς χώρας ἐκείνης. Αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαι διπλωματικαὶ ἐνασχολήσεις τοῦ Στούρτζα. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Πετρούπολιν (τῷ 1830, κατὰ τὸν Ἀπρίλιον) ἐξαιτεῖται λιπαρῶς τὴν ἀπὸ τῆς ἐμπράκτου ὑπηρεσίας ἀπόλυσιν, ἔνεκα τῆς τε ἄλλης τοῦ σώματος καὶ μάλιστα τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθενείας, καὶ ἀπολύεται φιλοφρονέστατα, προβιβάσθεις εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ μυστικοῦ Συμβούλου. Ἐκεῖθεν δ' ἐπανέκαμψεν εἰς Ὁδησσόν, ἔνθα καὶ σταθερῶς ἐγκατέστη, συμβιωσόμενος ἄχρι τέλους μετὰ τῆς φιλτάτης ἀδελφῆς, ὡς ἐγκαρδίως αἰσθνόμενος ὅσον ἐστὶ καλὸν καὶ τερπνὸν τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό. Κατὰ δὲ τὸ 1831, πρὸς ἢ πρότερον εἶχεν ὠνησάμενος ἐν τῇ πόλει εὐρυχώρῳ οἰκίᾳ, καὶ ἀγροκήπιον παράλιον, εὐρυθμον καὶ χρήσιμον, οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ὠκοδόμησεν, ὅπερ Ἀσυλὸν ἐπωνόμασεν, οἷον ἀσφαλὲς καταφύγιον τῆς ἡσυχίας.

§. κε. Ἡσυχάζων δ' ἀπραγμόνως ἀπὸ τῶν πολιτικῶν, οὐ διῆγεν ὁμῶς ἐν παντελεῖ ἀπραξία, ὡς ἐπ' ἀναπαυτηρίου καθέδρας, παραβλέπων ὑπ' ἀργίας σβεννυμένην τὴν μεθ' ἧς συνέζησε πρακτικὴν ἀρετὴν, καὶ πλέκων ἐν ῥαστώνῃ καὶ ῥαθυμίᾳ τὸν λεγόμενον στέφανον τῆς ἀταραξίας· οὐδ' ἔκρυπτε τὸ τάλαντον τῶν αὐτῷ θεόθεν πεπιστευμένων χαρισμάτων, ἀλλ' ἡσχολεῖτο περὶ τὸν τούτου πολλαπλασιασμόν, μήπως ἀκούσῃ παρὰ τοῦ ἐπουρανίου οἰκοδεσπότου

πληροφορίαν τῆς Εὐρώπης ἀφορῶν, χειρόγραφον εἰσέτι καὶ περιμένον τὴν ἐκτύπωσιν. Κατὰ δὲ τὸ 1834 ἐξέδωκεν ἐν Ὑδρουνῶ, χάριν τῶν Ἑλλήνων, διδακτικὸν ποιημάτιον, οὗ ἡ ἐπιγραφή « Ἀλληγορίαι καὶ Μῦθοι, πρὸς χρῆσιν τῆς τῶν Ἑλλήνων νεολαίας ». Τὸν δὲ τοῦ ποιηματίου σκοπὸν (περὶ τούτου γὰρ ἰδίως ὁ λόγος) αὐτὸς εἰπάτω. « Πᾶσα (λέγει ἐν τῷ προλόγῳ), πᾶσα νοερὰ καὶ λογικὴ ἀλήθεια σωματοῦται, ἢ οὕτως εἶπω, καὶ προσιτῇ γίνεται εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἐξεικονιζομένη διὰ τῶν φαινομένων τῆς ὁρωμένης κτίσεως. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, διότι ὁ πάνσοφος τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων Δημιουργὸς σχέσιν τινα μυστηριώδη καὶ ἁρμονίαν ἐθέσπισε μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ κόσμου, ὥστε ὁ μὲν νὰ περιέχῃ τὰς ἰδέας καὶ τοὺς τύπους, ὁ δὲ, τὰς ἐκτυπώσεις ἀπάντων τῶν πεποιημένων ὄντων. Τὸ δὲ λεγόμενον περὶ ταύτης τῆς μεγαλοπρεποῦς ἁρμονίας, ἀμυδρῶς τὸ προησθάνοντο πάντα τὰ ἀρχαῖα ἔθνη τῆς οἰκουμένης, ὅχι μόνον τὰ πεπολιτισμένα καὶ πολυμαθῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄγρια καὶ νήπια κατὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην. Ὅθεν βλέπομεν εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅτι αἱ φυλαὶ τῶν ἀνθρώπων, μάλιστα αἱ ἀσιατικαί, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εὐφροσύνην κλίσιν εἶχον πρὸς τὸν ἀλληγορικὸν λόγον, τοῦ ὁποίου γέμουσιν αἱ ἁγίαι Γραφαί, ὡσαύτως καὶ τὰ μεταγενέστερα τῆς Ἀσίας ποιήματα· ἡ δὲ ἀλληγορία τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἔμφυτος ῥοπή τοῦ νοὸς πρὸς τὸ νὰ δράττηται ἐμβληματῶν καὶ συμβόλων φυσικῶν, διὰ τῶν ὁποίων προβάλλει, καὶ εὐστόχως σωματοποιεῖ διαφόρους ἠθικάς καὶ ἀφηρημένας ἀληθείας ; — (Καὶ οἱ μῦθοι δὲ ἀλληγορίαι τινὲς εἰσι). — Ὁ Αἴσωπος προσήρμοσε τὰς ἀσιατικὰς ἀλληγορίας εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων, καὶ ἐκ τοῦ ἀχανοῦς θεάματος τῆς φύσεως ἐδανείσθη μόνον τὰ ταπεινὰ καὶ πρόχειρα ἀντικείμενα, οἷον ἰδιώματα ζώων κτλ. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ σφαῖρα καὶ περιωπὴ τῆς ἀλληγορικῆς

Σελ. 77. στίχ. 13. γράφε « Τὸ πολιτικὸν Ἀλμανάχιον τῆς Γότθης (Gotha) ἐν τε τῷ 1853 καὶ τῷ 1854, ἐπίσης (μὴ προ-
στιθὲν καὶ τὴν κατ' ἔτος ὁμολογημένην αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ),
καταγράφει ἑκατομμ. 65,931,331 κτλ.

Τὰ δὲ λοιπὰ τῶν παροραμάτων διώρθου οὕτως. Σελ. 10. στίχ. 35. γράφε
Βασίλα, ἢ Βασίλλα. Σελ. 11. στίχ. 15 καὶ. Σ. 17. στίχ. 20. ἐξεδόθη (βλ. § ιζ).
Σελ. 19. στίχ. 27. φοδερῶς Σελ. 31. στίχ. 37. μῦτερ. Σελ. 73. στίχ. 20.
ἀπὴνθισεν. Σελ. 79. στίχ. 21. πειθαρχίας Σελ. 81 στίχ. 16. steppes, οἷον
στιπτά, ἀπόκροτα. Σελ. 92. στίχ. 3. 1847. Σελ. 110. στίχ. 16. κρυφία. στ. 26.
πρὸ μικροῦ. Σελ. 115. στίχ. 25. ἐπικαλουμένους. Σ. 123. στίχ. 19.
εἰς τὴν. Σ. 126. στίχ. 19. προῖστορειμένα. Σελ. 127. στίχ. 16. συνωφρευ-
μένος. στίχ. 17, χαριεντίζοιτο. Σ. 128. στίχ. 20. ζητεῖσθαι. στίχ. 22. συνυπεμ-
φαίνει. στίχ. 26. ἀνθρωπίνῃ.

λουσιν ἐμμόνως εἰς τὴν ἱεράν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας οἰκοδομήν, καὶ ἐκπνέουσι φθοροποιὰ μιάσματα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἠθικὴν ἀτμοσφαῖραν· ταῦτα δὲ μὴ ἀποκρουόμενα, ὡς δεῖ, εἰσάγουσι πανταχοῦ, ἀντὶ τῆς θείας παρακαταθήκης τῆς Πίστεως, ὀλέθριον καὶ κάκιστον ψευδοδοξίας καὶ πλάνης θησαυρὸν, καὶ δεινὴν τινα καὶ ἀντίθεον ἀνυψοῦσι πυργοποιίαν, σύγχυσιν ἐπάγοντα ἐννοιῶν καὶ φρονημάτων, καὶ ἐπομένως πάνδημον ἀπώλειαν. Ὅθεν, καθ' ὅσον ἐγγίζει πλησιέστερον ἢ συμπλοκῇ, ἀνάγκη πᾶσα, ἵνα διπλασιασθῇ καὶ ἡ ὀπλασκία — καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸ πνευματικὸν στάδιον τῆς ἱερωσύνης. Ἡ δὲ βίβλος περιέχει ὀπλὰ δεδοκιμασμένα πρὸς ἀντιπαράταξιν, καὶ κειμήλια τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἀπονάοντα ἐκ τῆς θείας Γραφῆς» κτλ. Μετὰ ταῦτα ὁ πρόλογος καταγράφει καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον βιβλίον τῆς διτόμου ταύτης Ἑπταβίβλου περιεχόμενα, τὰ ἐξῆς. α) Τὴν προετοιμασίαν τοῦ μέλλοντος ἱερατεύσειν. β) Τὴν τεταγμένην ἀκρίβειαν περὶ τὴν τελετουργίαν τῶν θείων Μυστηρίων, καὶ τῶν ἄλλων ἱεροπραξιῶν. γ) Τὸ ἔργον τοῦ τὴν ἐξομολόγησιν πεπιστευμένου πνευματικοῦ πατρός· (ταῦτα ἐν τῷ Α, τόμῳ· ἐν δὲ τῷ Β, τὰ ἐξῆς) δ) Τὸ τοῦ ἱεροκήρυκος. ε) Τὸ τοῦ κατηχητοῦ τῆς νεολαίας. ς) Περὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ πολιτείας καὶ ἀναστροφῆς αὐτοῦ. ζ) Τὸ ὕψος τῆς μοναδικῆς πολιτείας (εἰάν εἰς αὐτὴν ὁ ἔγγαμος πρεσβύτερος χ η ρ ε ὑ σ α ς βουλευθῇ προσελθεῖν), καὶ τοὺς μόχθους καὶ ἄθλους τοῦ Ἀποστολικοῦ ἱεροκήρυκος, τοῦ πεμπομένου πρὸς τοὺς ἐθνικούς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συνόψει τὰ τοῦ προλόγου. Ἐκ δὲ τούτων καταφαίνεται ἡ ὅλη τοῦ συγγράμματος περιοχὴ. Καὶ ὑπάρχει ἄρα τὸ ἔργον, συστηματικὴ καὶ ἀκριβὴς διδασκαλία τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων, εἰρμῶ καὶ τάξει μεθοδικῶς προϊοῦσα, καὶ ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστέρων ἐπὶ τὰ τελειώτατα καταντῶσα.

ἀνεκλαλήτου σπουδῆς πειρῶμαι κατευνάσαι τὴν τρικυμίαν τῶν λογισμῶν μου. Καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὄραν ἐπαναλαμβάνω, ὥσανεὶ πρὸς ἐμὲ τὸν πολυμαρτήτον εἰρημένους ἐκείνους τοῦ Κυρίου τοὺς λόγους· «*Ἡ ἐριπατεῖτε ἕως τὸ φῶς ἔχετε· ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι*». Καὶ ὥσανεὶ εἶπέ μοι ὁ Κύριος· «*Ἔσοπιστὸς ἐν ὀλίγῳ· ἐξελθὼν εἰς τὸ ἔργον σου, ἐργάζου μέχρις ἐσπέρας (τουτέστι τὸ ὀλίγον λείψανον τῆς υἰείας σου καὶ τῶν δυνάμεων σου καὶ τῆς ὁράσεως μεταχειρίζου κατὰ τὸ νεῦμά μου)*. Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ πάντων τῶν οἰκιακῶν μου πραγμάτων τὴν μέριμναν τῷ γαμβρῷ μου παραδούς, μισθοῦμαι ὡς ἐργάτης παρὰ τῷ οἰκονομικῷ καὶ πανοικτίρμονι Κυρίῳ μου. — Ἄρά γε σαροῖ τις ἐξ ἡμῶν τὸ ἔδαφος τοῦ ἐπὶ γῆς ἀχειροποιήτου ναοῦ τοῦ Θεοῦ; ἢ ἀντλεῖ διὰ μικροῦ ποτηρίου ἐκ τῆς πηγῆς τῶν ἰαμάτων; ἢ ἀναμετρεῖ μυστικῶς καὶ ἡσύχως τὸ κομβοσχοίνιον τῶν κατανυκτικῶν αὐτοῦ σκέψεων; Πᾶν ὅ,τι γίνεται ἔνεκεν Αὐτοῦ, εὐάρεστόν ἐστι παρ' Αὐτῷ, καὶ σωτήριον ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς. Οὕτω μέλλομεν ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ τρίβῳ πληρώσειν ἐμπράκτως τὰ ἀνωθεν αὐτῷ παραδιδόμενα διδάγματα, μηδὲ ὅλως ἐπιλανθανόμενοι καὶ τοῦ προσεύχεσθαι θερμῶς ὑπὲρ τῶν Ἀνατολικῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν Μητρός. Αὕτη γὰρ νῦν μάλιστα εἰπὲρ ποτε καὶ ἄλλοτε, κακοπαθεῖ, στενάζουσα ὑπὸ τὴν ἐπαπειλοῦσαν Μουσουλμανικὴν ῥομφαίαν, καὶ ταύτην ἠκονημένην ὑπὸ τῆς πονηρίας, καὶ τῆς μισορθοδόξου δυσμενείας τῆς Δύσεως». κτλ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ. Ἄλλ' αὐτὸς καὶ πολὺ πρότερον ἐπιστέλλων πρὸς ἄλλον ἐν Ῥωσσίᾳ φίλον, ἔγραφε τὰ ἐξῆς· «*Μάρτυς εἰμὶ ἐγὼ τῶν ἐπιθανατίων σπασμῶν τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας· ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως οὐ διατελέσω ζῶν μέχρι τῆς τελείας ἐκπληρώσεως τῶν θείων βουλῶν*». Καὶ δύο δὲ μῆνας πρὸ τῆς

Ἦδη δ' αὐτοῦ μέλλοντος ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν ἐκ τῆς Ἑλβετίας, συνέβη τὸν Οὐφελάνδον μετὰ βραχεῖαν νόσον ἀποθανεῖν· ἐπανεκάμψε λοιπὸν μετὰ σπουδῆς εἰς Βερολῖνον, πρὸς παραμυθίαν ἑαυτοῦ καὶ τῶν καλούντων συγγενῶν. Ἐκεῖ δὲ διατρίβων συνέγραψε, κάλλιστον φάρμακον λύπης, τὴν βιογραφίαν τοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην περικλεοῦς Οὐφελάνδου (1). Συνέταξε δὲ ταύτην Γαλλιστί, ἐν ᾗ διαγράφει λαμπρῶς τὴν ἐνάρετον τοῦ πενθεροῦ πολιτείαν, καὶ τὰς φιλανθρώπους πράξεις τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ ζωῆς (2). Ἐν τούτοις ἦλθον εἰς Βερολῖνον καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ τότε κατὰ τὴν Μολδαυίαν ἡγεμονεύοντος ἐξαδέλφου αὐτοῦ Μιχαήλ Στούρζα, πρὸς σπουδὴν μαθημάτων ἐπιστημονικῶν. Ὡς οὖν ἶδε τούτους ὁ φιλάδελφος Ἀλέξανδρος, ἔσπευσε προστοιχειῶσαι διὰ τοῦ μόνου πρὸς πνευματικὴν ἀνατροφὴν ἀναγκαίου, τοῦ ἐν ὧς, οὗ ἐστι χρεία, καταρτίζων καὶ στηρίζων αὐτοὺς εἰς τὴν ὀρθόδοξον Πίστιν. Καὶ δὴ μεταβαλὼν τὸ δωμάτιον αὐτοῦ εἰς σπουδαστήριον, συνῆγε πρὸς ἀκρόασιν τοὺς ἀνεψιούς, παραδιδούς αὐτοῖς αὐτοσχεδίως καὶ ἀπὸ στόματος, ἐν εἴδει μαθημάτων, πρὸς τὸ ποσὸν τῆς καθ' ἐκάστην παραδόσεως ἀναλόγως διηρημένων, καὶ κατ' ἀλληλοῦχον σειρὰν προϊόντων, Μελέτας θρησκευτικὰς, καὶ ἠθικὰς, καὶ ἱστορικάς· διαπεράνας δὲ ταύτας, καὶ συνεχεῖς ὑπαγορεύσας, συνεγράψατο, καὶ, ἐξέδωκε τὸ πρῶτον Γαλλιστί (3),

(1) Τῷ 1833 ἐώρτασεν ὁ γηραιὸς οὗτος καὶ ἱπποκρατικὸς σώανδρος τὴν ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα πεντηκονταετηρίδα. Ἐκόσμησαν δὲ τὴν ἐορτὴν τῶν τε Γερμανῶν σοφῶν πάμπολλοι συνελθόντες, καὶ ἐπιστολαὶ συγχαρητήριοι παρὰ τῶν ἐν τοῖς Εὐρωπαϊοῖς πανεπιστημίοις ἱατρικῶν σχολῶν.

(2) C. W. Hufeland. Esquisse de sa vie et de sa mort chrétiennes. Berlin, 1837. Κατὰ τὸ βιογραφικὸν τοῦτο φιλοπόνημα συνέταξε καὶ ἐλληνιστί *Βίον* τοῦ *Οὐφελάνδου* ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος ἱατρός, ὃν καὶ ἐξέδωκε τῷ 1838 Ἀθήνησι.

(3) Etudes religieuses, historiques et morales. μετετυπώθησαν καὶ τῷ 1843.

μερίδι τῆς Αὐτοκρατορικῆς φιλανθρωπικῆς ἐταιρείας (ἥς καὶ ταύτης ὑπῆρχε μέλος, ἔτι κατὰ τὸ 1816 ἔτος διορισθεὶς), καὶ ἤρεσαν αἱ σκέψεις πᾶσι τοῖς ἐχέφροσι πεπαιδευμένοις, ὥς αὐτὸς καὶ ἄκων ὡμολόγησεν ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Ῥωσσίας Καραμιζήνου ἀπομνημονεύμασι. Τότε τύποις ἐξέδωκε καὶ τὸ περὶ τῆς εὐμεθόδου παραδόσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Ῥωσοικὴν νεολαίαν Δοκίμιον, περὶ οὗ προείπομεν (§. θ.). Πρὸς δὲ τούτοις ἐδημοσίευσε καὶ Ἀναίρεσιν τῶν μοχθηρῶν σοφισμάτων τῆς Σιῶν ἐπιγραφομένης ἐφημερίδος, ἐκτιθεὶς καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ σωφρονισμοῦ τῆς ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς κοινωνίας οὕτως ἀνέδην ἐνασελγαινούσης τῇ ἐλευθεροτυπίᾳ δημοσιογραφίας. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν (1818, Ὀκτωβρίου μηνὸς) συνεκροτήθη καὶ ἡ ἐν Ἀκουισγράφῳ Σύνοδος τῶν βασιλέων. Συμπαρηκολούθησε δὲ τοῖς ἰδίοις ἀρχηγοῖς καὶ ὁ Στούρζας, καὶ συνέπραξε, συντάττων ἐμμελῶς τὰ διατεταγμένα. Διὸ καὶ τοῖς τοῦ ἀγίου Βλαδιμήρου παρσῆμοις ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐτιμήθη. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐποπτείαν καὶ κατ' ἐγκρισιν τῶν αὐτοῦ προΐσταμένων συγγράψας ἐξέδωκε Γαλλιστὶ καὶ Ὑπόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς ἄνω Γερμανίας (1), ὃ καὶ Γερμανιστὶ καὶ Ἀγγλιστὶ μετεφράσθη. Ἦρεσε δὲ καὶ τοῖς ἐν τοῖς Καρολείοις λουτροῖς συναχθεῖσιν ἡγεμόσι τῆς Γερμανίας, καὶ συνετέλεσεν εἰς ὠφελιμωτέραν μεταρρύθμισιν τῶν Πανεπιστημείων, καὶ εἰς ποιὰν περιστολὴν τῶν καταχρήσεων τῆς τυπογραφίας· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἐκινδύνευσεν περὶ τὴν ζωὴν· διότι (καθὼς αὐτὸς οὕτως λέγει ῥητῶς ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῆς αὐταδέλφης) « διότι ἐπλήρωσε τὸ καθῆκον ἀνθρώπου δημοσίου » (2).

(1) Mémoire sur l'état actuel de l'Allemagne.

(2) Τοὺς πρὸς Ναπολέοντα πολέμους διεδέξατο κατὰ τὴν ἄνω

δασειαίς ταῖς ὀφρύσιν ἐκλάμπον (1). σύμμετρος ἡ ῥίς, ἄκρα δ' ὀξεῖα· καὶ μυκτῆρες, ἔστι μὲν ὅτε θερμότερον ὑπὸ ζήλου πνέοντες, μηδέποτε δὲ μέγα καὶ βαρὺ, μήδ' ὕβριν καὶ περιφρόνησιν· ἐρυθρὰ ἡ τῶν χειλέων ἁρμογή· καὶ φωνὴ προσηνής, ἐξ εὐμεγέθους στόματος ἐκχέουσα τοὺς κρουνοὺς τῆς εὐγλωττίας. Ὅλον δὲ τὸ πρόσωπον ἐπίμηκες μετὰ τοῦ συμμέτρου, πρὸς τὸ ἰσχνότερον ἀποκλῖνον· τὸ δὲ χρῶμα λευκόν, μετ' ἐπανθούσης ὠχρότητος μεμιγμένον, καὶ τὴν ἀσθενικὴν τοῦ σώματος κρᾶσιν μαρτυροῦν. Καὶ τὴν ἄλλην δὲ τοῦ προσώπου σύστασιν, ἔτι ἐκ νεότητος ἄθρυπτον εἶχε πρὸς γέλωτα, σύννους φαινόμενος συνήθως καὶ κατηφής (τοῦτο δὲ ποιητικὴν μελαγχολίαν ὠνόμασε χαριέντως ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀδελφῆς)· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐφαιδρύνετο δεόντως, ἀμφοτέρω συγκιρνῶν, ἵνα μήτε διὰ τὴν κατήφειαν ἀπάνθρωπος, ἢ συνοφρυωμένος ὑπερόπτης εἶναι δοκῇ, μήτε διὰ τὴν τῆς φαιδρότητος ὑπερβολὴν ἄγαν τρυφερὸς, καὶ κατ' ἐπιτήδευσιν ἄβρός. Καὶ εἴ ποτε (ὡς εἰώθει) χαριεντίζετο κοσμίως καὶ εὐφυῶς, τῶν ἄλλων ἐκθύμως γελώντων, αὐτὸς μέχρι μειδιάματος ἐκινεῖτο. Ἀλλὰ τοὺς μὲν πρὸ τοῦ γήρως προσωπικοὺς αὐτοῦ χαρακτῆρας παριστῶσιν αἱ τότε διὰ τύπου ἐκδεδομέναι εἰκόνες. Ἐπειδὴ δ' αὐτῷ καὶ τὸ σέβας τῆς πολιᾶς προσετέθη, χρόνῳ τε καὶ πολυπειρίᾳ καὶ φρονήσει λελευκασμένης, πολλῷ μᾶλλον αἰδεσιμωτέραν παρεῖχεν ὄρᾱν ἐκείνην τὴν ἀγαθόβουλον κεφαλὴν (οἷος φαίνεται καὶ τῇ προειρημένῃ αὐτοῦ εἰκονογραφίᾳ, σελ. 109). Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀνιαρὸν τῆς ἀμβλυωπίας αὐτοῦ πάθος, ὡς ἐκ τῶν περὶ τὸ μελετᾶν καὶ συγγράφειν εὐδοκίμως τὰ πρὸς ἀρετὴν, ἀκαμάτων πόνων προελθὼν, ἐφαίνετο συγχρόνως

(1) « Ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμὸς, φησὶν ἡ Γραφή, δι' οὗ καταφαίνεται τὰ ἐνδον, φωτὶ τῷ φαινομένῳ καταυγαζόμενα ». Κλήμ. Παιδαγ. Γ. ια. σελ. 184.

ἄγνωστος νομίσας τὸ πρᾶγμα περίγελων, καὶ ἀγανακτήσας, ἀπέβλεψε πρὸς τὴν θύραν, ὡς ἀναχωρήσων. Ὁ δὲ Στούρζας μαιδιάσας, καὶ λαβόμενος τῆς αὐτοῦ χειρὸς, ἀλλ' ἵνα (λέγει) πληροφορηθῇς, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος αὐτότάτος εἰμι, εἰσέλθωμεν ἀμφοτέροι εἰς τὸ δωμάτιον». Καὶ ἐκεῖνος μὲν συνεισελθὼν, καὶ τυχὼν, οὐπερ ἔχρηζεν, ἐξῆλθε χαίρων, καὶ διηγεῖτο τὸ πρᾶγμα πρὸς τοὺς γνωρίμους. Τῷ δὲ Στούρζα συνέβη ταῦτ' οὐ σχεδὸν, οἷον καὶ περὶ τοῦ Φιλοποίμενος ὁ Πλούταρχος ἱστορεῖ, λέγων « Ἦν (ὁ Φιλοποίμην) τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς. — Τὴν δὲ τῆς ξένης » (γυναικὸς τῆς φιλοξενήσσειν αὐτὸν μελλούσης) « τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέγουσι δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανομένη γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ἐθορυβεῖτο, παρασκευάζουσα δεῖπνον, οὐ παρόντος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποίμενος εἰσελθόντος, χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος, οἰομένη τινὰ τῶν ὑπηρετιῶν εἶναι καὶ προδρόμων, παρεκάλει τῆς διακονίας συνεψάσθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐθύς ἀπορρίψας τὴν χλαμύδα, τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος » (ὁ φιλοξενῶν ἀνὴρ τῆς γυναικὸς) « ἐπεισελθὼν καὶ θεασάμενος, « τί τοῦτο, ἔφη, Φιλοποίμην; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη δωρίζων ἐκεῖνος, ἢ κακᾶς ὀψεως δίκας δίδωμι; » Καὶ τοῦτο μὲν λόγου πάρεργον. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, μήτε στρατηγὸς ὢν τῶν Ἀχαιῶν, μήτε τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ τοῖς κατὰ κόσμον ἀξιώμασι χρώμενος, εἰ μὴ, εἴτι που θεοὶ συνεργῆσαι πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, τῶν μὲν ἄλλων δημοσίων φροντίδων, ὧν προείπομεν, παρητήσατο διὰ τὴν ἀσθένειαν· μίαν δὲ μόνον ἐκράτησε, καὶ ταύτην ὡς ψυχωφελεστάτην ἐντολὴν τῆς Εὐαγγελικῆς φιλάνθρωπίας, τὴν ἐξῆς. Ἔτι κατ' ἀρχὰς τοῦ 1848 ἐδημοσίευε Γαλλιστὶ πονημάτιον « Περὶ τῶν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ συνεταπειῶν, τῶν καθωσιωμένων εἰς ὑπηρεσίαν τῶν νοσοῦντων » (1)

(1) Coup-d'oeil sur les associations vouées au service des malades dans le monde chrétien. Odessa, 1848.

τοῦ πολιτικοῦ σώματος δυνάμεις πρὸς πόλον στερεώτατα ἰδρυμένον » (πόλον ἐννοῶν τὸν Μονάρχην). Καὶ τῷ ὄντι ἡ τρισέβαστος Μοναρχία ἐπὶ τῆς ἀκραδάντου καὶ φερεσβίου καὶ ρίζας αἰδίου ἐχούσης πέτρας τῆς Ὁρθοδοξίας καθιδρυμένη, καὶ εὐνομία καὶ συνέσει κεχρημένη πολιτικῇ, καὶ ἀναλόγῳ πρὸς τὰς φύσεις καὶ τὰς ἔξεις καὶ τὰς χώρας τῶν ὑπ' αὐτὴν τελούντων ἐθνῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτήν, καὶ συνέχει τὴν ἀμέριστον ἐνότητα τῆς κατὰ μῆκος καὶ ὕψος καὶ πλάτος ἀχανεστάτης ταύτης ἐπικρατείας. Ὡστε, ὅ,τι πάλιν εἶπεν ὁ Πλούταρχος περὶ τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, τοῦτο προσφύεστερον ἂν τις εἴποι περὶ τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅτι « ἰσχὺν καὶ αὐξήσιν λαβοῦσα, καὶ ἀναδησαμένη, τοῦτο μὲν ἔθνη καὶ δήμους ἐν αὐτῇ, τοῦτο δ' ἄλλοφύλους καὶ διαποντίους βασιλέων ἡγεμονίας, ἔδραν ἔσχε τὰ μέγιστα καὶ ἀσφάλειαν, εἰς [ἓνα] κόσμον εἰρήνης, καὶ ἓνα κύκλον τῆς ἡγεμονίας ἄπταιστον περιφερομένη » (1). Τῶν δὲ νεωτέρων ὅσοι περὶ τῆς Ῥωσσίας διέλαβον ἐθνογραφικῶς, ἱστοροῦσι καὶ τὰς καθ' ἡμᾶς μεγάλας αὐτῆς δυνάμεις, οἷον στρατοὺς βριαροὺς, καὶ τάξεις ἀνδρῶν, εἰς πολλὰς μυριάδας ὑφ' ἐνὶ καὶ μόνῳ νεύματι συντασσομένας, καὶ στόλους

(1) Τὴν ἐπὶ τῆς φιλοστόργου καὶ πιστῆς ὑποταγῆς καὶ πειθαχίας τοῦ μεγάλου τῆς Ῥωσσίας λαοῦ ἀσφαλὴ καθιδρυσιν τοῦ κράτους τῆς Μοναρχίας παριστῶσα ἡ τοῦ Στούρζα εὐφυΐα, παρέβαλεν, ὡς ταύτης ἔμβλημα καὶ σύμβολον, τὸν ἐν Πετροπόλει καλλιστεύοντα ἔφιππον ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἐκ χαλκοῦ πεποιημένον, καὶ ἐπὶ πέτρας στερεᾶς ἡδρασμένον· « Ἐκεῖ (λέγει) ὁ ἀνὴρ τῆς κυριότητος παρίσταται ἀπολύων ἐνταύτῳ εἰς ὁρμὴν, καὶ δαμάζων τὸν ἵππον του » (τοῦτ. τὴν ἐφ' ἧς ἐπιβέβηκεν ἐξουσίαν). « Τὸ δὲ ἀριστοτέχνημα τοῦτο ἱδρύται ἐπὶ πέτρας ἀκροτόμου καὶ ἀκατεργάστου καὶ μόλις παρατετυπωμένης (dégrossi), ἀσυμμέτρου μὲν, ἀλλὰ ἀκατασείστου καὶ αἰωνίας. Οὐδὲ δύναται ἄλλο τι νὰ ἐμφανίσῃ πληκτικώτερον τὸν ἀντίθετον διαχωρισμὸν τῶν ἀνωτέρω τάξεων τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις εἶναι καὶ πηγὴ τούτων, καὶ ὑποστήριγμα ».